

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 2.500.000. TL.

KIZILCIK

OCAK/ŞUBAT
2003
15

KIZILCIK
KIZILCIK
4000169

4000169000000

M. A. Aybar için

Amerika'nın savaşı

Dünya kapitalizmine
karşı mücadele

Eleştirisiz toplum (2)

Negri eleştirisi

Avrupa-merkezci
kültür

Post-Sovyet
Rus kadını

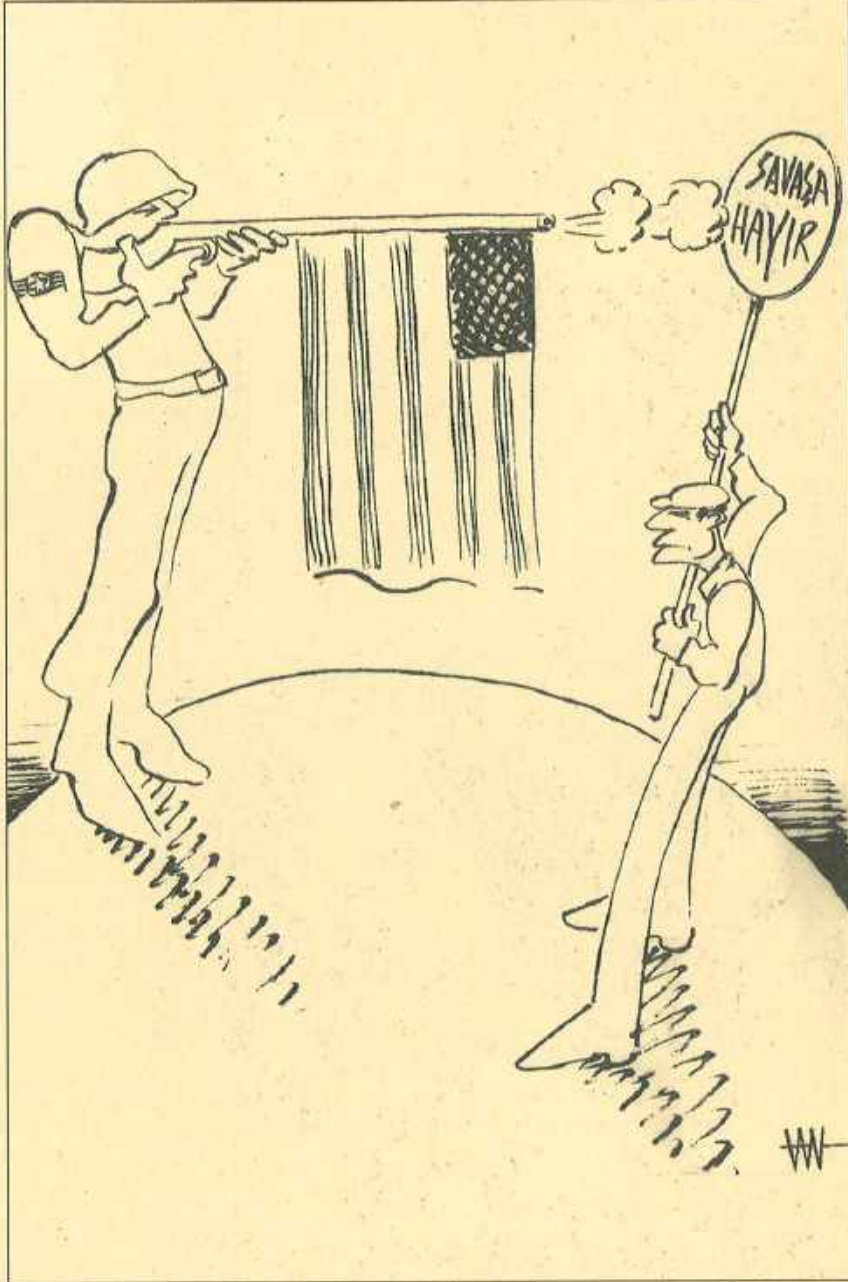
CHP üzerine

Din kardeşliği

Venezuela

ÖDP halleri

Ahmet Altan
romanı

Tan Oral

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Piero della Francesca
(İtalya, 1420-1492)

- 2** Tan Oral
- 5** Savaşa "Hayır", zorbaya EVET
- 8** Hayat ağacı
- 12** Aybar için
Kenan Somer
"Bir siyasal düşünür olarak M. A. Aybar"
- 17** Amerikan yönetimi kana susamış
vahşi hayvandır
Harold Pinter
- 18** Çelik Süvari ve yumuşak karın
Yavuz Alogan
- 20** "Irak sonrası savaş"
Kaan Tokar
ABD istihbarat kurumu Stratfor'un
stratejik analizleri üzerine
- 23** Kapitalizmi yenmek için
Ö. Bedri Canatan
- 29** Eski Sovyetler Birliği
kadınları Türkiye'de
Sema Erder
- 32** Avrupa-merkezci kültür hegemonyası
Yalçın Yusifoğlu
- 35** Eleştirisiz toplum (2)
Güray Öz
"Postmodernizm hayal kırıklığı ile beslenmiş bir akımdır."
- 40** Soluk, kişilsiz, belkemicsiz
CHP muhalefeti
Tevfik Çavdar
- 43** Cassandra'ya kulak verin!
Refik Zerengil
Savaşa karşı uyarıların ve barış çağrılarının
mitolojik simgesi
- 45** Din kardeşliği
Tektaş Ağaoğlu
- 50** Çalışmanın sonu mu,
köleliğin Rönesansı mı? (2)
C. G. Caffentsiz
A. Negri eleştirisi
- 55** ÖDP'nin büyüü nasıl bozuldu?
Hüseyin Hasançebi
- 58** Venezuela
Chavez kazanmış görünüyor... ABD ne yapacak?
- 59** Kıbrıs
- 60** Ahmet Altan romanı: *Aldatmak*
Öner Ciravoğlu
- 64** Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te
ilk kadın yayıncıları/örgütleri

Dünya Amerika'nın Savaşı'na HAYIR! dedi. Türkiye'de Yüzler Meclisi, Mersin'de 30.000 kişi, her yerde sokak gösterisi. Bağdat'a kalkan olmaya gidenler, 15 Şubat'ta 10 milyonu aşkın dünyalı... ABD yöneticileri mesajı aldılar ama tınmıyorlar:

Powell, dünyanın gözünün içine baka baka, "Ulusal çıkarımız için savaşmak egemenlik hakkımızdır," demeyi sürdürüyor.

AB içerisindeki NATO-manyak ABD sevdahılarına rağmen Fransa ve Almanya direndi. İşin içinde petrol çıkarı ve gelecek endişesi var.

Yine o!

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal, Elif Yerli, Hüseyin Hasançebi, Kaan Tokar, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Ankel.

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Md.: Can Kayabal. **İrtibat adresi (büro):** Rıhtım Cd. Uzunhafız Sk. 21/2 Kadıköy-İST. **Tel:** (0216) 418 92 82. **Fax:** 346 83 44. **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik Düzenleme:** Genajans. **Tel:** 336 53 17. **e-posta:** genajans@ttnet.net.tr **Basıldığı yer:** Engin Yayıncılık

BAYAN ERDOĞAN

Üç gün içinde bi giydiğini bi daha giymedi. Türban koleksiyonu "müthiş"ti. Paralı sosyetik hayata uyum notu... tam! Amerika'nın Savaşı hakkında ne düşünüyor acaba?

BU ADAMLARA DİKKAT!

Ağar DYP'nin başına geçti. Şimdiden %9 oyu var. Devleti içinden dışından tanyor, siyaseti biliyor.

Uzan, siyasete para yatırmayı sürdürüyor. Ne zaman ne diyeceğini bildiği anlaşılıyor. %7 oyu var. Şaka kaka olur mu olur!

Türkiye'de siyasetin düzlemi değişirse...

Piyango'dan Özal çıktı

MİLLİ PİYANGO ÖZELLEŞİYOR

Özallar yine piyasada. Proje sundu... Talihi "yaver" gitmiş adamlar fakir fukaranın talih umudundan kendilerine servet çıkaracaklar.

Seyirlik kavgayı bekleyin.

KIZILCIK

Ne oluyoruz!...

KızılCIK Dergisi baskıya girerken

Böyle ihtiyatlı girişler günlük basında olur. İki ayda bir anca çıkan bir dergide olmaz. Oluyorsa, dergiden değil, ortamdandır.

Evet, **KızılCIK** baskıya girerken henüz savaş çıkmamıştı. Ama şu iki şey kesinleşmişti: Türkiye halkının kahredici çoğunluğu savaş istemiyordu, Türkiye savaşa sürükleniyordu.

Bir ülkenin, bir halkın, bu duruma gelmeden önce yapması gerekenleri yapmadığı için bu duruma geldikten sonra yapabileceği hiçbir şey kalmamış demektir.

Madem yapılacak bir şey kalmamış, niçin yazıp çiziyoruz? Niçin savaşa hayır diye yırtmıyoruz? Bir tek sebebi var. Yapacak bir şey kalmadığı anda yapılan şey gelecekte nasıl var olacağımızla ilgili tercih sorunudur.

Savaş kime ne getirecek, bu bilinmiyor.

Ama şu biliniyor: Bu savaş bundan sonraki savaşların niteliğini değiştiren bir savaş olacak. Savaşın dünya için sonucu ayrı, Türkiye için sonucu ayrı olacak.

Türkiye için sonuç beklenenden, tahmin edilenden de kötü olacak. Türkiye'nin bundan böyle, hem kendisi, hem bölge hakkında, kendine ait bir varsayımı olamayacak. Türkiye belki gene olacak ama, Asya ile Amerika arasında patlayacak "küreselleşme" fırtınasında dış ve iç gerilimlerin anafuruna kapılıp kağıttan kayık gibi sallanacak. Bu "Türkiye" için böyle. Ya halkı için? Onu da bekleyip göreceğiz

Şimdiden haber verelim. Bu savaşı delicesine isteyenler bugünkü rahatlığı savaştan sonra asla bulamayacaklar. Böyle gelmiş böyle gitmez tekerlemesinin gerçekliğini dehşetle önce onlar farkedecekler.

Bize gelince...

Biz de öyle.

Geldiği gibi gidemeyeceği sahiden anlaşılınca iş değişir. Tekerlemeyi kılıç çeker gibi kullananların sırtına ağır yükler biner. Yapacak işleri olağanüstü artar. Bizim işimiz çok artacak. Bu savaş Asya'da, dünya ile birlikte bizi de yakından etkileyecek büyük sorunlar ve olaylar doğuracak.

"Küreselleşme, yeni dünya, evrensel birlik, vb..."

Falan filan!

Hayaller, laflar, yalanlar berhava olacak. Gerçeğe dönülecek. Yeni Dünya gerçekliğini kavramakta çektiğimiz zorluğun emperyalizmi anlamakta çekilen zorluk olduğu açığa çıkacak. Aslında dünya daha zor, ama anlaşılması daha kolay bir dünya olacak.

Dünyayı değiştirmekten çok söz edip durduk.

İşte değiştirilecek dünya, ondan vaz geçtik.

İşte değiştirilecek ülke, haydi değiştir!

"İşte hendek, atla!"

Savaşa “hayır”, zorbaya EVET!

ABD'nin derdi Irak'ın elinde olduğu iddia edilen kitle imha silahları değil. Saddam Hüseyin'in şahsı da değil. ABD Irak'ta yönetime el koymak istiyor. Bu kadar açık ve yalın. Petrolü S. Hüseyin'in elinden alıp Irak halkının yararına sunacakmış! Bay Bush söylüyor bunu... Yalanın bu kadar şeffaflığı nerede görüldü? Irak'ın petrol zenginliğini Irak ve tüm Ortadoğu halklarına çok görüyorlar.

Durup durup sahneye sürülen “S. Hüseyin sürgüne gitsin, bu iş bitsin, barış kurtulsun!” formülü bizinkilerin can simidi oldu. Tam bir safsata. S. Hüseyin'in devreden çıkması Bush ve ekibine yetmez. Irak'ta rejimin değişmesi, Baas'ın tasfiyesi, Arap milliyetçiliğinin çanına ot tıkanması... istedikleri bunlardır. Bunları kendi kitle imha silahlarıyla herkesi tehdit ederek elde etme peşindeler. “Saddam sürgüne!” ya da “Irak silahsızlanmalı!” teraneleriyle Bush'a tam da istediği bir alternatif sunuluyor: savaşıma, ne istiyorsan gel al!

Buna barış denmez. Barıştan yana olmak ABD'nin bu savaştan beklentilerine karşı çıkmakla olur. Zorbalığa teslim olmamayı gerektirir. Amerika'ya, “Savaşıma, gel ne istiyorsan savaşmadan al!” denilerek barışçı olunmaz. Bunun adı —İngilizcesi, “apeasement”— teslimiyettir. İngiltere ve Fransa 2. Dünya Savaşı arifesinde Münih uzlaşmasıyla Hitler zorbalığına böyle teslim oldular. “Bir nesil boyu sürecek barış” uğruna!

AKP hükümeti barış olsun istemiyor mu? İstemek yetmez. “Irak BM kararlarına uysun!” demekten başka ne yaptı? Uysun da, uysa da uymasa da ABD kimi kadim NATO dostlarıyla arayı bozmayı da göze alarak saldırıya hazırlanıyor. Dünya buna kilitlendi. Başbakan Gül'ün Çırağan RP operasyonundan çıka'çıkça, anahtarı S. Hüseyin'in cebinde arayan bir “barış” yaklaşımı çıktı. “Irak BM kararına uysun!”, savaşı çağırıyor. RTE/Gül ikilisi baklayı ağızlarından çıkarmakta zorlandılar ama sonunda çıkardılar.

Savaşa evet demek ve içinde şöyle ya da böyle yer almak için BM kararı çıkmasını beklemek de zorbalığa boyun eğmektir. Bay Bush, BM kararı olmadan da ben bu işi yaparım demekle ve yapacağını göstermek için yüz bin askerini şimdi-den Ortadoğu'ya yığmakla BM kararlarına da, BM'ye de ne değer biçtiğini gösteriyor.

Evet, ABD, S. Hüseyin'in şahsına değil, Irak ve tüm Ortadoğu halklarına karşı saldırıya geçmiştir. Bölgeye yığıldığı onca asker S. Hüseyin pes ederse taşı tarağı toplayıp gidecek mi? Nereye? Ne zaman? Tekrar edelim: ABD Ortadoğu'ya kazık çakmaya

hazırlanıyor. Kime karşı? Önce bütün Ortadoğu halklarına —bu arada Türkiye'ye— sonra da bütün AB'ye, Rusya'ya, Çin'e, Hindistan'a, Japonya ve Güney/Kuzey Kore'ye karşı. Dünyanın öyle denildiği gibi “tek kutuplu” bir dünya olmadığını, ABD'nin dünya efendiliğine herkesin kuzu kuzu teslim olmayacağını en iyi ABD kendisi biliyor. Dünyaya karşı mevcut ve gelecek çıkarlarını korumak için şimdiden Orta/Yakındoğu'da mevzilenmeye çalışıyor. Irak'a saldırı niyetinin 11 Eylül ile, Bin Ladin ve El Kaide ile filan hiç bir ilgisi yok. Yıllardır hazırlanıyor.

Irak'tan sonra sıra İran'a ve Suriye'ye gelecek. Türkiye'nin de bugüne kadar olabildiği kadarıyla dahi “bağımsız” konumunun ABD'nin niyetleri ve stratejisiyle bağdaşması mümkün değildir. Hükümet ve TSK üzerinde bunca baskı ABD'nin gözünde Türkiye'ye tarihsel olarak hangi konumda ne gibi bir işlev düştüğünü bir kere daha gösterdi. Türkiye'nin topraklarında asker konuşlandırmak, limanlarını, hava sahasını dilediği gibi kullanmak istemesi Irak kadar İran ve Kafkasya'ya da kontrol altına almak, oradan Orta Asya'ya uzanmak için Türkiye üzerinde müktesep hak iddiasıdır. “Stratejik ortaklık” hem stratejik, hem de ortaklıksa, olacağı budur. Ülke “ABD emperyal gücünün, savaş makinesinin harekât üssü”ne çevrilmiştir. (Tanju Erdem, *Cumhuriyet*, 11 Şubat 2003.)

Rejim —her boyutuyla— darda kaldı, ABD'nin niyetlerine teslimiyeti “barış için” direnmemiş gibi göstermeye çabaladı. AKP sorumluluğun kendi sırtına yıkılmak istendiğini gördü. Baştanberi S. Hüseyin “Bush'un dediğine uysun, savaşı çıkmasın” diye yırtınması bundan. Savaşa karşıysan, asıl, savaşın ardındaki niyete karşı olduğunu göster!.. Kimseyi kendi topraklarından komşuma saldırtmam de!.. 80 bin asker/15 bin asker pazarlığına girme!.. Irak halkının tepesine ateş ve ölüm yağdıracak uçaklara hava alanlarını, uçak gemilerine limanlarını açmam de!.. Stratejik ortaklık buysa ben o işte yokum de! Diyebiliyorsan...

İktidar —siyasi irade— ateşten gömlektir. O gömleği giyeceksin. İcabında Mister Bush'a da —öyle “isteksiz” havalarda yılan gibi şekilden şekile girerek Evet diyecek yerde— doğrudan Hayır! diyeceksin. Demediğin, diyemediğin için can düşmanlarının elinde tarihin canlı oyuncuğu olmaktan kurtulamayacaksın. İktidar gömleğini giymek, halkın canına okuyan Dervişli/Dervişsiz hükümetlerin uygulamalarını politik sermayeye tahvil edip seçim kazanmaya benzemez.

Kafalar niçin karışık?

Herkes şuna şaşıyor, Türkiye nasıl oldu da bir "tüccarlar partisi"ni iktidar yaptı? Ya ne yapacaktı?

Bütün çıkış yolları kapatılmış. Kendine çıkış yolu diye gösterilen yolların hiç birinden çıkamıyor. Şuradan git, AB'ye ve demokratikleşmeye ulaşırsın deniyor, gidiyor ama gidemiyor. Burdan git, kendi gerçek kimliğine ve tarihsel temellerine kavuşursun deniyor, gidiyor ama nereye?...Hiç bir yere.

O da, n'apsın, kabızımdan bezirgana, taşerondan emlakçıya, taşra avukatına çıkırı da, ahlakı da yüzer gezer, kapitalizmin en hareketli, en aceleci, en aç ve saldırgan olduğu için adı "dinamik"e çıkmış taifesini peşine takmış bir deccalı, işleri bu hale getiren kravatlı burjuvaya son darbeyi indirmek için iktidar yaptı. Memleket batacaksa onun elinde batsın diye.

Hiç mi şans kalmadı? Tek şans kaldı, o da iktidar olmuş tüccar zümresinin yapacağını yapması, emcamin görülməsi.

Kafalar niçin bu kadar karışık, çaresizlik neden tam da bu zamanda bu boyutta?

Bu satırlar okunurken vakit kalmış mıdır bilemeyiz ama artık faydası yoksa bile soruyu gene doğru sormalı. Fakir fukara ne durumda? İşçiler, işsizler, emekliler ve köylü, geleceği meşuk gençler ne durumda? Savaş bildirileri ve bildirimleri arasında bunların hayatı gene güme gidecek. Son kere konuşsunlar. Çünkü savaş başlamışsa ilk onlar susturulacak.

Konuşsunlar ama, onların varlığından, onların bu toplumda, hem de çoğunluk bir sınıf olduğundan, epeydir kimsenin haberi yok. Milli kimlik edebiyatı diye kurulan kurgunun da, demokratikleşme ve AB diye kurulan kurgunun da patronu gene patronlar.

Biz iddialı olandan, Türkiye için çıkış yolunu demokratikleşme olarak gören kurgudan söz edelim. Öteki bir tür emekli subay avuntusu.

Ne biçim kurgudur ki, demokratikleşmenin eksen olarak gördüğü şey, neresinden bakarsan bak kentlerin bakımlı semtlerinin ahalisinden öteye taşması, toplumsallaşması, yığınları heyecanlandırması imkansız bir "adil yargılanalım"dan ibaret bir eksen. İlgi duyanların sayısı ne kadar marjinalse, etkinliği o kadar baskın. Asıl eksen olması gereken işçi ve emekçi hakları, özellikle sendikal özgürlükler, vb. marjinal bile değil, gelip giden demokratikleşme paketlerinin hiç birinde yok. Şaşırtıcı olan olmaması değil, olmadığının hiç farkında olunmaması. Vahim olan budur ve eğer kalmışsa Türkiye için tek çıkış yolunu kapatan da bu.

Epeydir, anlısını şanlısını unuttuk, sembolüğinden de olsa bir grev duyduunuz mu? Bir yerde yokken bir sendika doğdu da siz mi işitmediniz? Bir işçi dayanışması, bir direniş, bir işyeri işgali kulağınıza

çalındı mı?

Olmadı, duymadınız. Olsaydı da duymazdınız. Çünkü siz de şartlandınız. Yarın İstanbul'da, Mersin'de, Iskenderunda... her yerde on binlerce işçi greve çıkıp şu allahın belası savaşa hayır! diye meydanları, caddeleri doldursa, hava alanlarını kuşatsa, siz de apışıp kalmaz mısınız, nereden çıktı şimdi bu diye? İlkide bir, "sabırımız taşmasın, üretimden

gelen gücümüz var!" diye boş hava basan sendika ağalarının kapalı salon toplantısı "savaş karşıtlığı" size de yetiyor.

Ulema, "sınıf bitti" diyor da ondan mı olmuyor? Desin. Artık bu saatten sonra dediği "yanlış" ulema yok, domuzuna kasıt var. İşçi sınıfı eğer parmağını oynatamıyorsa, parmağı olmadığı için değildir. Eli bağlanmıştır. Yasaklanmıştır. Hak denecek bir işçi hakkı, işçinin işine yarar hiç bir yurtdaş özgürlüğü yoktur.

Bütün gücünü buraya toplamayan, çıkışı burada aramayan bir demokratikleşme demokratikleşme değildir. Burası işin bam telidir. Kimse kimseye sendikal hak, çalışana özgürlük bahşetmeyecektir. Gücün varsa al deniliyor, işte meydan...

Tamam da, meydan boş. Çünkü Türkiye'de sendika var da hareket yok, sendikal hareket yok. Bunu herkes biliyor, görüyor da çare yanlış yerde aranıyor. Ne deniyor? Sendika var, hareket yok, öyleyse sendika hareketlensin, sendikal hareket olsun. Olmaz!

Şu nokta Türkiye'de pek seslendirilmedi, artık söze burdan başlamayı öğrenmek gerek. 20. Yüzyılın her şeyi "eskidi" de bir tek sendikaları mı eskimedi? "Sendika" artık "doğru" değil. Sendika şimdiki haliyle günün gereğine uymuyor. Günün gereği ne ise onu yapmak gerek. Grevse grev, direnişse direniş. Bunları sendika değil, işçi yapar. Nasıl yaparsa öyle yapar. Bu yapılır, arkasından sendikaların yeniden yapılanması mı, yıkılıp yeni baştan kurulması mı, işçi meclisleri mi, yoksa her eylem için, klasikleşme tabiatı olmayan, belli bir formatı bulunmayan, eylemle doğup eylemin bittiği yerde biten "devrimci sınıf platformları" mı, her ne olacaksa o gelir. O zaman işçinin bugün yaptığı, ilerisi için hak olur.

Her şeyi, ister kazanılsın, ister kaybedilsin, sınıf mücadelesi netleştirir. Özgürleşmenin lokomotifidir. "Adil yargı" olup olmayacağını, ne kadar ve nasıl adil olacağını da o belirler. Türkiye'de işte bu eksik ve siyasetin kafası bunun için karışık.

İşin bu tarafı ne zaman, nerede, hangi ülkede zorlanmışsa, o ülke bir anda dünyanın en demokratik ülkesi oluvermiştir, hiç duymadınız mı!

Bu çıkış yolu hiyerarşiyi reddediyor, ama anarşiyi çağırıyor. İşçi sınıfının olduğu yerde anarşi olmaz!

Şimdiki gibi durumlarda sınıf işini görmezse de ne olacağı belli olmaz.

Kimin sorunu?

Aylardır Amerikan silahlı kuvvetlerinin rakipsiz üstün gücüyle Irak'ın nasıl "anasını ağlatacağı" anlatılıyor sazlı/sözlü boyalı basınımızda. Her gün her saatbaşı gökten yağacak bilmem kaç bin bomba lafı... Kulak zarlarımızı yırtacak desibelde en son model savaş uçağı akselerasyon gürültüsü... Tepeden tırnağa silahlı, suratı boyalı asker fotoğrafları... Hedefe isabet halinde füze tar-rakası...

N'oluyor?
Bilgileniyor muyuz?
Kim bizi bilgilendiriyor?
Onlar kim, neci? Biz kimiz? Neyiz? Niçin bilgilendirili- yoruz? Ne hakkında bilgilendiriliyoruz?

Bizim TV ekranlarımızda, gazete sayfalarımızda sergilenen yıkım gücü, yok etme kapasitesi, gökten ve yerden insan öldürme yeteneğı ile kim irşad edilmek ya da uyarılmak, korkutulmak isteniyor? Evet, kimin ödü patlatılmak isteniyor?

N'oluyor?
Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye Amerika Birleşik Devletleri bir başka Birleşmiş Milletler üyesi olan Irak devletine ve halkına karşı savaş hazırlığında. İnsanların tepesine ateş ve ölüm yağdırarak... Bunu nasıl yapacağını bizim medyamız niçin onca ince ayrıntıyla bize anlatıp duruyor?

Savaşın nerdeyse yarıya yakını propagandadır. Bu savaş, Irak halkına karşı Amerika'nın Savaşı. Bu kapsamda ve bu şiddette bir propaganda bombardımanına, üstelik kendi medyamız eliyle biz —hem de bu savaşı Amerika'nın mutlaka kazanacağını, Irak'ın iflahının kesileceğinin altı kalın çizgilerle çizile çizile— niçin maruz kalıyoruz?

Korkunç bir cinayet işlenir. Kaatili, usulen, kalabalık bir "haberci" ordusu eşliğinde keşfe götürürler. Adam düğün alayının başındaymış gibi mest olmuştur. Kadını kaç yerinden —her birini bir bir göstererek— nasıl kesip doğradığını anlatır. "Haberci"ler her dediğini teybe kaydedip seyircilere dinletir, yüzünün her bir mimiğini kamerayla zapteder, yayınlarlar. Acayip bir oyun oynanıyordur orada: kaatille polis, adalet, basın ve... ne kendisi, ne de cesedi ortalarda görünen ama orasına burasına neler yapıldığı "tetkikat" konusu olan maktul arasında. Seyirciye de, ekran karşısında, işlenmiş olan bir cinayetin uzaktan kumandalı röntgencisi olmak düşer.

Bu ülkede kamuoyunun —neyse o— hali bundan da beter. Kendisine haber diye sunulan şiddet ve dehşet çetelesini dikiz ederken her an, her fırsat ve vesileyle tacize, tecavüze uğradığından bihaber. Her gün, olur olmaz her yerde, her vesileyle, "Savaş'a Hayır!" diye gırtlığını yırtmaktan başka bir şey bilmiyor.

Savaşa Hayır! diyecek yüz bin kişi bir meydanda bir araya gelemiyor. Meydan uğursuz savaş çıkırtkanlarıyla güce tapan Amerikan yalakalarına kaldı.

Ekranlarda ve yazılı basında kerameti kendinden menkul uluslararası ilişkiler ve siyaset üstadı eski diplomat/paşa eskisi zevat, ya da yeni yetme strateji dehası

akademisyen, köşe yazarı sıfatlı medya papağanı, vb.'den geçilmiyor. Zarar ziyan takıntılı tefeci bezirgan muhasebesiyle kafa ütölüyorlar. Bu arada prof. sıfatlı ve sakallı kimileri de aynı makamda değişik telden kendi süfli takıntılarını seslendiriyorlar: Amerika "bu savaş vesilesiyle sergilediğı vahşete rağmen Ortadoğu'nun demokratikleşmesi, refaha kavuşup uygarlaşması" yolunda "tarihin bir aleti" imiş! Bu savaşın sonu ve sonucu, bölge insanları için Bush ve yandaşlarının da hiç aklına esmeyen olumlu gelişmelere gebeymiş. Bölgenin kaderi artık "Saddam" gibilerinin eline bırakılmayacakmış...

Kapitalizmin her musibetinde bir hayır görmeye teşne müzahrefat bu musibeti de kendi "tez"lerine yontarak 19. Yüzyıl sömürgeci pratiklerinin bir tekrarını çağımıza yakışır bir nimetmiş gibi pazarlamaya kalkıyor. Ukalanın zikrinin de, fikrinin de kemiğı yok!

Bundan bir kaç yıl önce çok ünlü ve becerikli iş adamlarımızdan biri savaşla ilgisiz buna benzer bir başka durum üzerine, lafı hiç dolandırmadan, "İrzımıza geçilmesi kaçınılmaz olmuşsa, bari zevkine varalım!" deyivermişti. (24 Şubat 2001 tarihli *Hürriyet*'ten.)

Savaşın kaçınılmaz —bir bela ya da fırsat!— olduğunu söyleyip duranlar, başta RTE/Gül ikilisi, hep barış istediklerini söylüyorlar. Barış isteyen, ülke toprağını savaşa açmaz, barışın hizmetine sunar. Toprağını barışın hizmetine sunmak, savaşa kapatmakla olur. Harıl harıl savaşa hazırlanırken barıştan dem vurmağın ne anlama geldiğı malum ama bu onların sorunu değil. Cinayet daha işlenmeden işlenmiş kadar olduğunu umursamaksızın her gün daha "neler olacağı"nı evlerinde seyre oturanların sorunu.

NATO davası

NATO karıştı. Sözüm ona Türkiye karıştırdı. Nasıl mı?

A. Gül "Savaş yok, barış! barış!" diye sayıklarken birden uyandı, ne yapmakta olduğunu gördü ve "Türkiye" hemen NATO'dan yardım istedi.

"Sınırlarımın güvenliği tehlikede!"

Amerika'nın yanında komşu ülkede savaş

çıkarmaya gitmekte olduğuna uyandı Gül...

ABD'nin, "Türkiye'yi savunalım!" yalanına ortak ve aracı oldu. Saldırıya yataklık etmek için pazarlığa otururken, "Güvenliğim tehlikede!" diye yardım iste... Bu kadar olur!

NATO'da birileri -ve Rusya- yemediler.

İstemedikleri bir savaşa arka kapıdan sokulmaya hayır dediler. Gök gözlü Amerikan Savunma Bakanı küplere bindi. Amerikan basını ağzını bozdu. Bay Bush seferi üniforma kuşanıp dünya medyasında boy gösterdi.

NATO'yu arkasına alıp

Irak'ın petrollerine el koyacak, S. Hüseyin'in BM yaptırımları sonrası için bu ülkelerin petrol şirketleriyle sıraya koyduğu anlaşmaları iptal ederek kartları dilediği gibi yeniden dağıtacak. Kendi çıkardığı savaşın masrafına da herkesi ortak edecekti. NATO'daki "dost"ları hır çıkardılar. Irak petrolünü paylaşım musluğunu Bush yönetimi nezdinde fink atan İngiliz/ABD şirketlerinin eline kendi elleriyle teslim etmeye yanaşmadılar. Sonunda ne olur, orası ayrı konu.

ABD'nin, uğrunda meşruiyet falan dinlemeyip korsanlıkta karar kılmayı da göze aldığı "dünya imparatorluğu" sevdası salt İmparatorluk için mi? İmparatorluğun içi doldurulunca ortaya böyle durumlar çıkıyor.

NATO "bir savunma örgütüydü," artık işlevi kalmadı diyenler var. Yalan söylüyorlar. Baştan beri emperyalist saldırı örgütüydü. Şimdi nereye saldıracağına, ne için, ne zaman saldıracağına kimin karar vereceğinin kavgası veriliyor. "Savunma örgütü"nü nasıl bir suç çetesi olduğu iyice açığa çıkıyor.

Dünya çapında yeni bir kapitalist paylaşım savaşının —nereye kadar varır bilinmez ama— ucu göründü sayılır.

Satış

Her taşın altından çıkan girişimci iş adamı Hamdi Akın konuşuyor (*Hürriyet*, 28 Ocak 2003.):

"20 bin dolara Türk vatandaşlığı satalım..."

Türki Cumhuriyetler'de ve Rusya'da müthiş zengin bir kitle oluştu. Bunlar genelde kara veya daha yumuşak bir terimle kayıt dışı para sahipleri. İstanbul'da, Antalya'da yaşamak, ev, mülk almak istiyorlar. Türkiye bunlar için güvenlik açısından da rahat... Bölgemiz gergin. Afganistan, Irak, Pakistan. Buralarda rahat edemeyen sermaye sahipleri için Müslüman Türkiye iyi bir kapı. Kendilerini rahat hissedebilecekleri bir yer... Bu paraya dünyanın bütün ülkeleri kucak açıyor. Gelsin, biz o parayı burada yatırıma dönüştürürüz, onlar da rahatlarlar."

Ne diyelim, söylenecek söz var mı?

Var da...

*Bu H. Akın, bir ara, TÜGİAD başkanı iken, "Bütün partiler kapatılmalı, partisiz demokrasiye geçilmeli," diyen adam.

Sırayla değil, parayla!

Tam üstüne geliyor. Bedelli —döviz üzerinden— askerlik... Ver (parayı) kurtul!

Parası olmayana vergi konuluyor demek değil mi? Ödeyemeyenin cezası... askerlik!

"Yurttaş"lık mış..!

Bunların kaç yüzü var?

"91'de verilen hiç bir söz tutulmadı... Bu defaki zararlarımızı karşılamaya 4 milyar dolar yetmez... Dökülecek kan üzerinden pazarlığa girmeyi zül sayarız..."

Konuşan, RTE. Hepsini nerdeyse tek cümlede soluk almadan söylüyor!

Çok da bağıyor.

"Asgari insan"!

İşçi, ücretinden başka şeyi bulunmayan kişi, ücret de bu kişinin hayatta kalmasının aracı olmaktan başka anlamı olmayan şey olduğuna göre, asgari ücret nedir?

Yeni tesbit, 306 milyon brüt, 223 milyon net. Aşağısı olamaz! Aşağısı yasak.

İşçinin yaşama menzili!... Patrona verilmiş saldırı planı. İşçi ücretlerine karşı savaş haritası. Buraya kadar saldırabilirsin... Azami saldırı sınırı. Asgariden daha asgarisi zaten olmaz, tesbiti niçin? Tesbiti, tüm ücret sistemine bir sınır çekmek içindir.

Azami ücret belirlenmektedir aslında, asgari ücret değil.

İşçiye asgari ücretle saldırılıyor.

Daha kaç kişi..?

Duyarsız toplum, duyarsız aydınlar,
duyarsız siyaset...

Komşu

28 Şubat paşası Çevik Bir şöyle dedi:

"Operasyondan sonra Türkiye ile ABD komşu olacak ve güvenlik üretecek. Bu da Türk vatandaşları ve Türkiye için daha fazla refah demektir."

(Hürriyet, 13 Şubat 2003.)

28 Şubat karşıtı 2. Cumhuriyet'çi takımın üstadı azamlarından Mehmet Altan da şu sıra ekranlarda aynı buna benzer sözler edip duruyor.

Bu nasıl oluyor?

Onları birleştiren ortak bir zemin var. Ne olduğunu biz hep söyleyegeldik.

Bu defa da siz söyleyin!

"Zararlı unsurlar'a karşı dernek kurdu"

—Hürriyet 16 Ocak 2003.

"Türkçemiz, aile yapımız, örf ve adetlerimiz, dinimiz aşındırılıyor. Özellikle dinimiz bir taraftan ateizm, bir taraftan irtica nedeniyle yıpratılıyor.

Aydın, ulusal ve modern din anlayışına sahibiz.

Ulusal değerleri koruma ve geliştirmek için çalışacağız...

Endişe içindeyim uyularım kaçıyor. Ülkenin

maddi ve manevi açıdan, çocukların geleceği için ağır endişe ve bunalım içindeyim..."

Prof. Dr.
Zekeriya
Beyaz

İdam

Amerikada bir eyalet valisi, bir gecede 150'ye yakın idam mahkumunu affetti; çoğunu, haklarındaki suçlamalar yıllar sonra asılsız çıktığı için, serbest bıraktı. Nasıl olur demeyin, oldu! İşin tuhafı, bu vali Cumhuriyetçi, yani Bush'un partisinden; dört yıl önce seçilirken azılı bir idam yanlısı imiş... iş başına gelip de polisin nasıl delil toplayıp sorgu yürüttüğünü, mahkemelerin nasıl adalet dağıttığını görünce aklı şaşmış, bu işi yapmış. İyi ki şaşacak aklı, vicdanı varmış!

İnsan hakları

Yine o günlerde ABD yönetiminin Afganistandan kaçırıp götürdüğü Guantanamo esirlerinin hali bir kere daha haber konusuydu. 400 kişi Küba adasındaki ABD üssünde, geçen Yüzyıl başlarının en feci ceza sömürgesi koşullarında bir yıldan beri esir tutuluyor.

Haklarında belli bir suçlama yok. Aileleriyle, avukatlarıyla görüştürülüyorlar. Ne kadar tutuklu kalacakları açıklanmıyor... Çoğunluğunun köylerinden rastgele toplanıp götürülen insanlar olduğu biliniyor. İşkence koşullarında "sorgu"lanıyorlar.

Tam ve tipik bir insan hakları ihlali. Şimdi bu yönetimin başı ve çevresini sarmış bir kaç düzine silah ve petrol tröstü temsilcisi Ortadoğu'yu kan ve ateşe boğmaya hazırlanıyor. Irak'a demokrasi ve özgürlük getireceklermiş, iyi mi?

S. Hüseyin kendi halkına zulmeden eli kanlı diktatörmüş! En eli kanlı gününde, Halepçe'de, senin devletin onun arkasında değil miydi? Senin kimya/silah tekellerin ona kimyasal silah hammaddesi satıp —know how'unu da göstererek— para kazanmıyorlar mıydı?

TOBB ve sokak

TOBB Başkanı Hisarcıkhoğlu konuşuyor. (16 Ocak 2003, NTV.) Ticaretle iştiğal edip üç beş kuruş sözde para kazanmış, "başarılı" iş adamıymış ya, her konuda fikir beyan etmeyi üzerine vazife sayıyor:

"Savaşa sokakta karar verilmez."

Verilmez, tabii. Beyaz Saray'ın Oval Salonunda verilir o karar, siz ve sizin gibiler selama durup çığırtkanlığı yaparsınız.

Bu ülkenin bin yıllık devlet geleneği varmış, öyle diyor; savaşa, barışa kimin karar vereceği belliymiş: C. Başkanı, Başbakan ve asker/sivil bürokratlar... Haksız değil. Devlet ve hükümet elele vermiş hedefe kilitlenmişken sokaktaki adama savaş da sorulmaz, barış da.

Böylelerine kızabilirsiniz ama, gerçekçi olduklarını teslim edin. Sorun onların sorunu değil, SİZİN SORUNUNUZ.

Pusuda

DYP Genel başkanlığına apansız seçildi. "Derin" devletten geliyor. Misyon adamı. Misyonu olan bir partinin başına geçti.

"Muğlalı" olmadı. Bu "şans" değil. Demek ki daha, vakti geldiğinde, lazım olduğunda yani, iş görecektir.

Ağar'dan söz ediyoruz. Sevr korkusu içindeki Demirel de arkasında. Başka kimler var?

Türkiye şuraya buraya dağılıyor ya... AB ile ABD arasında çekiştiriliyor ya... Her an bir kazaya uğrayabilir ya... İşler her zaman "Kürt meselesi"nden ibaret olmaz ya... Bakarsınız yeniden "Kürt meselesi" de olur, "Türkiye meselesi" de. Ya da

bakarsınız, apansız, hepsinin altında yatan bir sınıf meselesi... yılan gibi başını kaldırır!

Boş yakalanmamak gerek. Milli güçler şu zamanda esaslı bir zaafiyet geçiriyor. Hazırlıklı olunmalı. Her ihtimale karşı. En kötü ihtimale karşı.

Türkiye'de özgürleşmenin ufku kapanırsa... başka ufuklar açılacak. Neden Ağar'la olmasın? Çetin Altan, Garbın lehine yontarak söylerdi: "Türkiye tekin bir ülke değildir!" Tersini de düşünmek lazım:

Şark da tekin değildir, diriliverir.

Bu ihtimali devlet düşünüyor, devlet düşündüğü için Ağar da düşünüyor.

YÖK'ün gücü nereden?

AKP, YÖK'e bir laf dokundurdu. Sustu. YÖK'ün ne yaman bir gücü varmış ki susturdu.

YÖK'ün gücü nereden?

Cuntadan miras Anayasa'dan. Yani AKP için de, ufak tefek teferruat dışında, "nizamı âlem" fermanından!

AKP el ense atacaksa —atacağı yok ya... mesela diyoruz —oradan atsin.

Atamayacaksa, atıp tutmasın.

Tayyip Erdoğan Siirt'ten seçilip Başbakan olunca asıl kavga başlayacak.

Dokunulmazlığı kalmayacak!

Strateji

Bu savaş kararının iki stratejik anlamı var:

1) Böyle geldik, böyle gid'cez. Va mı başka çaresi?

2) Elini taşın altına koymayan talandan pay alamaz. Bu fırsat kaçmaz.

Va mı başka bi izahı?

Kimlerle aynı havayı soluyoruz?

Güce tapma iliklere işlemiş.

Bakın adam kurulduğu köşede ne diyor:

"Biz katkıda bulunalım, bulunmayalım; Kuzey Irak yeniden düzenlenecektir... ABD'nin taleplerinin reddedilmesi bağımsızlık değil, ABD'nin rakibi diğer dev Almanya'ya yaklaşmak demektir... ABD'den uzaklaşmak da IMF'den uzaklaşmak ve beklenmedik ambargolar anlamına gelir. Bu uzun vadeli kayıpları Almanya nasıl karşılar, ben bilemiyorum." (C. Ülsever, 26 Aralık 2002, *Hürriyet*.)

Biz bu adamlarla aynı güneşin altında mı yaşıyoruz, aynı havayı mı soluyoruz, Allah aşkına?

Temsil

AB üyesi İngiltere, İspanya, İtalya, Portekiz, Danimarka ve üç aday ülke daha Amerika'ya yanaştı. Savaş destekçisi oldular. Hepsinde savaşa karşı halk oyu %70-80 civarında. Avrupa ortalaması kadar.

Kim istiyor Amerika'nın kirli savaşında yer almayı?

Kim karar veriyor?

Batının temsili demokrasilerinde halk mı temsil ediliyor?

Temkin

Ankara'dan Washington'a:

Parayı vermeden askere izin yok

İlk etapta 20 bin asker

ABD ile Türk askeri heyetleri ilk etapta 20 bin ABD askerinin Türkiye'de konuşlanması konusunda uzlaşmaya varırken, Ankara temkinli. ABD, 18 Şubat'a kadar alması gereken ekonomik destek kararını Kongre'den çıkarmadan hükümet de asker bulundurma tezkeresini TBMM'ye göndermeyecek.

DENİZ ZEYREK VE AYFER SELAMOĞLU 5. SAYFADA

Radikal, 10 Şubat 2003

Başlıksız

Biraz satır aralarında dedektiflik yapmaya ne dersiniz?

“ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı M. Grossman, Bush yönetiminin kararlılığını Türkiye’nin Vaşington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu’na bir kez daha açıkladı. Söyledikleri hepimizin bildiği şeyler. Kısaca özetleyelim.

— ABD Irak’ın BM kararlarına tam olarak uymaması halinde müdahalede kararlıdır.

— Türkiye’nin istenen desteği vermesi halinde uğrayacağı kayıpların telafisi daha kolay olacak, ayrıca savaştan sonra bölgenin yeniden düzenlenmesi sırasında Ankara masada yer alacaktır.

— ABD ivedilikle yanıt beklemektedir.

Bush, politikasını BM kararına uydurursa uluslararası alanda destek bulur. Ama, “uysa da vurdum, uymasa da vurdum”da kararlı görünüyor...

AKP hükümeti bir yandan YAŞ’a karşı efenirken, bir yandan da TSK’dan kendi politikasını mazur gösterebilecek destek arıyor...

Savaşa doğrudan ya da dolaylı olarak katılıp katılmama kararını siyasi irade verecektir...Askerler siyasi iradenin ayrıntılı kararını bekliyorlar. AKP iktidarı kurnaz manevralarla sorumluluğu kendi üstünden askere kaydırmaya çalışıyor. Yağma yok. Kararlarını verecek, sorumluluğu üstlenecekler...Hodri meydan. Artık kıvırtma yok.” (Ali Sirmen, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 2003.)

10 Ocak 2003 (bir gün önce), *Hürriyet*, Ferai Tınç:

“Sadece Vaşington değil, önceki akşam Genelkurmay’ın basın davetinde yapılan açıklamalardan anlaşıldığı gibi, Irak konusunda asker de AKP hükümetinin bir an önce karar vermesini istiyor. Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Büyükanıt, “Olumlu ya da olumsuz, hükümetin bir an önce karar alması Türkiye’nin çıkarımadır,” diyor...

Talep aslında net. Kuzeyden cephe açmak için Türkiye işbirliği yapacak mı, yapmayacak mı? Bunun önemini Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök şu sözlerle özetliyor: “Kuzey cephesi hem siyasi hem de askeri açıdan belirleyici. Eğer kuzeyden cephe açarsanız sonuca daha kısa sürede ve daha az riskle ulaşmak mümkün.”...

Körfez Savaşı sırasında, hükümet ile asker arasındaki çelişkiyi anımsatıyorum, sohbet sırasında.... Bugün tersi bir durum gözleniyor. Ordunun ABD ile birlikte hareket

etmekten yana olduğu, hükümetin ise ayak sürüdüğü bir tablo çıkıyor ortaya.

Büyükanıt, “Geçmişle bugün arasında fark var”, diyor...

“Bugünkü talepler

Körfez’den daha hafif.

Biz asker olarak, birinci

Körfez Savaşı’ndaki

sıkıntıyı yaşamamak için

göçü kuzey Irak’ta önle-

mek istiyoruz. Bir başka

mesale de şu: Saddam son-

rası dönemde masaya oturmak için biz de sürece

katılmalıyız.”...

Evet, Saddam sonrası

Ortadoğu’nun yeniden yapılandırılmasında rol oynamak önemli. Ben Türkiye’nin bu rolü oynamasını istiyorum, ama bir anne olarak oğullarımı savaşa göndermek istemiyorum. Şimdi ne olacak?

Orgeneral Büyükanıt’ın yanıtı manidar:

“Hem masaya oturalım, hem çocuklarımızı göndermeyelim olmaz. Sokağa çıkmanın bile riski var. Eğer kiremitten korkuyorsanız sokağa çıkmayın.”

Nasıl yani?

Birleşmiş Milletler Irak’ın kendini silahsızlandırması kararını vermekle ABD’nin eline büyük bir koz vermiş oldu. ABD bu kozu kullanarak bölgeye on binlerce asker, dehşetengiz hacimde silah yığı. Gerisi geliyor.

Buna “meşruiyet” dendi. BM yeni bir koz vermezse verilen ilk kozu bir kez daha kullanıp saldıracağını ABD kendisi söyledi. Şunu da, ayrıca demeye getirdi: Yeni bir koz vermezseniz, ben yapacağımı onsuз yaparım, dünyada BM’nin sözünün geçmediği açıkca görülür...

BM’nin meşruiyet verdiği şey nedir? Kendi üyesi bir ülke için ölüm fermanı. Meşruiyet denilen şey BM kararında ise, bütün dünya insanları bu savaşa karşı olmakla “meşruiyet”lerini kaybediyor.

Bu dünya ne dünya?...

Söz genel olarak Orta Amerika için söylenirdi: “ABD’nin arka bahçesi.” Şimdi bütün yerküre “ABD’nin arka dünyası” mı?

Aybar için

Kenan Somer

*Marksizm ki en çok yakışandır bize
Belkide en az anladığımız*

Hilmi Yavuz'dan mülhem

Barış Ünlü, 1975 Konya doğumlu, Ankara Üniversitesi SBF Kamu Yönetimi Bölümünde "Türk Siyasal Hayatı" araştırma görevlisi; "Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar ve Dönemi" adlı yüksek lisans tezini, biraz değiştirip, biraz da kısaltarak, "Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar" başlığıyla kitaplaştırmış (İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, 328 s.)

1960 sonrası Türk sosyalist hareketinin önde gelen isimlerinden Mehmet Ali Aybar'ı bir siyasal düşünür olarak incelemeyi ve anlamayı amaçlayan bu çalışmanın Giriş'inde: "Aybar'ın siyasal teoriye evrensel boyutta bir katkı sağlamamış ve düşünce tarihimizin diğer düşünürlerinin de kıramadığı bir zinciri kıramamış olması konunun önemini azaltmaz. Aybar'ın düşüncesi Türk solunu ve Türk düşünce dünyasını 1960'lardan başlayarak günümüze kadar etkilemiştir," saptamasını yapan Barış Ünlü, Türkiye entelektüel liginin as oyuncularından biri olan Aybar'ın şanına yaraşır bir sevgi ve değerlilikle çalışmış.

AYBAR VE SOSYALİZM

Ünlü'nün saptamasına göre Aybar, kendisini sosyalist saymasının "45'li yıllardan çok daha öncesine" gittiğini, *Komünist Manifesto*'yu ilk defa 18 yaşında (yani 1926'da-K.S.), Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken okumuş olduğunu söylüyor.

Doktora tezini 1939'da savunan Aybar, Barış Ünlü'ye göre, "1939'da Marksist değildir. Marksizm hakkında okumuştur ancak... bu yetersiz okuma onu Marksist yapmaya yetmemiştir. Aybar'ın ilgisinin bu yıllarda, pozitivistler ve hukuk felsefecileri üzerinde yoğunlaştığı ve küçümsenmeyecek bir bilim tarihi ve felsefe bilgisinin olduğu görülmekte ve sezilmektedir. Kendisini pozitivist ve materyalist olarak görmekte, herhangi bir düşünürü tümüyle benimsememekte ve yeri geldikçe eleştirmektedir." (s.41.)

Barış Ünlü bu yargısını 1941 yılındaki Aybar için de sürdürüyor: "Aybar bu yıllarda sosyalist olabilir ama, henüz bir felsefi sistem anlamında Marksizme yakın değildir. Burada dikkat çeken nokta, Aybar'ın felsefeye olan yatkınlığıdır; dört yıl boyunca yaptığı (1938-1941) akademik çalışmaların

hepsi, genel bir ifadeyle, felsefe üzerinedir. ... Aybar'ın doçentlik tezi de "Devletler Hukuku Karşısında Fert" başlığını taşımaktadır." (s.43-44.)

"Sol akım bu dönemde İstanbul ve Ankara çevrelerinde gelişmiştir. İstanbul çevresi *Tan* gazetesi etrafında toplanan solculardan oluşmaktaydı. Bu yıllarda defalarca kapatılan *Tan* gazetesi, dış politikada daha çok SSCB'yle yakınlaşmayı savunan, anti-faşist, anti-emperyalist ve ırkçılık karşıtı bir yayın politikası izliyordu. Ankara çevresi ise (Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif Başoğlu, vb.) *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergileri etrafında toplanmıştı. Ciddi bilimsel yazıların yayımlandığı, Marksist çözümlemelerin yapıldığı, anti-faşist ve ırkçı-turancı karşıtı olan bu iki dergi 1944 başla-

rında kapatılmışlardır." (s.46.)

Aybar işte böyle bir ortamda, ülkemizde genellikle izlenen yollardan farklı bir yoldan, deyim yerindeyse "yeterli okuma" ile sosyalistleşiyor. Bizim ilk kuşak komünistlerimizin çoğu, Ekim Devrimi'nin etkisiyle, faşist olamadıkları için komünist olan milliyetçi yurtseverlerden oluşuyordu. Daha sonraki komünist kuşakların büyük bölümü ise, özel olarak Sovyet deneyiminin etkisiyle, komünist olan "toplumcu" yurtseverlerden oluştu. Ne var ki 27 Mayıs 1960 sonrası bu komünist kuşakların bir bölümü (çoğu?), Üçüncü Dünya ulusal anti-emperyalist devrimciliğinin etkisiyle, komünist olamadıkları için, MDD'cilikten başlayarak, faşizme yöneldi. Şimdi bu "toplumcu" yurtseverler, "ulusal-devletçi sol" bayraklar altında toplanıyor. Bugün yoksul ve emekçi yığınlar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle küreselleşme sürecinin kendisine karşı çıkan ve bu süreci babalarının emperyalizmiyle özdeşleştiren ulusal-solcu sosyalistler, artık aşılmış olması gereken Leninizmi gerçekten aşma, yani Marksizmin yeni bir gelişme aşamasını güncelleştirme başarısını henüz gösteremeyen dünya Marksizminin yüz karasını simgeliyor.

Emperyalizm döneminin Leninist Marksizmi yerine dünya Marksizmi bugün, Marksizmin küreselleşme dönemine karşılık düşecek yeni bir gelişme aşamasına henüz geçememenin acısını çekiyor.

İç dinamiklerden kaynaklanan organik sosyalist

hareketlerin olanaksız olduğu koşullarda, çağdaş bir kategori olarak organik faşist hareketler de olanaksız olmakla birlikte, Türkiye’de de komünizm ile faşizm arasında böyle paradoksal bir ilişki kurulunca, belki bu terimlerin uygun bir deflatörle değerlendirilmesi gerekiyor.

İlk ve daha sonraki komünist kuşakların genel durumundan farklı olarak Aybar, Marksist sosyalizme özsel olarak entelektüel yoldan, özellikle özgürlük ve demokrasi üzerindeki bilimsel ve felsefel çalışmalarını aracılığıyla varmıştı. Ekim Devrimi’nin belirleyici etki alanı geride kalmıştır. Sovyet deneyimi ise, belki her şeyden çok bireyciliği nedeniyle, Aybar’ı yeterince etkilemiş gibi görünmüyordu. Kafiye düşkünlüğümüzden yararlanarak söylersek, birini yaşı, ötekini başı tutmuyordu. Aybar’ın sosyalizme geçişini ve nasıl bir sosyalizme geçtiğini, belki en çarpıcı biçimde, 24 Ağustos-13 Ekim 1945 arasında *Vatan* gazetesinde yayımlanan “Gerçek hürriyet rejimi yolunda” genel başlıklı yazı dizisinde görmek olanaklıdır. Öyle ki, Aybar’ın sosyalist kariyerinin, bu dizideki düşüncelerinin, sürekli genişletilmiş yeniden üretimi olarak, sarmalın yükselen halkalarındaki ardışık yinelenmelerinde yansıtıldığı söylenebilir.

Bu dizinin “Bir gün sabah olursa” başlıklı son yazısı şöyle bitiyor:

“Körü körüne inanmaktan kurtulmadıkça, hakikaten hür düşünür bir hale gelmedikçe, maddi refah içinde dahi yeni yeni istibdatların zebunu oluruz. İktisadi tecrübe denemeleri (Sovyet deneyimi anlayınız-K.S.) bu görüşümüzü doğrulamaktadır. İşçi hakları ve adil hayat şartları amacı ile taçlı bir taassup yerine, bir bakıma ondan bin kere daha korkunç olanı oturtulmuş; değil hükümet işlerine karışmamız, hatta mana verişimiz bile resmi kalıplar içine sokulmuştur. ... Diktatörlüklerin kucağına düşmemek için, demokratik müesseseleri mutlaka muhafaza edeceğiz, yetersizliklerini gidereceğiz.. Fakat herhalde temel hürriyetlerin koruyucusu olan demokratik müesseselerden: yani serbest seçimden, dokunulmaz temel haklardan, basın hürriyetinden, çok parti sisteminden vazgeçmeyeceğiz. *Kısacası*, barışmaz iki kelimeyi korkmadan birleştirerek diyelim ki: Fertçi bir sosyalizm tatbik edeceğiz. İşte benim tahayyül ettiğim gerçek hürriyet rejimi.” (Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 35.)

Aybar’ın bu seçimler kitabında, bu yazının sonuna şu not düşüyor:

“Gerçek Hürriyet Rejimi Yolunda genel başlığı altındaki yazı serisinden aldığımız bölümler burada sona eriyor. Bu serinin son bölümündeki fertçi sosyalizm terimi üzerine dikkati çekeriz. Dertleri, sevinçleri, umutları ve inanışlarıyla gerçek kişilerin daima rejimin hedefi olması lazım geldiği ve emekçi sınıfların iktidarı demek olan sosyalist düzende somut insanın mutluluğu, hürriyeti ve eşitliğinin gözden kaybedilmemesi endişesiyle söylenmiş olan

bu formül, yıllarca sonra Türkiye İşçi Partisi’nin programında ‘her şey insan için’ bölümünü teşkil edecektir.”

Aybar’ın özgürlükçülük ve bireyciliği, Sovyet deneyimiyle pek bağdaşmaz bir tutum da olsa, Marksizmle, Marx’ın düşüncesiyle bağdaşmaz bir şey değildir. Özsel olarak Sovyet deneyimiyle komünistleşen ve orada kalan kuşakların uzak durduğu bireycilik, Aybar için kaçınılmaması gereken bir eğilim değildi. Türkiye’deki sosyalistlerin sosyalizmi “toplumculuk” olarak çevirmekten herhangi bir tedirginlik duymamaları da belki Sovyet deneyiminin yaygın ve belirleyici etkisiyle ilgiliydi. Bireycilik liberallere, toplumculuk sosyalistlere yakıştırılıyordu.

Oysa daha *Manifesto*’da, herkesin özgür gelişmesini her bireyin özgür gelişmesinin koşullandırdığını olumlayan Marx’ın, ne kadar komünistse, o kadar da bireyci ve özgürlükçü olduğu söz götürmüyor. *Manifesto*’dan çok daha sonra, Marx’ın teorik çözümlemeleri ile “yasaları” ve “kehanetleri” arasındaki uzlaşmazlık üzerine kılı kırk yaracak olan Karl Popper de Marx’ın özgürlükçü, bireyci ve temelde açık topluma bağlı bir insan olduğunu söylemeyecek miydi? (Karl Popper, *Açık toplum ve düşmanları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, c.2, s. 97-98, 117 ve 177.)

TİP’İN BÖLÜNMESİ

TİP’in 1968’de yaşadığı bölünmenin nedenleri, Barış Ünlü’nün de söylediği gibi, “Türk solunun önemli tartışma konularındandır. Yaygın olan görüşlerden birisi, Aybar’ın Çekoslovakya’nın işgaline sert tepki göstermesi ve bununla yetinmeyip Sovyet sosyalizmini eleştirmeye başlamasıdır.... Bölünmenin bir kanadında olan Beşli önergecilere (Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroglu ve Şaban Erik) göre, bölünmenin asıl nedeni, Aybar’ın bilimsel sosyalizmden sapması, sosyalizmi farklı yorumlamaya başlamasıdır.... Ancak bize göre gerçek neden, Aybar’ın Çekoslovakya işgalini kınamakla yetinmeyip, bunu bir Sovyet sosyalizmi eleştirisi şeklinde sürdürmesinin bazı önde gelen partililerin tepkisini çekmiş olmasıdır.” (s.260-261.)

Gerçekten de 21 Ağustos 1968’de Çekoslovakya’nın SSCB ya da Varşova Paktı tarafından işgali, söz konusu bölünme süreci ile bu olay arasında ilişki kurulmasına yol açmıştı. Ve bu ilişkiyi kuranlarla Can Yücel, “Sovyetlerin Çekoslovakya’ya niçin işgal ettiğini bir türlü anlayamadım; meğer TİP’i bölmek içinmiş,” diye gırgır geçiyordu. Ayrıca Aybar, Sovyet sosyalizmini eleştirmek için Çekoslovakya’nın işgalini beklememişti. Aybar’ın sosyalizmi yaygın kabule göre farklı yorumlamaya başlaması da yeni bir şey değildi. Toplumsal olayların belli yasalara göre geliştiğine ve buna göre kapitalizmden sonra sosyalizmin geleceğine inanıp inanmamak konusu, kuşkusuz Marksistler arasında da ateşli tartışmalara yol açabilirdi ama, başka der-

di olmayan bir partinin bölünmesine yol açabileceğini düşünmek doğrusu güçtü. Tıp'ın bölünmeye yol açan derdi, bar-dağı taşıran son damla, Aybar'ın Parti için Leninizmden arındırılmış bir Marksizm istemeye başlamasıydı.

Peki, Leninizm bırakılamaz mıydı? Leninizmin bırakılmasına, eski bir yazımda değiniyordum. Şöyle;

"14-16 Kasım 1957'de Moskova'da yapılan Sosyalist ülkeler Komünist ve işçi partileri (12 Parti) toplantısından sonra yayınlanan Bildirge'de, 'Halk çoğunluğuna güvenen, kapitalistler ve toprak sahiplerine ödünç bir politika izlemekten vazgeçmeyen oportünist öğeleri kesinlikle saf dışı edebilen bir işçi sınıfı, halk düşmanı gerici güçleri yenebilir, parlamentoda kesin bir çoğunluk sağlayabilir, burjuvazinin sınıf çıkarlarının hizmetinde bir araç olan parlamentoyu, bu kez emekçi halkın hizmetinde bir araç durumuna getirebilir, yoğun bir parlamento dışı savaşım yürütebilir, gerici güçlerin direncini kırabilir ve sosyalist devrimin barışçı yollarla gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları yaratabilir," demiyor.

Aynı düşünce, Komünist ve İşçi partileri (81 parti) temsilcilerinin 1960 Moskova toplantısı Bildirgesi'nde de yineleniyor.

Leninizm, işte böyle bırakılıyor. Marksizmin Leninist evresinin aşıldığı, belki biraz da gecikmiş olarak, işte böyle ilan ediliyor. Ancak Marksizmin Leninist evresi, bir "devlet ideolojisi" olarak kurum-sallaştığı için, retoriği kendisinden uzun sürüyor." ("Kızılçık keyfi", *Kızılçık*, Mayıs 2000, s.21.)

Proleteryanın nüfusun çoğunluğunu kendi yanına çekmedikçe proleter devrimde yengi kazanamayacağını; ama bu çoğunluğun, parlamenter rejim çerçevesinde, genel oy aracıyla sağlanacak bir çoğunluk olamayacağını; çünkü emekçi halkın, kapitalizm koşullarında yüksek bir sınıf bilinci kazanamayacağını; proleterya diktatorasının önce emekçi halk kazanılarak kurulamayacağını, tersine, emekçi halk çoğunluğunun ancak proleterya diktatorası kurulduktan sonra kazanılabileceğini öğreten Leninizm, işte böyle bırakılıyor.

Ancak Leninizm, 1960-1970 döneminde, belki Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere de bir tür tepki olarak, örneğin Althusser çevresi gibi değişik kimi Marksist çevrelerde, kuğunun şarkısı gibi bir şahlanış göstermekten de geri kalmıyor.

TİP yöneticileri, dünyanın soğuk savaş koşulları altında yaşayan çoğu sosyalistleri gibi, genellikle Marksizm-Leninizmin etkisindeydiler ve bu etki TİP'li sosyalistlerin büyük çoğunluğunu yönlendiriyordu. Aybar'ın anti-Leninist Marksizmi, gerçeklikte Leninizmin aşılarak Marksizmin yeni bir gelişme evresine geçilmesi gereken bir dönemle de örtüşmesine rağmen, Aybar'ın parti içi anti-Leninist "mücadele"yi inada bindirmesi sonucu, TİP'teki bölünmeyi önlenemez bir duruma getirdi.

Aybar'a göre Leninizm, Marksizmin artık aşılması gereken belli bir gelişme aşamasını değil, kirlenmemiş kaynaklarına dönmesi için onun bedeninden çıkarılıp atılması gereken kötü bir ruhtan başka bir şey oluşturmuyordu.

Oysa Marksizmin gelişmesi önceden programlanamayacağı gibi, gelişme aşamalarında geriye dönük düzeltme ve budamalar da yapılamaz, Marksizmin organik birliği bozulmazdı.

Yaratıcı bir süreci, geçmişte kalan ardışık gelişme aşamalarından herhangi birine indirgemek, onu gelişme ve güncelleşme olanaklarından yoksun bırakırdı.

Marksizmin gelişmesi içinde yer alan bütün kazanımlar gibi, aşılmış bütün gelişme aşamaları da, bir yandan onun organik birliğini pekiştirirken, öte yandan Marksistlerin tükenmez esin kaynaklarını oluştuyordu.

BARIŞ ÜNLÜ'NÜN AYBAR ELEŞTİRİSİ

Barış Ünlü, çalışmasında, Aybar'ın özellikle 1968'den beri özgürlük, Sovyet sosyalizmi, bürokrasi, parti örgütlenmesi, sosyalist hümanizma gibi bazı temel sorunlar etrafında, belli bir yönde ilerleyen düşünce zincirinin son halkası olduğunu söylediği (s.289) "Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür" adlı kitabına tutarlı bir eleştiri de yöneltiyor.

Ama bu eleştiriye geçmeden önce, kitapta kısa bir atlama yaparak, Aybar'ın 1987'de yayımlanan *Neden Sosyalizm?* derlemesine geçmek uygun olacak. "*Neden Sosyalizm?*" ise büyük ölçüde 1970'lerde yazılan makalelerin bir derlemesidir. Bu kitabı okuyan gazeteci Şahin Alpay, yazılı olarak sorduğu sorularda, Aybar'ın önceki altbaşlıkta ("Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüt müdür?"-K.S.) dikkat çektiğimiz çelişkisini gündeme getirir.

Alpay'ın bir sorusu şöyledir: Kimilerine göre, Marksist teorinin bir çelişkisi ya da tutarsızlığı, sosyalizmin ekonomik bir determinizmin, (Marx'ın keşfettiği söylenen) toplumların gelişme kanunlarının, (sizin sözlerinizle) "objektif maddi bir sürecin ifadesi" olarak mı; yoksa, insanların sosyalizmi istemeleri sonucu mu gerçekleşeceğinin açık olmayıştı. ... Siz bu konuda da kararlı görünmüyorsunuz. Bu haksız bir gözlem mi?"

Aybar cevabını (14 Kasım 1988'de yazılan ama gönderilmemiş yanıt) gene Marx'ın tarihsel maddeciliği formüle ettiği *Katki*'nin ünlü önsözünden yararlanarak vermiş, sosyalizme geçişin bilimsel bir keskinlik taşıdığını örtük olarak söylemiştir." (s.301.)

Şimdi eleştiriye dönebiliriz:

"Aybar'ın Marx'a dayanarak, sosyalizmi bazı nesnel şartlar oluştuğunda, kapitalizmden sonra gelmesi zorunlu olan bir üretim tarzı, proleterya devrimini de işçi sınıfının kendiliğinden olacak hareketi olarak görmesi, en başta kendi bilim anlayışına ters düşmektedir. Bilimi "devrimciliğe" ve eyleme uydurmaya asla çalışmamış olan Aybar'a göre, bilim "doğrulanabilir" önermelerden oluşur ve sürekli gelişme halindedir. Marksizmi, Leninizmi, Sovyet sosyalizmini vb., bu bilim anlayışı ve bağımsız düşünme özelliğiyle eleştirebilen Aybar'ın tıkanmış nokta, sosyalizmin kapitalizmden sonra zorunlu olarak gelecek üretim tarzı olduğu inancıdır. İleride olacağı söylenen bir şeyi baştan bilimsel kesinlik diye kabul etmesi, Aybar'ın kendi düşüncesiyle bir çelişkisidir. Kaldı ki Aybar, sosyalizmin kuruluşunda ve işleyişinde üst-yapı kurumlarına, üst-belirlenme kavramına verdiği önemle, meseleleri daha çok bir alt-yapı meselesi olarak görenlere karşı çıkmaktadır; bu kitabı da zaten, üst-yapı kurumlarına verdiği önem üzerinedir. Sonuç olarak bize göre, Aybar'ın, eserinde tutarlı bir sonuca varmamış olması, Leninizmi eleştirirken tezlerini çok genel Marksist formüllere, hatta "yasa"lara dayandırması ve bunları sorgulamamasıdır. Bu nedenle Leninizm eleştirileri doğru bir noktaya varabilecekken, yarı yolda kalmıştır. Aybar, sosyalizmi gerçekleştirebilir bir imkan olarak görse, bu imkan doğrultusunda o güne kadar yapılanları eleştirse ve kendi modelini önerse, düşüncesi içinde daha tutarlı olurdu diye düşünüyoruz. Bu noktada Etyen Mahçupyan'ı okuyalım: 'Leninizmin gerçek eleştirisi, sosyalizmin zorunlu olarak gerçekleşecek olan bir aşama olmayıp, bir olabilir durum ve olabilir durumlardan sadece biri olduğunu, dolayısıyla temelde bir tercih sorunsalı içerdiğini kabul etmekle olanaklıdır.'"

Bu kitap, diye sürdürüyor Ünlü, Aybar'ın arayış içindeki entelektüel yönünün bir son halkasıdır. Gene Mahçupyan'ın sözleriyle, "Aybar'ın kitabının dünya sosyalist literatürü açısından pek bir yeniliği olmasa da, Türkiye'deki sol bağnazlık dikkate alındığında epeyce devrimci sayılması gerekiyor." Ve Ba-

riş Ünlü, eleştirisini şöyle sonuçlandırıyor: "Aybar, geliştirilebilecek tezleriyle Türk sol düşüncesinin durgun denizine yine bir taş atmıştır." (s. 296-297.)

Doğru söze ne denir?

ATATÜRKÇÜLÜK, MİLLİYETÇİLİK VE AYBAR

Hegselci İdea'nın doğa ve toplumda dışsallaşarak (ve yabancılaşarak) gerçekleşmesi gibi, Aybar'ın temel izlekleri olan Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm de, Türkiye'nin "İkinci Milli Kurtuluş hareketi" içinde Atatürkçülük, Halkçılık ve Milliyetçilik izleklerinde dışsallaşarak (ve yabancılaşarak?) gerçekleşiyordu. Bu sonuncular da ayrı ayrı Türkiye'ye özgü "güler yüzlü ve demokratik" sosyalizmin vazgeçilmez öğelerini oluşturuyor ve hep birlikte "Türkiye Sosyalizmi" ile bütünleşiyor, onu temellendiriyorlardı.

Aybar'a göre, ABD Cumhurbaşkanı Mr. Truman'ın, kendi adıyla anılan "doktrin"ini açıklayan ve Soğuk Savaşı başlatan konuşmasından (12 Mart 1947) sonra Türkiye ikinci bir milli kurtuluş hareketi içinde bulunuyordu ve "bütün meselelerimizin çözümü Atatürk'ün yüzde yüz milli politikasına dönmemize" bağlıydı (*Tercüman*, 13 Ağustos 1965).

Aybar'ın konuşmalarında, toplumcu aydınlarla birlikte Atatürkçü aydınlarla da seslenmiş, 1962 yılında TİP'in, Atatürkçülüğünden hareket ettiğini de söylemiş olduğunu saptayan Barış Ünlü'ye göre, Aybar'ın Atatürkçülüğünden hep olumlu bahsetmesinin altında iki neden vardır: "Birincisi taktikseldir; bütün partilerin, ordunun (ve ordunun içindeki çeşitli cuntacı eğilimlerin) Atatürkçü olduğu, halkın büyük kesiminin Atatürk'ü çok sevdiği, sol hakkında çok az şey bildiği ve bir sürü iftira duyduğu bir ülkede, TİP'i sürekli legal alanda tutmaya ve bir kitle partisi yapmaya çalışan Aybar, 'Biz Atatürkçü değil, sosyalistiz' dememiş, daha çok, Atatürkçülüğün sol bir ideoloji olduğu üzerinde durmuştur. İkinci neden de zaten buradadır: Aybar Atatürkçülük konusunda samimidir, ancak bu Atatürkçülük, 1930'lardaki, 40'lardaki veya 50'lerdeki Atatürkçülük değil, Kurtuluş Savaşı Türkiye'sinin 'anti-kapitalist, anti-emperyalist, kıskançlıkla bağımsızlıkçı, halkçı ve devrimci' Atatürkçülüğüdür. Aybar'ın yoğun bir Kurtuluş Savaşı Türkiye'si romantigi olduğunu daha önce görmüştük. ... Özetle, Aybar'ın Atatürkçülüğe olan yaklaşımı hem taktiksel, hem de samimidir." (s. 205-206.)

Kitabının Girişi'nde Barış Ünlü, "Zamanının büyük bölümünü bir kişiyi incelemeye adanmış araştırmacı o kişiyle, az veya çok, özdeşleşmekten kendini kurtaramaz ve incelenen döneme bir ölçüde o kişinin gözüyle bakar. Bu kaçınılmaz ve olumsuz bir şey olsa bile şöyle olumlu bir yan da bulunabilir: Araştırmacı ve incelediği kişi, ister istemez tarihe birlikte bakarlar ve tarihi birlikte yazarlar;" diyordu. (s. 12.)

Yazarın kahramanıyla özdeşleşmesi, örneğin Flaubert'in, "Madame Bovary benim," diyebilecek biçimde özdeşleşmesi, yapıt için de, okur için de, sanırım pek kötü olmaz. Ama kahramanını kendisiyle özdeşleştirmesi, örneğin "Ben Madame Bovary'yim" diyebilecek biçimde özdeşleşmesi için her halde aynı şey söylenemez. Kendini Madame Bovary'de görmekle, Madame Bovary'yi kendinde görmek aynı şey değil.

Aybar, bu apolojetik taktikacılık isnadından pek de hoşlanmazdı.

Aybar'ın örneğin "TİP komünist parti değildir" (15 Ekim 1962 Genel Başkanlık Bildirisi) demesi de "taktiksel" bir nitelik taşııyordu. Bir Marksist olarak Aybar, kuşkusuz sosyalizm ile komünizm arasında organik bir ayrım gözetmiyordu. Ama komünist terimini, tıpkı proleterya diktatorası terimi için de yaptığı gibi (proleterya diktatorasını *Neden Sosyalizm?*'de "işçiler ve emekçiler demokrasisi" olarak tanımlamasına rağmen (BDS, İstanbul, 1989, 3.Basım, s.187), Leninist teorik ve pratik etkinliklerin adlandırılmasına bırakıyordu. Bu yüzden TİP'in sosyalizmini olumlarken, bir yandan da "TİP komünist parti değildir" diyebiliyordu.

Yaşanan belki tüm sosyalist deneyimlerin olduğu gibi, ülkemizdeki komünist yönelimlerin de yumuşak karnını oluşturan Milliyetçiliğe gelince, Barış Ünlü, "Aybar'ın bir solcu olarak, ABD'ye karşı olan bağımsızlık vurgusunu anlamak kolaydır," diyor. "Ancak aynı bağımsızlık vurgusunun SSCB'ye karşı da vurgulanması, kimilerinin aklında Aybar'ın milliyetçi olduğu düşüncesini doğurabilir. Bu mesele, sanırım, Aybar'ın Enternasyonalizm üzerine düşündüklerini gördükten sonra kısmen çözülecektir. Aybar'ın Sovyet sosyalizmine karşı sürekli kendine özgü ve bağımsız sosyalizmi vurgulamasını, bu reel-enternasyonalizm eleştirisi çerçevesinde değerlendirmek gerekir." (s.272, 274.)

Oysa Aybar'a göre sosyalizm ile milliyetçilik, hele geri kalmış ülkelerde, aynı anlama geliyordu. Çağımızda milliyetçi olmak, özellikle geri kalmış memleketlerde, ancak ve ancak sosyalist olmakla mümkündü. Çünkü ulusu iç ve dış sömürünün pençesinden kurtarmak için ön safta sosyalistler savaşıyordu. Gerçek milliyetçiler, sosyalistlerdi. Sosyalizm, önce milli ve insancı anlamda milliyetçi bir hareketti, vb..

Aybar'ın bu düşünceleri, hiç bir "taktiksel" nitelik taşııyordu.

AYBAR VE ÖDP

Barış Ünlü yapıtını şöyle sonuçlandırıyor: "Sonuç olarak, Aybar bize göre, sosyalizmin, demokrasinin ve bağımsızlığın özünü 1940'larda kavramış ve sonraları bu düşüncelerini geliştirerek büyük ölçüde tutarlı bir düşünsel bütünlüğe varmıştır. Sovyet sosyalizmine getirdiği eleştirilerin, Sovyetler Birliği çöktükten sonra çok daha anlamlı hale gelen Aybar, sosyalizmin özgürlük ve demokrasi gibi evrensel değerlerine yaptığı ısrarlı vurguyla, Türk solunda '40'lardan 90'lara bir köprü' olmuştur. Bir diğer önemli nokta, geçmişlerinde sosyalizm anlayışlarının merkezine demokrasi ve özgürlüğü koyan, Sovyet sosyalizminin eleştirisini yapan bir çok sosyalist zamanla liberal bir çizgiye kaymışken, Aybar'ın sosyalistliğinin aynı inançla devam etmesidir. Aybar'a göre, insanın insanı sömürmesi bitmedikçe sosyalizm için mücadele de bitmeyecektir." (s.309.)

Zamanla liberal bir çizgiye kayan bir çok sosyalist arasında, Sovyet sosyalizminin eleştirisini yapanları hayal meyal anımsıyorsa da, sosyalizm anlayışlarının merkezine demokrasi ve özgürlüğü koyanlarını pek anımsıyamamakla birlikte, içimi ısıtan bu satırlara, "40'lardan 90'lara bir köprü" dolayısıyla düştüğü bir dipnotta Barış Ünlü, şöyle yazıyor:

"Aylin Özman ("Sosyalist Solda 40'lardan 90'lara Bir Köprü," *Toplum ve Bilim*, Sayı 78, Güz, 1998.) Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin sosyalizm anlayışı ile Aybar'ın düşüncesi arasında bizim de katıldığımız benzerlikler görmektedir."

Aybar'ın düşüncesini benimseyenler için bence de en uygun yer, üyesi olduğu ÖDP'dir. Ancak sözü edilen benzerlikler, Aybar'ın düşüncesinin bu parti için bir ortak payda olarak benimsenmesi gibi bir öneriye de yol açmamalıdır. Kaldı ki sevgili Aybar'ın düşüncesi, bu çoğulcu olmak isteyen partinin tümü için değil, bu partideki Marksist üyelerin tümü için bile ortak payda olarak önerilemez.

Amerikan yönetimi kana susamış vahşi hayvandır

Harold Pinter

İngiliz tiyatro yazarı Harold Pinter'in Torino Üniversitesi'ndeki konuşmasından (11/12/2002).

Bu senenin başlarında, kanser nedeniyle büyük bir ameliyat geçirdim. Ameliyatın kendisi ve ameliyat sonrası yaşadıklarım, bir tür kâbus gibiydi. Kendimi, devasa bir okyanusun karanlık, derin sularında, yüzmeyi bilmeyen ve durmadan çırpınan bir adam gibi hissediyordum. Ancak boğulmadım ve hayatta kalabildiğim için çok mutluyum.

Buna rağmen bu bireysel kâbustan kurtulmuş, ama çok daha korkunç ve bulaşıcı toplumsal bir kâbus yaşamaya başlamıştım: isterik, bilgisiz, kibirli, aktırsız ve saldırgan Amerikalı kâbusu. Dünyanın bilinen en güçlü devleti ciddi bir şekilde, savaş bayrağını dünyanın geri kalan ülkelerine karşı sallıyor.

Başkan W. Bush, "Bizimle birlikte değilseniz, bize karşısınız," demişti. Ayrıca, "Dünyanın en tehlikeli silahlarının, en tehlikeli bulduğumuz dünya liderlerinin elinde kalmasına izin vermeyeceğiz," ifadesini de kullandı. Çok doğru! Aynaya bakmalısın ahab... Bu sensin!

Amerika şu sıralar, gelişmiş "kitle imha silahları"nın harekete geçiriyor ve onları, nerede uygun görürse, orada kullanmaya hazır. Amerika'nın sahip olduğu silahlar, dünyanın geri kalan ülkelerinin bir araya gelip ortaya koyacaklarından çok daha büyük miktarda. Fabrikalarının denetlenmesini reddederek, biyolojik ve kimyasal silahlar konusunda yapılan uluslararası anlaşmaların üstesinden gelen Amerika'nın kamuya yaptığı açıklamaların ardındaki ikiyüzlülüğü neredeyse kötü bir şaka!

Amerika, "ölüm" denilince, yalnızca New York'ta öldürülen 3000 kişiyi dikkate alıyor; onun için, yalnızca bu ölümlerdir sorun olan. Onlar Amerikalı ölümlerdir. Bu kurbanların dışında kalanlar ise, bir önem arz etmeyen, gerçek olmayan, soyut ölümlerdir.

Afganistan'da öldürülen 3000 kişiden asla söz edilmemektedir. Amerikan ve İngiliz ambargoları neticesinde, çok gerekli ilaçlardan yoksun bırakılan on binlerce Irak'lı çocuğun ölümüne terk edildiğinden de asla söz edilmemektedir.

Amerika'nın Körfez Savaşı'nda uranyum kullanmasından ve bunun etkilerinden asla söz edilmemektedir. Irak'taki radyasyon seviyesi halen ürkütücü boyuttadır. Bebekler beyinsiz, gözsüz, genital organsız doğuyor. Kulakları, ağızları veya bağırsakları olduğunda ise bu öksüzlerden bir tek şey akıyor: kan.

1975 yılında, Doğu Timor'daki 200.000 ölüntün faturası Endonezya devletine çıkarılmıştır; Endonezya'nın ilham kaynağı ve destekleyicisi olan Amerika'dan asla söz edilmemektedir. Guatemala, Şili, El Salvador, Nikaragua, Uruguay, Arjantin ve Haiti'de ABD'nin desteklediği ve finanse ettiği eylemlerin sonucu olarak ölen 500.000 kişiden asla söz edilmemektedir.

Vietnam, Laos ve Kamboçya'da ölen milyonlarca insan artık konuşulmuyor. Filistin insanının umutsuzluktan kaynaklanan kötü durumdan, dünyadaki huzursuzluğun ana kaynağından neredeyse hiç söz edilmiyor.

Fakat bugün, ne kadar yanlış hükümler veriliyor ve tarih nasıl yanlış okunuyor! İnsanlar unutmaz. İnsanlar, dostlarının ölümünü unutmaz. İnsanlar, işkenceyi, işkence sonucu sakat, kötürüm kalanları unutmaz. İnsanlar, adaletsizliği unutmaz. İnsanlar, zulmü unutmaz. İnsanlar büyük güçlerin terörizmini unutmaz. İnsanlar unutmamakla kalmazlar: hesabını da sorarlar.

New York'ta yaşanan büyük facia, tahmin edilemez bir şey değildi. Bu, bütün dünyada ortaya konulan sistematik devlet terörizminin Amerika'daki köklü uzantısına karşı yapılan bir misilleme hareketiydi.

İngiltere'de insanlar, potansiyel terörist eylemlerin hazırlıklarına karşı "uyanık" olmaları yönünde uyarılıyor. Bu konuda kullanılan dil, kendi içinde mantıksız. Halkın "uyanık olma hali" nasıl tarif edilebilir? Ağızlarına eşarp bağlayıp, zehirli gazdan korunmaya çalışmaları gibi mi?

Bununla birlikte, yeni terörist saldırılar oldukça muhtemel görünüyor ve bu, bizim Başbakanımızın Amerika'ya utanç verici itaatinin bir sonucu. Londra'da metro sistemine yapılmak istenen terörist bir zehirli gaz saldırısı daha geçenlerde önlendi.

Ancak, böyle bir saldırı gerçekten de, her an olabilir. Binlerce okul çocuğu, her gün metro yoluyla okula gidiyor. Bir zehirli gaz saldırısında öleceklerden Başbakan sorumlu olacaktır. Başbakan'ın metroyu kullanmadığını söylemeye gerek yoktur sanırım.

Irak'a karşı planlanan savaş, görünüşte onları diktatör liderlerinden kurtarmaya yönelirken, gerçekte, binlerce sivil öldürmeye yönelik önceden tasarlanmış bir plandır.

Amerika ve İngiltere, tüm dünya üzerinde şiddetin tırmanması ve bunun sonucunda gelişebilecek felaketlerin yolunu döşemekte ellerinden geleni yapıyor. Amerika'nın Irak'a saldırısı, bölgenin zaten gergin olan di-kişilerini patlatacaktır.

Kanımcı, bu saldırı, yalnızca Irak petrollerini kontrol altına almak amacıyla değil, aynı zamanda Amerikan yönetiminin şu günlerde, kana susamış vahşi bir hayvan gibi davranmasının bir sonucu olarak gerçekleştirilecektir. Bomba, onların bildiği tek sözcüktür. Biliyoruz ki, çoğu Amerikalı, devletlerinin duruşundan dehşet duymakta ama aciz görünmeyi, tepki göstermeye tercih etmektedir.

Avrupa, dayanışma, sağduyu ve yürekliliği hayata geçirip, Amerikan gücüne karşı çıkmadığı, diremediği takdirde, Alexander Herzen'in dediğini hak etmiş olacaktır: "Bizler doktor değiliz; bizler, hastalığın kendisiyiz."

Demir süvari ve yumuşak karın

Yavuz Alogan

Yankee emperyalizminin saldırganlığı soyut savaş karışıklığına yer vermeyen, kayıpları göze alan etkin anti-emperyalist eylemlerle ve nihai olarak halk kitlelerinin bilinçli müdahalesiyle önlenabilir.

Savaşa giden devletler daima niyetlerini gizlemişlerdir. Belirli bir bölge üzerinde tarihsel hak iddiaları, komşu bir ülkeden saldırı beklentisi, başka bir ülkenin sınırları içinde yaşayan soydaşlarla birleşme ya da onları kurtarma gibi sahte niyetler, her defasında gerçek savaş sebeplerini gizlemiştir. Emperyalizmin şafağında, büyük güçler, egzotik ülkeleri "uygar dünya"ya kazanma, hatâ onları kalkındırma, eğitime gibi sahte amaçlarla savaş açmışlardır. Hiç bir büyük güç, tek bir ırkı Avrupa'ya hâkim kılacağını, uzak diyarlardaki altına el koyacağını, ticaret yollarını denetleyeceğini, gücünü sürdürmek için yabancı ülkelerin devasa plantasyonlarını ele geçireceğini söyleyerek savaş açmamıştır.

Bu açıdan bakıldığında, George Bush'un "ulusa sesleniş konuşması"nda, Irak saldırısının gerekli olup olmadığını sorgulayan çevreleri, "Teröristler ve diktatörler saldırmadan önce niyetlerini nazikçe bize bildiriyorlar mı?" sorusuyla karşılması kara mizahın seçkin bir örneğini oluşturmaktadır. Sorunun ima ettiği anlam, "Teröristler niyetlerini bildirmiyorlar, o halde biz de bildirmeyiz," şeklinde okunabileceği gibi, "Biz niyetimizi bildiriyoruz, ama teröristler niyetlerini saklıyorlar," şeklinde de okunabilir.

ABD'nin görünürdeki niyetleri "terörle mücadele etmek" ve "serseri devletler"i küreselleşmenin iktisadi alt yapısına uygun rejimlere kavuşturmadır. Hepiniz küreselleşmeyi istemiyor musunuz, demektedir ABD, işte ben de huzursuzluk çıkararak, kendi ulus-devletinin bağımsızlığını savunan, tehditkar biçimde silahlanan, bunun için gerekli teknolojik alt yapıyı oluşturmaya çalışan ülkeleri, Irak'tan başlayarak teker teker ve ortak amaçlarımız doğrultusunda hizaya sokacağım ve bütün dünya benim silahlarımın gölgesinde huzura kavuşacak.

Ama olmuyor. Almanya ve Fransa böyle bir operasyona gerek olmadığını söylüyor; Rusya ve Çin, Irak sorununun Güvenlik Konseyi'nde karara bağlanmasını istiyor. Arap ülkeleri, "Irak'ın demokrasileşmesi" denilen durumu kuşkuyla karşılıyorlar. İran, ABD'nin ikinci hedefi olduğunu biliyor. Asya ülkeleri, başta Kuzey Kore olmak üzere endişeli. Hiç kimse küresel dolar ekonomisinin krizden çıkması için nükleer bir savaşı bile göze aldığını açıkça ilân eden ABD'nin yanında yer almaya hevesli değil. Saldırgan emperyalizmin siyasetleri bü-

tün devletleri tavrı almaya itiyor.

ABD'nin, 1997 ve 2000 yıllarında belirlediği, kendi ülkesinin güvenliğini küresel bir mesele olarak değerlendiren yeni stratejik savunma doktrini ve yeni stratejik/askeri yaklaşımı (pre-emptive pre-eminence/ön alma hakkına sahip olarak üstünlük kurma), dünyayı hızla I. ve II. Dünya Savaşları öncesini andıran bir bloklaşmaya doğru itiyor. Günümüzün Mihver ya da İtilaf devletleri, ABD, İngiltere, İsrail ve kısmen de Türkiye'den oluşmaktadır. Mahşerin bu dört atlısının saldırı hedefi, stratejik olarak Rusya ve Çin; taktik olarak, Irak merkez olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ve Kuzey Kore'dir. ABD, izlediği saldırgan siyasetle ilk anda AB ülkelerini bölmüştür. İngiltere ABD'nin yanında yer alırken, merkez alan (Almanya-Fransa) savaşa karşı çıkmakta, güney kanatta İspanya, Portekiz ve İtalya ABD'yi desteklediklerini bildirirken, Yunanistan Almanya-Fransa eksenine yaklaşmakta ve doğu kanat (Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) savaşçı bloku açıkça desteklemektedir.

Şimdiki halde ABD ile Almanya-Fransa yeni paylaşım savaşının yöntemi ve hedefleri konusunda karşı karşıya geldiler. Ancak silahlar patlamaya başlayınca bu bloklaşmanın da yeniden tertiplenmesi, söz gelimi Fransa'nın pastadan pay almak için harekete geçmesi, Almanya'nın Rusya ve Çin'e yaklaşması ve çok farklı ittifak yapılarının oluşması mümkündür.

Rusya ve Çin'in, ABD'nin Basra Körfezi'ne stratejik hakimiyetine asla razı olmayacağı ve Yankee'lerin İran'a ve Kuzey Kore'ye saldırmasını önlemek için mümkün olan her şeyi yapacağı kesindir.

Bu tablo içinde manevra alanı en kısıtlı olan ülke Türkiye'dir, çünkü içinde yer almaya zorlandığı savaşçı blok, bütün ekonomisini, siyasal ve askeri yapısını denetlemektedir. Başbakan, bu vahim durumu, son kırk yılın neticesini özetleyen şu veciz sözlerle ifade etmiştir: "Bizi yumuşak karnımızdan yakaladılar." Böylece, 1960'larda iktisadi ve toplumsal kalkınmasını en uygun koşullarda gerçekleştiremeyen; 70'li yılların sonunda SSCB'nin Afganistan'a saldırısı üzerine paranoya krizine yakalanan ABD Başkanı Reagan ve danışmanlarının talimatıyla askeri darbe yapıp ülkenin bütün siyasal kurumlarını ve düşünce akımlarını biçen; 80'li ve 90'lı

yıllarda ülke ekonomisini küresel sermaye odaklarına teslim ederek kendi halkının iktisadi birikimini lumpen kapitalistlere hortumlatan ve sonunda IMF'nin pençesine düşen Türkiye, gerçekten de uzun süreceği anlaşılan bir savaşın başlangıcında yumuşak karnından yakalanmış görünüyor. Türkiye'nin ekonomisi IMF'nin insafına terk edilmiş, ekonomisi çökmüş, sermayesi kaçmıştır; ABD'nin dünyanın sorunlu bölgelerinde kullandığı gizli finansör, uluslararası üçkâğıtçı George Soros'un İstanbul'da büyük bir patavatsızlıkla söylediği gibi, askerinden başka satacak malı kalmamıştır.

AKP bu savaşı istemiyor. Kendi tabanının bu savaşı yeni bir Haçlı Seferi olarak gördüğünü ve siyasal bedelini er ya da geç ödeteceğini biliyor. Ülke savaşa girince zaten pek iyi tutamadığı iktidar dizginlerine askerlerin hakim olacağını da biliyor. Ancak vakit kazanmak için çabalamaktan başka yapabileceği bir şey yok, çünkü yumuşak karnından yakalanmış. Tıpkı kâbuslarda olduğu gibi, IMF'nin ekonominin bütününe kavrayan elinin aslında ABD'nin militer beynine bağlı olduğunu fark ediyor.

Askeriyenin de bu savaşa gönüllü katıldığı söylenemez. Bir kere, savaş senaryosunun tamamını görmüyor. İkincisi, 1991'den bu yana yaşadığı deneyimlerin ışığında, ABD'nin federatif ya da bağımsız bir Kürt devletini destekleyeceğinden korkuyor. Diyarbakır'da karargâh kuran, İran'a saldırmaya, Suriye'ye demokrasi getirmeye hazırlanan bir ABD'nin, haritaları yeniden çizerken bölgedeki milyonlarca Kürdü şimdiki gibi birbirinden ayrı tutması gerçekten de zayıf bir ihtimal. Ayrı tutsa bile, *Milliyet*'in Washington muhabirinin yazdığı gibi, Şaklava ile Silopi arasında savaştan sonra doğabilecek milli gelir ve hayat standartları farklılığı er ya da geç birleşme yönünde güçlü eğilimler yaratacaktır. Öte yandan, kuzey Irak'taki petrol bölgesinin üzerinde, ABD, İngiltere ve İsrail desteğinde kurulacak Kuveyt benzeri federatif ya da ulusal bir Kürdistan'ın Kürt sosyalistlerinin düşledikleri ülke olmayacağı da çok açıktır.

TSK "hain Albion"u (İngiltere) bölgeye sokmayarak bu konudaki tarihsel hassasiyetini göstermiş oldu. Ancak aynı hassasiyetin Yankee'leri kapsamadığı görüldü. ABD, askeri kariyeri Amerikan İç Savaşı'na kadar gerilere giden, çeşitli sömürge savaşlarında kullanılan, General Patton'ın Sicilya çıkarmasındaki 7. Ordu'sunda ve Kore Savaşı sırasında 65. Piyade Alayı'nda yer alan Demir At Görev Kuvveti'ni, bu kez M1 Abrahams tankları,

Bradley zırhlı araçları ve Apache taarruz helikopterleriyle donatılmış 37 bin askerle Türkiye'ye göndermeye hazırlanıyor. Demir At, Asya seferini Türkiye'nin yumuşak karnını çiğneyerek başlatacak.

Askeri duruma daha yakından bakarsak, güney limanlarından ve askeri hava alanlarından binlerce ABD askerinin Kuzey Irak'a geçmesi, bölgedeki bütün ulaşım sistemlerinin ABD'nin ikmal yolları haline gelmesi demektir. Bu durumda Kuzey Irak sınırı anlamını kaybedecek ve bölge Diyarbakır'dan Musul'a (ve daha sonra Bağdat'a) kadar ABD'nin siyasal düzenlemelerine açık hale gelecektir.

Basında yer alan haritalar, TSK'nın, arkasını İran'a (ABD'nin ikinci hedefi ve sınıra yığınak yapıyor) ve KADEK'in kuzeydeki eylem alanlarına dönerek, ABD kuvvetlerinin Bağdat'a yaklaşma mesafesinin başlangıç hattında mevzilenmiş 70 bin silahlı peşmergeye karşı cephelediğini gösteriyor ve bu arada biri hariç (Malatya/Erhaç) bölgedeki bütün ana hava üsleri, kara ve demiryolları ve ana limanlar ABD ikmaline ayrılmış durumda. Askeri bakımdan bu durumun, düşünülebilecek en dezavantajlı mevzilenme olduğunu anlamak için konunun uzmanı olmaya gerek yok.

ABD, Doğu Akdeniz'in ve Güneydoğu Anadolu'nun egemenliğini devralmaya hazırlanıyor. Bu durumda ülkeyi yönetenlerin önünde üç alternatif var: birincisi, ne pahasına olursa olsun bu savaşa girmemek ve ülkeye yabancı asker sokmamak; ikincisi, kuzey cephesini bizzat açmak ve ABD'den hava savunması ve lojistik destek talep etmek; üçüncüsü, şu ana kadar bütün dünyanın tanık olduğu ikiyüzlülüğü sürdürerek, bir yandan barışçı görünüp öte yandan ABD'nin askeri çıkarlarına tam bir teslimiyet göstermek ve bu yönde gizli askeri hazırlık ve pazarlık yapmak.

Türkiye'nin halkı, bütün siyasal partileri, parlamentosu ve bütün örgütleri, ABD ve IMF'ye, "Biz gerekirse ot toplayıp yeriz ama bu savaşa girmeyiz," diyebilmelidirler. Savaş ve beraberinde getireceği felaketler herkesin hayatını etkileyecektir. Savaş yanlış propaganda mekanizmasının ve devlet şiddetinin tam kapasiteyle çalışmaya başlamadığı şu anda, TÜSİAD dışında bütün halk kesimlerinin savaş karşıtı mücadeleye verdiği destek tamdır. Yankee emperyalizminin saldırganlığı ancak, gösteri niteliğindeki soyut savaş karşıtlığına yer vermeyen, kayıpları göze alan etkin anti-emperyalist eylemlerle ve nihai olarak halk kitlelerinin bilinçli müdahalesiyle önlenabilir.

Irak sonrası Savaş

Kaan Toker

"ABD Irak'ı işgal edecekse orada fethetme hakkıyla olmalıdır."... "Washington'un asli operasyonlarını yürütmek için Katar gibi bir devletle müzakere yapmak zorunda olduğu bir dönem sona erecektir."

Amerikan istihbarat kurumlarından Stratfor International, Aralık ayında "Irak Sonrası Savaş" adlı bir makale yayınladı. Makale, Amerikan stratejistlerinin tipik diliyle, ABD'nin Irak'a saldırısının gerekçe ve nedenleri, hedefleri, riskleri ve sonuçları üzerine bir dizi çözümlemeyi aktarmaktadır. Makaleyi ilginç kılan, güç oyununun "muktedir" dilinin zorunlu olarak ağzından kaçırıldıklarıdır. Bununla, ABD'nin Irak'a karşı başlatacağı savaşın haksızlığının kanıtlarının bulunmasından bahsetmiyorum, bu zaten iyi bilinmektedir; sözünü ettiğim, çözümlemenin resmettiği gayri insaniliktir. Bu resimde ABD, hızla, betimlediği düşmanına benzemektedir. Makalenin bir diğer özelliği de Ortadoğu'nun ABD'nin Irak'a saldırısının ertesinde alacağı biçimler üzerine akıl yürütmesidir.

Makale, savaş ABD için stratejik bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu zorunluluk, dünyaya sunulan asıl gerekçeyi baştan reddetmektedir: "Irak'taki silah teftişi üzerinde süren güncel mücadele dikkati asıl stratejik gerçeklikten başka bir yöne çekmemelidir: Dünyanın tek süper gücü esas milli çıkarının Irak Cumhurbaşkanı Saddam

Hüseyin'in rejimini yenmesinde ve değiştirmesinde olduğuna karar vermiştir."

Bu stratejik zorunluluğun iki ana nedeni vardır: "Mesele, savaştır; gönüllü rejim değişikliği değil. Yalnızca Hüseyin hükümetinin düşmesi değil, yok edilmesinin ve ABD ordusunun bunun aracı olarak görülmesi de eşit derecede önemlidir. Stratejisinin mantığına göre, ABD savaşta Irak ordusunu ezici şekilde yenmeli ve kendi iradesini zorla benimsettiğini göstermelidir. Askeri itibarını kesin olarak ve ezici şekilde tesis etmelidir."

Ve ikincisi: "ABD'nin savaşta Irak'ı yenmeye gerek duymasının doğrudan askeri nedenleri vardır. Washington'un bakış açısına göre tüm sonuçlar ABD'nin kendi askeri güçleriyle Irak'ı işgal etmesine olanak sağlamalıdır. Her ne kadar yenik bir İslam ülkesi üzerinde denetim kurmak çıkarlarını desteklese bile, bu, Irak'ı doğrudan yönetmeyi gereksindiği için değildir. ABD'ye müttefikleriyle ciddi pazarlık gücü sağlasa da esas mesele petrol de değildir. Asıl neden coğrafyadır."

"Bu yüzden ABD görüşünün, Irak'ın dışına askeri harekât düzenleyen ABD kuvvetlerinin doğrudan askeri güce dayalı bölgesel bir etki alanı oluşturarak El Kaide'yi yenecek bölgesel bir savaşın temellerini attığı bir savaş sonrası dünya olduğu açıktır.... Washington aynı zamanda, bölgesel güç dengesini, şu anda yapmak zorunda olduğu gibi vekilleri aracılığıyla değil, doğrudan denetleyebilecektir. Washington'un, asli operasyonlarını yürütmek için Katar gibi bir devletle müzakere yapmak zorunda olduğu bir dönem sona erecektir."

İlk nedenin ardında yatan gerekçe aynı zamanda saldırıyı ABD için artık kaçınılmaz kılmaktadır: "Bush yönetimi için arayışından vazgeçmek artık politik olarak mümkün değildir. Bundan çok daha önemlisi, ABD'nin Irak'a karşı tehditlerini yerine getirmese İslam dünyasında maruz kalacağı politik sonuçlardır. Bir çok kişi savaşmanın politik sonuçlarına —yani, Müslüman kitleler içerisinde El Kaide'ye çok daha büyük desteği kışkırtmasına— işaret etmektedir; ancak genel tartışma eylemsizliğin sonuçlarını dikkate almayı ihmal etmektedir."

El Kaide, ABD'nin esas itibarıyla zayıf oldu-

ğunu ısrarla ileri sürmektedir. 1980'lerdeki Beyrut'tan Çöl Fırtınası'na, Somali'ye ve şimdi Afgan savaşına kadar ABD kararlı ve sonuç alıcı davranmamıştır, diye sürmektedir iddia. Ölüm ve yaralanmaları göze almakta isteksiz olan ABD ya baskı altında çekilmekte, ya da iradesini kabul ettirmek için kararlı ama maliyeti yüksek adımlar atmayı reddetmektedir. El Kaide, ABD'den korkulmaması gerektiğini çünkü özünde zaferi kazanma iradesinden yoksun olduğunu tekrar tekrar ileri sürmektedir."

"...Bu noktada Irak'a karşı harekete geçmemenin politik sonuçları ABD'ye karşı duyulan nefreti bir parça azaltabilirse de, ona karşı duyulan küçümsemeyi çarpıcı şekilde arttıracaktır. Makyavelli, asıl sorunu ortaya koymuştur: Bir prens için sevilme mi, yoksa korkulma mı daha iyidir? Soruyu basitçe yanıtlar Makyavelli: sevgi içten gelen bir duygudur, gelir ve gider, zorla benimsetmek çok güçtür. Diğer yandan, korku dışarıdan zorla benimsetilebilir ve korkmuş insanların davranışları daha fazla öngörülebilir. Bu, ABD'nin bugün yüzyüze olduğu klasik politik sorundur. Washington, İslam dünyasının sevgisini kazanmayı garanti edemez. Bu yüzden, Irak'a saldırmazsa ABD'ye karşı Müslümanların nefretinin yatıcağını da garanti edemez. Ama saldırmazsa, ABD'den duyulan korkunun azalacağı kesindir. Bu mantığa göre ABD bu noktada savaştan yüzgeri edemez."

Makale, bilinen gerekçeleri —Saddam Hüseyin iktidarının komşu ülkelere karşı saldırganlığı ve halkına karşı zulme dayalı diktatörlüğü— tamamen bir bahaneye dönüştürmekte ve bunların yerine kaldıraç olarak kullandığı El Kaide terörünü ve ABD'nin hem askeri gücünü kanıtlamasını, hem de bölgeye askeri bir güç olarak yerleşmesini göstermektedir.

11 Eylül'ün ve El Kaide'nin ABD'nin saldırganlığına ek bir gerekçe ve itilim sağladığı açıktır. El Kaide için Umberto Eco'nun sözlerini hatırlatmakta yarar var: Devletin vicdanı yoktur. Terör, devletin kendisini vicdanı varmış gibi sunmasına olanak verir ama yine de devletin vicdanı yoktur. El Kaide, ABD'yi bir vicdana ve Müslüman halkların ABD'den nefret etmesine neden olan, yine kendisinin yarattığı dünya için anakronik bir mazerete kavuşturmuştu. ABD böylece kendisinin yarattığı El Kaide terörünün nedenleriyle değil, sonuçlarıyla ilgilenme hakkını kolayca elde etmişti. Ancak, bir kez daha bu nedenlerle karşı karşıya geldiğinde ABD, tahayyül ettiği düşmanı aynıştırmakta bir an bile tereddüt etmiyor. Halkları korkutma ve yıldırmaya dayalı bir politika izlemek... Tanımı üzerinde hiç bir zaman mutabık kalınmamış olsa da terörün en yakın tanımı bu değil midir?

Biraz da coğrafyanın nasıl işlediğine bakalım: "Haritaya bakarsak, Irak Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi arasındaki en stratejik ülkedir. Ürdün, Suriye, Türkiye, İran, Kuveyt ve hepsinden ötesi Suudi Arabistan'la sınırdaştır. ABD Irak'ı işgal ederse orada fethetme hakkıyla olmalıdır. Bölgedeki başka herhangi bir ülkenin aksine, ABD, işgal edilmiş bir Irak'la anlaşma yapmak zorunda değildir. Hava kuvvetlerini bölgenin merkezinde konuşlandırmak için çok geniş bir yere sahip olacaktır. Daha önemlisi, 360 derecelik açıyla baskı yapabilecek esaslı bir kara kuvvetini konuşlandırabilecektir. Birkaç ay gibi bir süre içerisinde ABD bölgenin en güçlü askeri kuvveti haline gelebilir," diyor makale ve devam ediyor:

"Kimi sonuçları düşünün. Örneğin, Suudi kraliyet ailesi bugün iki korkuya tutulmuştur: Aile içindeki ve dışındaki El Kaide sempatanlarının korkusuyla ABD korkusu. Bütün olarak Riyad'daki devlet katları El Kaide'den ABD'den korktuklarından daha çok korkmaktadırlar. ABD'nin gönünü almayı deneyebilirler, ancak El Kaide sempatanlarına karşı anlamlı davranmak için gerekli kökten nitelikte iç değişiklikleri yapmaya hazır değiller.

Ne var ki, ülkelerinin sınırına ABD'nin yığacağı birkaç zırhlı birlik Suudi hesaplarını değiştirir. Irak, kuvvetlerini Suudi Arabistan'a karşı konuşlandırdığında Riyad, kendi çıkarlarının korunması için ABD'ye güvenmişti. Sınırlarına ABD kuvvetleri konuşlanırsa Suudi Arabistan kime güvenecekti? Riyad'ın varsayımları daima (1) ABD'nin Irak ve İran'dan endişelendiği ve yüzünü Suudi Arabistan'a dönmeyeceği; ve (2) ABD'nin bunun askeri vasıtalarından yoksun olduğu olmuştur. Bunların hepsi doğrudur. ABD Irak'ı işgal etmezse, İran sınırını kontrol etmezse ve Suudi Arabistan'ı El Kaide'yi kontrol edemediği için doğrudan bir tehdit olarak algılamazsa Suudi korku faktörü ve eylemleri bundan sonra çarpıcı biçimde değişecektir.

Benzer biçimde ABD kara ve hava kuvvetlerinin İran'a dönük tehdidi fazlasıyla sınırlıdır. İran'ın batı sınırı Çöl Fırtınası'ndan bu yana güvenlidir ve ülke ABD gücünden görece olarak yalıtılmıştır. İç işleri ABD veya herhangi bir dış tehdide karşı görece güvenlik içinde gelişmiştir. ABD Irak'ı işgal ederse İran'ın gerçekliği kökten değişecektir. Bu, İran'ın Amerikan yanlısı olacağı anlamına gelmez; tersine, sertliğe doğru ricat edecektir. Ancak aynı kalamayacaktır.

Irak'taki bir savaş müteakip ABD Ortadoğu ve Basra Körfezi'nde belirleyici güç olacaktır. ABD'yi koymak veya denetlemek için bölgedeki ulus-devletlerin bir koalisyonunun ortaya çıkacağını tahayyül etmek bile güçtür. Bir Amerikan karşıtlığı cereyanının bölgeyi kopartması duru-

munda bile nesnel stratejik denklem, ABD'ye esaslı bir meydan okumayı sağlayacak bir bölgesel kuvvetler koalisyonuna izin vermeyecektir. Aksine, Washington bölgeyi benzeri görülmedik ölçekte manüple edecek bir konumda olacaktır. Bu yine, bölgenin tamamında, El Kaide'ye karşı bugünkünden daha etkili ve herhangi bir izin almaksızın operasyon düzenlemeyi mümkün kılacaktır."

ABD Ortadoğu'yu —makale yazarlarının hep açıkça yazdıkları gibi— işgale ve bölgeye hükmeden askeri güç olmaya gelmektedir. ABD bölgeyi, değil istikrara kavuşturmaya, sonsuz bir kan ve dehşet denizine çevirmeye gelmektedir. Irak, Ortadoğu için bir başlangıçtır. Stratfor'a göre ise bu inanılmaz ölçüde vaatkârdır. Terör bahanesi Irak işgali ertesinde de iş görmektedir. ABD'nin El Kaide heyulası, ABD için istediği her şeyi yapma kozunu eline vermektedir. Madem ki düşman, görünmez, ne istediği, ne yaptığı bilinmez bir şeydir, öyleyse ABD de her şeyi yapabilmelidir: Afganistan'ı da işgal edebilmelidir, Irak'ı da, istediğine istediğini dikte edebilmelidir. ABD'nin terör bahanesi silinip atıldığında geriye kalanın Ortadoğu'nun hakimiyetinin dünyanın en zengin enerji kaynaklarına ve enerji hatlarına sahip olmak anlamına geldiği açıktır.

ABD'nin Irak'a yerleşmesiyle birlikte bölgedeki hükümetleri birer kukla hükümete dönüştürme gayretinde olacağı bellidir. Bu çabanın kaynayan bir kazan olan Ortadoğu'yu altüst edeceğinde Stratfor analistleri kesinlikle haklıdır; ne var ki, bunun her durumda ABD'nin isteği doğrultusunda olması olanaksızdır. Bölgenin iç çelişkilerini ABD gücünün düzleyeceği ham hayaldir. ABD olsa olsa bu çelişkileri tahrik edecektir. Türkiye ve Kürt devleti örneğinde olduğu gibi.

Makale, olası riskleri ve karşı kuvvetleri ise şöyle tarif etmektedir:

El Kaide'ye katılımların artması, bölge ülkelerinin ABD karşıtı bir konuma geçmeleri ve Avrupa'nın birleşik bir savunma politikası geliştirmeyi hızlandırması.

ABD saldırısını çelebilecek karşı kuvvetler ise, beklendiğinden daha kuvvetli çıkan Irak ordusu, bölgede oluşabilecek ABD karşıtı bir koalisyon, nutuk atmaktan vazgeçip bölge ülkelerine askeri destek veren bir Avrupa ve ABD'de kitlesel bir savaş karşıtı kamouyu olarak sıralanmakta, fakat buna pek de ihtimal verilmemektedir.

Irak'a saldırı ve makale yazarlarına göre Irak'ın ertesinde Suudi Arabistan ve İran'la sürdürülmesi düşünülen bölgeyi şekillendirme çabaları anlatıldığı kadar kolay olmayacaktır. ABD Körfez Savaşı'nda ilan ettiği yeni dünya düzenini bir kez daha yeniden

kurmayı amaçlamakta ve bıraktığı yerden devam etmektedir. Irak'a müdahalenin bir anlamda kendilerine karşı bir müdahale anlamına geldiğinin fazlasıyla farkında olan Avrupa, Rusya, Çin gibi kuvvetler hiç hesaba katılmasa bile, bölgeye yabancı ve düşman bir askeri gücün bölgede barınabilmesi çok zordur. Bu, ancak daha fazla şiddet ve tehdit ve baskıyla sürdürülebilecek bir kalış olacaktır. Bu kalış karşısındaki nefret, düşmanlık ve direnci ise her geçen gün daha da arttıracaktır. Bu denklem, tasarlandığı kadar dengeli görünmemektedir. Hele Ortadoğu'nun dünyanın geri kalanını açmaya yetecek bir kilit olmadığı düşünüldüğünde, ABD'nin Irak'a saldırısıyla kurallarını yeniden koymayı umduğu dünya düzeni, karşıtlarını da aynı hızla üretecektir.

ABD, bir kez daha, kendi saldırgan ve yayılmacı amaçlarını ardına gizleyebileceği, soğuk savaş döneminin kamplara ayrılan dünyasını arzulamakta, bunun için komünizmi İslami terörle ikame etmeye çalışmaktadır. Ancak, ABD'nin kapitalizm-sosyalizm kamplaşmasının yerini alacak bir Hristiyan uygarlık + düzen / Müslüman uygarlık + terör karşıtlığını günümüz dünyasında kolayca üretebilmesi şimdilik mümkün görünmüyor. Kapitalist dünyanın bu karşıtlığın kendi menfaatine olacağına ilişkin ikna araçları yeterli değil. Hele, bunun arkasında bir kez daha karşıtıyla dengelenmemiş bir ABD hakimiyeti kapitalist dünyanın diğer hükümlerine ayan beyan görünüyorsa... Bu yüzden ABD ideolojik zaafılarını kapatmak için kendi savaş aygıtının ikna gücüne yaslanıyor.

Evet, ABD savaş makinesi "kusursuz"dur. Ancak tarih, kusursuz savaş makinesinin dünya hakimiyetine yetmediğini 20. Yüzyılın ortasında göstermiştir. Sonuçları tüm dünya halkları için çok kanlı, yıkıcı ve acı da olsa göstermiştir.

Eco'yu yinelersek: devletlerin vicdanı yok.

Ama insanların var.

Kapitalizmi yenmek için

Ö. Bedri Canatan

Kapitalizme karşı dünya çapında mücadele, herkesin sömürüldüğü yerde verdiği mücadeledir. Evrenselliği, karşılıklı somut destek ve dayanışmada, gerektiği yerde ve anda ortak eylemde ve ufkunun evrenselliğindedir

Kendi kendini kandırmanın anlamı yok. Soru bıçak gibi. Kapitalizmden nasıl kurtulacağız?

Kapitalizmi yıkmak isteyenler, birleşip içinden yürüseler, içinde genişleseler, etkinleşseler acaba onu dönüştürebilirler mi? Kapitalizmi kapitalizm olmaktan çıkarabilirler mi? Veya yıkarak, arkasına geçerek, yerine başka bir şey koyarak kapitalizmden kurtulmak mümkün değil midir?

Hangisi mümkünse onu yapalım, yapalım da şu gayri insani yaşam biçiminden kurtulalım.

Mümkün müdür?

Herkesi ilgilendiren bir sorudur. Bireyleri, toplumları ve bütün insanlığı... Başkası da sorabilir size, siz de sorabilirsiniz kendi kendinize. Yanıt vermeden önce düşünmelisiniz. "Mümkündür dersem ne olur, değildir dersem ne?" diye düşünme hakkınız yoktur. Çünkü tarihin sorulmuş bütün sorularından daha büyük bir sorudur bu. Hiç kimse dışında kalamaz.

"Mümkün değildir," derseniz insanlığı başka, "Mümkündür," derseniz başka bir gelecek beklemektedir. Başka bir gelecek, başka bir bugün demektir; çünkü hiç bir gelecek "bir gün" gökten hazır inmez. İyisi de, kötüsü de... Geleceğe dair hükmünüz, bugünü nasıl yaşadığınızı belirler.

Mümkün değildir demek ne demektir?

Kapitalizmden kurtulmak mümkün değildir demek, farkında olmadan tarihin dışına çıkmaktır, evrimin dışından konuşmaktır. Bilmemek, anlamamak, kavramamaktır. Eksik insan olmaktır.

Dehşet verici bir şey değil mi? Mümkün değildir demekle sadece kendi geleceğinizi karartmış oluyorsunuz, aynı zamanda "suç" işlemiş oluyorsunuz. İnsana gayri insani bir durumu, sömürülmeyi, ezilip dışlanmayı, köleliği yakıştırıyorsunuz. İnsana karşı işlenen bütün suçları bağışlıyor, onaylıyorsunuz. Hepsine ortak oluyorsunuz. Özgürleşmeyi, kendinin efendisi olmayı küçümsemiş, yok saymış, insanın insan olarak küçültülmesini, çökertilmesini onaylamış, hatta kutsamış oluyorsunuz.

Mümkün değildir demekle insanlığın geleceğini karartıyorsunuz. Peki, "Mümkündür," derseniz ne olur?

Hiç bir şey olmaz! Mümkün olanı gerçekleştirmeye davranacaksınız. İşte o zaman olur.

Konuyu sadeleştirmezsek içinden çıkamayız. Ortalıkta yığınla bilgiçlik, ukalalık dolaşıyor. Kafa karıştıracak her şey alınıyor, işlenip inceltiliyor, süslenip en ucuzundan piyasaya sürülüyor. İnsanlık umutsuz ve çaresiz görünüyor ya, alıcısı da çok oluyor.

Bunlardan biri, sınıf mücadelesinin, o halde aynı zamanda kapitalizme karşı sosyalizm için mücadelenin bir zorunluluk, bir ihtiyaç olmaktan çıktığı anlamında "çağ dönümü"dür. Çağın döndüğüne dair bütün sözler, görüntüler, kurular "küreselleşme" adı verilen ve yüzünde hayatın maddi manevi her düz-

lemde tekleştiğini söyleyen bir analizle temellendiriliyor. Çağ dönmüş gibi geliyor. Bit yeniği burada.

Reel sosyalizmin tarih sahnesinden adeta kendi rızası ile çekilip gitmesi herkesin aklını çeldi. Akıllar döndü. Kapitalizme karşı dünya çapında mücadele reel sosyalizmin varlığında somutlanıyordu. O varken, onun sosyalizm olmadığını söyleyenlerde bile kapitalizme karşı duracak bir moral ve cesaret vardı. Kimse "kendi kapitalizmini" altıtmek için reel sosyalizmin desteğine elbette güvenmiyordu, herkes kendi gücüne güveniyordu, ama bu güç ve moral, kapitalizmden başka bir dünyanın mümkün olduğunun reel sosyalizm tarafından kanıtlanmış olmasından kaynaklanıyordu. Nitekim, Sartre gibi bir düşünür bile reel sosyalizmi kapitalizme karşı dünya çapında mücadelenin eksenini olarak görüyordu.

"Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmamız isteniyor. İyi ama, niçin? Soruyu bizim savaş kıskırtıcılarına yönelteyim. Yanıtı fazla beklememize gerek kalmayacak, çünkü onlar bize şöyle diyecekler: Ruslar güzel Fransa'mızda "bölücüler" besliyorlar. Bırakalım desinler. Fransa'yı SSCB ile bir anlaşmazlığa sürüklemek isteyen kimse, genelinde işçi sınıfına karşıdır. İddia ediyorum ki, SSCB'ye karşı savaş yürütmeye hazır olanların esas amacı kendi ülkelerindeki işçi sınıfına karşı savaş yürütmektir."

Reel sosyalizmin böyle, kapitalizme karşı dünya çapındaki mücadelenin siklet merkezi olarak algılanması hiç de yanlış değildi. Çünkü kapitalizmi yöneten gücün ve düşüncenin kendi algılaması da böyleydi. Her şey apaçıktı. Kapitalizmi zora sokan, dünya çapında hegemonyasını kıran, biçimi ve sınıf temeli her ne olursa olsun özgürlük ve eşitlik için verilen bütün mücadeleleri ayakta tutan güç kaynağı-

nın reel sosyalizm olduğu inkardan gelinmiyordu. Kapitalizme muhalefetin başka biçimlerini deneyenlerin eylemi bile, ancak reel sosyalizmin arkasına yığınak yaptığında, ya da reel sosyalizm tarafından desteklendiği zaman anlam ve etkinlik kazanıyordu. Sermayenin meseleyi ne kadar doğru, hatta bizden de doğru anladığını dünyanın bugünkü halleri yeterince göstermiyor mu?

Reel sosyalizmin içinde, yanında, arkasında birikmiş, proleter olan ve olmayan güçlerden oluşan dünya çapında bir blok vardı. Sömürüye karşı mücadeleden bütün boyutlarını kotarıp birleştirmiş bir dünya iktidarı mücadelesi veriliyordu. Kapitalizme karşı mücadele görünür bir mücadeleydi. Algılama gücümüz yoktu.

Şimdi reel sosyalizm yok. Yok da, ne idi, ne değildi, dünya tarihi açısından ne gibi bir mahiyet yüklenmişti, bunların da yanıtı yok. Bu sosyalizmin, kendi özgün evrenini anlatabilmek için kendine yaptığı tanım olan "reel sosyalizm" onun mirasına karşı bir silah olarak kullanılıyor. Sonuç? Sonuç, bugünkü gerçekliğimizdir. Gerçek odur ki, kapitalizme karşı dünya çapında görünür ve hatırı sayılır bir mücadele de yok.

Bu durumun adını doğru koyalım. Tarihsel evrim açısından, geri gitmeye, çürüyüp çökmeye, savrulmaya, içine büzülmeye açık riskler taşıyan bir "vites boşluğu"dur bu. Bu boşluktan bir an önce ve mümkünse eğer, bir vites *ilerden* başlayıp çıkmak gerekir.

Ancak kapitalizme karşı mücadele bilincini hantal-laştıran, vaktiyle papucu dama atılmış, ama bu umutsuz günde yeniden çıkıp gelen ağırlıklar var. Bunların başında "soyut insan"a yapılan çağrı geliyor. Sanat=sanat der gibi insan=insan diyerek hiç bir şey söylemeyen Kantçı felsefe geleneği müzdarip insanları "kolay"ından yakalıyor. Somut insan kaybolunca insanı kuşatan somutluk da (kapitalizm) kayboluyor. Gidişat bu yönedir.

Bu gidişat kapitalizme kendi ideolojik pozisyonunu pekiştirmek için zaman kazandırıyor. Her yerde değilse de bir yerlerde yıkıldı, yerine yeni bir şey koymak için yetmiş yıl savaşıldı, ama sonuç?... Demek ki, "Yerine yeni bir şey konamayan şey çürütülemez". Demek ki kapitalizm çürütülemez!

Çürütülemez denilen şey her şeyi çürütüyor ama! Bu ideolojik bir bozğundur. Kapitalizme karşı iradenin çürümesi, çökmesidir. Marksizm işi somut insanda çözmekle bu kurgusal safsatanın hakkından gelebilmişti. Yenilgi dönemlerinin kurdudur bu safsata, azar. 1905 yenilgisinden sonra Rusya'da azgınlaşması Lenin'i az terletmemişti. Demek ki Marksist düşünce, kendi gelişme doğrultusu üzerinde ayakta durabilmek için, bugünkü yenilginin ve karamsarlığın hakkından gelebilmek için, dikkati yeniden somut insan hayatlarına çekebilmek için terleyecektir. Terlesin!

Eskinin devamı yeni bir başlangıç noktası yaratabilmek için nereye bakmak lazım diye uzun boylu bir muhasebeye gerek yoktur; bakılacak yer insa-

nın insanla ilişkisidir. Kendi gerçekliği içinde insan, toplumsal ilişkilerinin tümünden başka nedir ki?

İnsan hali, onun ilişkilerinin halidir. Dünyanın hali insanın ve insanlığın halidir. Bu hal'de ne var?

Ne varsa işte o "hal"de var. Yer yüzünde çatışmasız tek bir ilişki var mı? İnsan da bu işte. Bu ilişkiler!... Bunlar değişmedikçe insana rahat yüzü yok, ama değişmesi için *değiştirilmesi* şart.

Bir çıkış noktası bulmak lazım. Düşüncede kalınarak olmaz, bakarak olur. Yeryüzüne bakmak gerek. İnsanın ne yaptığına, ne yapmak istediğine ve ne yapmak zorunda olduğuna bir silsile içinde bakmak lazım. Bakınca görürüz: Başka bir dünya mümkündür ve kolları bunun için sıvamak lazım.

Önce şu, bilinç midir nedir, her neyse onu bir kenara koymak lazım. Lazım olmadığı için değil, bulanık olduğu zaman her şeyi kördüğüm ettiği, gerçeğin görölmesini engellediği için... Bilinci bir kenara itmenin hiç zararı yoktur; çünkü tarihsel evrimin gidişatına teşhis bilinçten değil, "gerçek"ten konulmuştur. Gerçeğin üzerine oturmayan, onu kapsamayan ve çözmeyen bilinci kim ne yapacak?

Kapitalizme yontan yorumuyla nereye dönmüştü çağ, bir kere daha bakalım. Emek-sermaye arasında ortak bir dünya ve gelecek ("genel insanlık çıkarı") kavrayışına dayanan bir çağ, emek sermaye kavgasının "mahvettiği" bir çağın yerini almamış mıydı? Ötedenberi kapitalizmi savunagelenlerin de, kapitalizmin altedilemeyeceği kanaatine vardıkları sonra ona karşı mücadeleden vazgeçenlerin de tezleri böyle. Önümüzde ortak ve güzel, "birlikte" kuracağımız bir dünya var. Sınıf çatışmaları dönemi bitti. Hepimiz aynı teknedeyiz. Kapitalizm de işte aklın buyruğuna giriyor, sosyalleşerek kendi karşıtına dönüşüyor, bırakın dönüşsün! Bu görüşte olan haddinden fazla solcu, sosyalist, komünist var. Haksız da sayılmazlar. Reel sosyalizmi yöneten bütün komünist partileri kurdukları reel sosyalist rejimleri ya kendi elleriyle yıkıp kapitalizme çevirdiler, ya da bu işi yapan partilerin programlarına ortak oldular.

Çıkış noktası, yani Marksizmin kılıç sallaması gereken yer burasıdır.

Kılıcı önce şu küreselleşmeye sallamak gerek, çünkü Marksizmin içine kadar girdi. Artık kimsenin kendi kapitalizmi kalmadı deniyor ya, sermayenin yaptığını sosyalistin kendine yapmasıdır bu. Ne çıkıyor bundan? Kapitalizme karşı mücadelenin iktidar anlamında sonuç vermesi, bu mücadelenin dünya çapında kazanılmasına koşullu olduğu için, dünya çapında kazanmak gerek. Dünya çapında kazanmak gerekiyorsa, kapitalizmi altetmek düne göre daha zor. Bunu anlayan, şunu da "anlar": "Belki de imkansız!"

Reel sosyalizmden böyle bir ders *çıkamamıştır*. Kapitalizme karşı mücadelenin eski biçimleri bu noktadan eskitilemez. Reel sosyalizmi başlatanlar da dünya çapında kazanmak için başlatmışlardı. Antikapitalist mücadelenin eskimiş denilen şekli de dünya çapında sıkı bir enternasyonalist birliğin mücadelesiydi. Mücadelenin kurgusu bakımından değişen bir şey

yok. Ne olarsa gene dünya çapında ve gene dünya emekçilerinin birliği üzerinden yükselen bir mücadele ile olacak.

Kapitalizmin dünya çapındaki egemenliğine dünya çapında bir antikapitalist mücadele son verecektir. Çünkü bir güç meselesidir, olur olmaz biçimlerde teorize edilmesi gerekmez, aritmetik meselesidir. Ne ki kapitalizme karşı mücadele ne zaman, nerede ortaya çıkacağı belli olmayan böyle bir nirengi noktasına endekslenerek verilemez. Kimsenin "kendi kapitalizmi" yoktur ama, dünya kapitalizmi herkesin başına kendi kapitalizmi ile beladır. Her işçi-emekçi kendi kapitalizmini yaşamaktadır. İşçi karşısında kapitalist, emek karşısında sermaye en dar sathıta patron olarak somuttur ve sadece o somuttur. Somut mücadele, işçiyi somut biçimde içine alan mücadeledir. Denebilir ki kapitalizme karşı mücadele, bire bir, yüz yüze verilen bir mücadeledir.

Elbette "Küreselleşme karşıtı" hareketlerin, dünyanın belli noktalarında birleşip orada simgesel bir güç oluşturmaları ve "temsili" bir sınıfsal mücadeleyle kapitalizmin gayri insani yüzüne dikkat çekmeleri anlamsız değildir. Aksine, çok anlamlıdır, öğreticidir ve kendine enternasyonal bir zemin ve çıkış noktası arayan dünya çapındaki antikapitalist mücadelenin gücünün ve zaafının konuşulmasını kışkırtmaktadır. O halde konuşalım.

Ağrı'da mandıra işçisi, Ağrı'dadır. Aliğa'daki petrol işçisi Aliğa'dadır. Sömürü onun bulunduğu yerde gerçekleşmektedir ve gerçekleştiği yerde algılanmaktadır. Çelişkiler nerde can acıttıysa ve acıyan can neredeyse, kapitalizme karşı mücadele oradadır. Kollar, nerede ihtiyaç doğmuşsa orada sıvanır.

Dikkati işçinin olduğu yere, artısı kime ve nereye giderse gitsin sömürünün gerçekleştiği yere çekmemizin yerelliğin gücüne ve erdemine dikkat çekmekle ilgisi yoktur. Emekçi sınıfın davası yerellik kaldırmaz. Sömürünün somutluğu orada olduğu için sınıfın enerjisi de orada açığa çıkar. Kurnaz burjuva bu durumu kendi tanımıyla saptırmak ister, işçinin yerini "milli zeminler" içine alarak onun enternasyonalist karakterini deformetmeye çalışır. İşçi sınıfının kapitalizme karşı ideolojik ve siyasi mücadelesine en büyük zararlar, onun yerelliğine getirilmiş burjuva tanımlardan çıkmıştır. Milli sol musibetinin yüzkarası örneklerine geçmişte çok rastlandı, Türkiye'de bunlardan hala var. Yeni yeni türleri ütüyor.

Ama bu nokta, yerelliği burjuva sınıf ve onun devleti kendi kavramlarıyla açıklıyor, sınıf hegemonyasını bunun üzerine bina ediyor diye, terkedilecek yerlerden değildir. Bu alanı (ekonomik-demokratik kazanımları, bağımsızlığı, yurtseverliği, vb...) sosyalistlerin sahiplenmesine "milliyetçilerle aynı kefeye düşülür" gerekçesiyle karşı çıkanlar ne sınıftan, ne tarihten, ne de sosyalist mücadeleler tarihinden ha-

berdardırlar.

"İşçi sınıfı geçmişte takındığı yalnızca muhalif ve eleştirci tavrını bırakarak, bugün tutarlı demokratik güçler yanında ülkenin kurtuluşu ve demokratik bir rejimin kurulması için mücadelede öncü rolünü bizzat üstlenmek istemektedir. Bu sınıf mücadelesinin terkedilmesi mi demektir? Hayır. Ulusal politika

ile komünist partisinin sınıf politikası arasında çelişki yoktur. İşçi sınıfı kendi mücadelesinin gelişimi içinde, tüm ulusal sorunları da bildiği, bu sorunların doğru çözümünü gösterdiği ve bu çözüm için mücadele ederken ulusun sağlıklı katmanları olmaları koşulu ile proletaryadan uzak katmanların taleplerini kendine malettiği ölçüde yalnızca bir eleştiri rolü değil, ulusal bir öncü rolü oynar." (Togliatti, *Marksizm ve Gelecek* dergisinden Sayı:1. Haziran 1989.)

Demek ki, kapitalizme karşı dünya çapında mücadele, herkesin sömürüldüğü yerde verdiği mücadeledir. Evrenselliği, karşılıklı somut destek ve dayanışmada, gerektiği yerde ve gerektiği anda ortak eylemde, ufkunun evrenselliğindedir.

Bu söylenenlerin hepsi söylenmiştir denilip geçilemez. Söylenmiştir de, sonuç?.. İşte o sonucu almaya kadar söylenmelidir. Başarı elde etmediği için eskimiş mücadeledir, kapitalizm değiştiği için eskimiştir denilen mücadele, soyut bir tarihsel "tasarım"a dayanmadığı, "eşya"nın kendi özünü açığa vurmasından neşet ettiği için, üstünde yaz boz oynanmaz bir mücadeledir. Demek ki antikapitalist mücadele, nereye gerilemiş olursa olsun, her yerde al baştan bir mücadeledir.

Kapitalizm değişiyor ama nedense, söylendiğine göre, hiç eskimiyor. Kapitalizme karşı mücadele neden, değişse de "eskimeye" mahkum?

Baştan alalım.

Baştan alınca, Marx'tan alıyorsunuzdur, unutulmasın. Baştan alınca, emek-sermaye savaşının dişe diş verildiği yerden başlıyorsunuz, gözden kaçırılmasın. Başında bu işin, sömürüyle uzlaşmak yok. Pes etmek yok, çünkü sömürülen insan olmaktan ve çevrende onları göre göre yaşamaktan daha alçaltıcı bir insanlık hali yok. Alçalmaya karşı mücadele son tahlilde ve özünde insanın yok sayılıp yok edilme, hayatta ve ayakta kalma mücadelesidir. Var olma mücadelesidir.

Baştan alınca gene aynı yoldan yürünecek, çünkü kapitalizme karşı mücadelenin başka yolu yok.

Antikapitalist mücadele kazanmak içindir, kazanılabilir. Dünya çapında kazanılmaya şartlı kılınması, kazancın garantiye alınması içindir. Bu açıdan da, değişen koşullar kazanmayı kolaylaştırmıştır. Farzedilmesi ve çözümlenmesi gereken budur. Yenilik denenecekse, yenilik budur.

Yeni olana bakalım

Antikapalist mücadele "geriletmek", "sıkıştırmak", "yolmak" için değil, yıkmak için mücadeledir. Ancak, reel sosyalizm ortadan kalktıktan sonra bu mücadelenin iktidar stratejileri değişmiştir. Değişmiş olmalıdır. Her halde, sınıf mücadelesini yöneten ve yönlendiren akıl vardır, zorunluluklar vardır, objektif koşullar tarafından belirlenmişlik vardır; bütün bunlar bir vuruşa kırılacak "zayıf halka" arama döneminin kapandığına işaret etmektedir. Öte yandan kapitalizmin topyekûn muazzam gücü ve hakimiyeti onun topyekûn zaafiyeti haline gelmiştir, çünkü bu güç ve hakimiyet kapitalizmin çelişkili doğasından ötürü insanın bütün varoluş biçimlerini tahrip ettiği bir yerdedir. Çağ dönmüşse, bu anlamda dönmüştür.

Bu yere geleceği, ne olup olmadığının bilimsel olarak saptandığı ilk gün, tarihsel manada söylenmiştir. İlerleme denilen tarihsel sürecin bütün sonuçlarını ve bunların insana kattığı ile birlikte insanı kendi temeli haline getirmiştir. Getireceği bilinip söyleniyordu. Başından beri böyleydi. En "devrimci" döneminde dahi onunla savaşılmaması, bu doğası bilindiği ve yaşandığı içindi. Yapa yapa geldi, yapacaklarını tükettiği bugüne. İnsanın tarihsel bütün birikimini, yaratıcı bütün gücünü insanın kendisine karşı örgütlediği bir durumdur bugünkü kapitalizm.

Her şeye rağmen ve ona karşı verilen mücadele içinde ve bu mücadele sayesinde, Fransız Devrimi'nden bu yana birikmiş ve sosyalizme de miras kalacağı varsayılmış bir tarihsel müktesebatı vardı kapitalizmin. Kendini bundan da sıyırmış, arındırmıştır. Üretici güçlerin gelişmesini hepten engelleyeceğine işaret edilen yere gelmiştir. Teknolojik devrim, gen bilimi, bilgi toplumu vb. laflar kapitalizmin geldiği yerin derin bir tarihsel kırılma noktasına işaret ettiği gerçeğini örtmeye yetmemektedir.

Durum bu iken kapitalizme karşı sosyalizm için mücadelenin iktidar stratejisi de "zayıf halka" aramaktan çıkmıştır. Artık kapitalizmin tümü zayıftır. Bir yerinden kırılacağı varsa, gene kırılın elbette ama kapitalizme karşı mücadelenin stratejik hedefi, şartları olgunlaşmış kaçınılmaz bir tarihsel hesaplaşmayı, eş zamanlı olmayan sıkışık bir dönemde dünya çapında bitirmektir.

Kapitalizme karşı mücadelede böyle bir yerde bulunup bulunmadığımız çeşitli teorik çalışmaların da değişmez konusu haline gelmektedir. Bu çalışmaların ilk ve ham ürünlerinden bile, kapitalizmin panik halinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Örneğin, şu "küreselleşme" adı verilen kendi iddiası bile dönüp kapitalizmin kendisini vurmaya başlamıştır. Artık kendine açacağı bir yol, bir açılım kalmadığı için ateşten soluğu ile dünyanın şurasında burasında, ona ecelini hatırlatan her yerde durup dururken hır çıkmaktadır.

Dünyanın yeniden kavranması diye yeni bir durum varsa, işte bu durumdur. Her yerde güçlü halkalar oluşturmak, antikapalist mücadelenin hedefi olmalıdır. Güçlü halkanın zayıf halkadan farkı, yapılacak şeyin artık bundan böyle, devlet eliyle değil, devlet

aracılığıyla yapılacak olmasındadır. Topluma geri dönülmez ve döndürülemez biçimde kök salmış özgürleşme tutkusuna dayanılarak, gerektiğinde kendi devletine rağmen yapılacak olmasıdır.

Güçlü halka(lar) her ülkede emekçi sınıfların "kendi kapitalizmleri"ne karşı yürüttükleri mücadeleyle oluşacaktır. Bu mücadeleyi hayatın bütün alanlarına yayılan, ekonomik-ideolojik-siyasal mücadelenin bütünlüğü olarak geliştirmek, dün olduğu gibi bugün de şarttır. Bunlardan birine ağırlık verilmesi kapitalizme karşı mücadelenin denklemini bozduğu için dün de makbul bir sosyalizm mücadelesi sayılmamıştı, bugün de öyledir. Düne göre bugün bu konuda tartışmaya açılmış düğüm noktası siyasal iktidar olma sorunuyla ilgilidir. Proletarya diktatörlüğü olarak siyasal iktidarın ele geçirilmesinin sosyalizm için dönüm noktası bir başlangıç sayılarak teorize edilmesi eleştirilmekte, reel sosyalizmin tarihsel zaafiyetinin bu olduğu ve bunun da Ekim Devrimi'nin gerçekleşme biçiminde saklı bulunduğu söylenmektedir. Bu eleştiriye göre işçi sınıfının sosyalist siyasi mücadelesi "fırsatını yakalayıp siyasi iktidarı ele geçirmeye" yoğunlaştırılmamalıdır.

Bu eleştirinin kendisine değil, klasik Marksist teori ile tartışmak istediği şeye bakmak gerekir. Bu eleştirinin tartışmak istediği aslında egemenlik-hegemonya ilişkilerindeki denklemdir ve kendini, hiç hareketmediği biçimde Gramsci'nin görüşleriyle temellendirmek istemektedir. Ancak, hedefini yanlış seçmiş bir eleştiridir. Reel sosyalizmin etkisi altındaki bazı asker ve sivil aydın gruplarının, örneğin Sudan'da El Atta, Afganistan'da Muhammet El Taraki gibi hükümet darbelerine, Afrika'da Frelimo, MPLA, vb. gibi işçisiz-sınıfsız devrimci hareketlere uyan bu eleştiriye aynı zaman kuşağından örneğin Karanfil Devrimi'ne (Portekiz), komünist askerleri öne çıkardığı gerekçesiyle yöneltemezsiniz. Komünistleri iktidar histerisine kapılmış hastalıklı iktidar düşkünleri yerine koyan bu eleştiri Ekim Devrimi'ne ise hiç mi hiç uymaz. Ekim Devrimi'nin iktidar meselesini iktidar tutkusuna dönüştürdüğünü, bir Kışlık Saray Darbesi ile çözdüğünü sanmak, hayal sukutuna uğramış olmanın ezikliğinden değilse, cehaletten kaynaklanır. Orada, Kışlık Saray'a iktidar almaya gidilmemiş, iktidar ile birlikte gidilmiş, sokakta ve bütün ülkede kurulan gerçek iktidardan sonra fuzuli hale gelen, hayatı kaybettiği için her şeyi kaybeden bir sınıfın Saray İktidarına son vermek için gidilmiştir.

Olup bitmiş bir tarihsel devrimi, gerçekleştirdiği zaman ve zamana geri dönerek mahkum etmeye çalışmak, yetmiş yıl sonraki yıkılışın genetik tohumlarının bu devrimin ve ardındaki öğretinin içinde saklı olduğunu düşünmek, olsa olsa bir teori hastalığıdır. Yetmiş yıl nelerle yaşanmıştır, nasıl yaşanmıştır, hesaba katmayan bir hastalıktır bu. Peki maksat nedir? Maksat bu büyük devrimden emekçi sınıflara miras kalmış tarihsel doğrultunun kırılmasıdır. Çünkü emekçi sınıflar nerede, ne zaman kendileri için bir

iktidar hesabına yatacak kadar siyasi bilince erişirlerse kapitalizmi sallanmaktadır.

Emekçilere, reel sosyalizm hatırlatılarak iktidar için mücadeleden vazgeçmeleri öğütlenmektedir. Bu öğüt emekçilere hem sağdan, hem soldan gelmektedir. Sağdan geleni hınzırlıktan, açık kasıt ve kötü niyetten, soldan geleni teslimiyetten kaynaklanan bir öğüttür, ama ikisi de kapitalizme karşı bütün tarihsel kurguyu yıkmaktadır. Perspektifini, sermaye sınıfının perspektifinden, bugünden bağımsızlaştırmış siyasi iktidar mücadelesi yerine sınıf mücadelesinden neşet etmeyen siyasi mücadelelerle avunmayı istemektedir. Siyasi sınıf mücadelesini ortadan kaldırmaktadır. Kapitalizmle siyasi hesaplaşmayı ortadan kaldırmakla emekçi sınıf mücadelesinin defterini dürmektedir.

Bu öğüdün hakkından nasıl gelinecek? Bu da "yenilik" gerektiren işlerdendir. İdeolojik temeli belirsiz siyasi mücadelelerin eksikliği ve kusurlu olduğu bilinirse, kapitalizmin tahrip ettiği bütün toplumsal sınıfları iktidar hedefine yönelten kapsayıcı siyasal örgütlenme çözümleri yaratılabilirse, hakkından kolayca gelinecek bir safsatadır, iktidardan vazgeç, uzlaş öğüdü. Bu uzlaşma bütün Avrupa'yı sarmış, sınıf mücadelesini pasifize etmiştir. Eskiden olduğu gibi, gene sınıf mücadelesiyle hakkından gelinebilecektir. İflas etmiş sosyaldemokrasinin diriltilmeye çalışılan mirasıyla ilgili bu konuda Marksist solun keskin bir ideolojik mücadele geliştirebilmesi belirleyici olacaktır.

Kapitalizme karşı mücadeleyi zenginleştiren daha başka yeniliklere de —her birinin hakkını verebilmek için ilerde daha geniş kapsamda ele alınması gerektiğini belirterek— burada kısaca değinelim.

Bunlardan biri, işçi sınıfının niteliği ve durumuyla ilgilidir. İşçi sınıfı bu mücadeleyi kazanabilir, tarihin gidişatını değiştirebilir mi gibi, beyinleri bur-

kan soru geçmişte de vardı. Marx'ın bu soruya evet demesi, işçi sınıfına körü körüne güvendiğini göstermiyor. *Manifesto* için yazdığı önsözlerden birinde Engels, onun işçi sınıfının entelektüel gelişmesine umut bağladığını söylemektedir. İşçi sınıfı bu gelişmeyi göstermiş midir? Bunu görebilmek için analitik bir göz gerek. Göstermiştir. İşçi sınıfının entelektüel gelişmesi iki yönlü bir süreç olarak gerçekleşmiştir ve bu süreç halen kapitalizmin hakim eğilimi olarak sürmektedir. Yüksek ücretli, faaliyeti kafa emeğine dayalı, giderek genişleyen bir işçi (çalışanlar) zümresinin varlığı yeni bir durum olarak dikkat çekicidir. Beyaz yakalı diye adlandırılan ve yeni bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründeki yoğunluğuna sıkça vurgu yapılan bu işçi zümresinin "kapitalizmin gücü" olduğuna dair değerlendirmelerin gerçeğe ilgisi giderek hızla azalmaktadır. Beyaz yakalı işçiler, üstelik stratejik konumlarından ötürü, eylemleriyle sermayeye çoğu yerde, çoğu kez kök söktürmektedirler. Bu gelişmeye işçi sınıfının entelektüel potansiyelinin genişlemesi olarak bakılmamalı mı? Üretim teknolojisinde hızlı ve kapsamlı gelişme, eskisinden farklı olarak, ücretli kafa emeğini öne çıkarmakla onu kapitalizme karşı sınıf mücadelesinde giderek daha işlevli kılmıyor mu?

Kapitalizmdeki gelişmeler, ara sınıfları eritmektedir. Aydınlar denilen toplum katmanlarını işçileştirmektedir. "Küçük burjuva" nitelemesi artık eskisi kadar cuk oturmamaktadır. Çalışanlar sermaye sınıfının karşısında pozisyon olarak birleşmektedir. İşsizler eskiden olduğu gibi görünmez bir toplumsal tortu değil, hatta fiili çalışanlardan bile daha nitelikli, işsiz bırakılmış kapitalizm mağdurları olarak görünür bir toplumsal güç haline gelmektedir. Bu olguda mündemik potansiyeli harekete geçirecek nesnel ve özellikle de öznel (iradi/siyasal) koşulların yaşanması hemen yarın değilse, öbür gün neden mümkün olmasın?

Çalışan sınıfların, sayıca ve üretim etkinliği yönünden gerilediklerini ileri süren sözde bilimsel fantazilerin aksine giderek çoğalıp büyüdükleri gerçeğine, şeklen sınıfsal bir belirlenim gibi gözükmeyen öğrencileri, kadınları, hastaları, emeklileri ve bunların, çalışan sınıfların çıkarı ekseninde bütünleşmekte olan çıkarlarını da, vb. eklemek gerekir. Bunlar yeni kategoriler değil ama antikapitalist mücadeledeki yerleri bakımından yeniden tanımlanmaları gerekmektedir.

Mücadelenin sınıfsal zenginliğini görebilmek için, köylülerin kapitalizm tarafından yüz yıl öncesine göre bugün nasıl mahvedilmiş, gerçek anlamda proleterleştirilmiş olduğuna da bakılmamalı mı? "Mahvedilen" köylünün yerini alan, ekonomideki yerleri ve siyasetteki etkileri nüfustaki oranlarını çok aşan bağımsız tarım işletmecileriyle tarım proleterlerini göz ardı etmemek gerekir. Söz gelimi, AB'nin tarım sektörünü kollayan ve koruyan ünlü destekleme politikaları nedir? AB sanayi sermayesinin tarımdan "geçinen"lere bir lütfu, ihsanı mı? Giderek sanayileşen tarım sektöründe çalışanlar sayıca önemsiz, kü-

çümsenebilir görünseler de, çağdaş kapitalizmin işleyiş çıkarlarının tam göbeğinde sistemin bütünsel çıkarları açısından hiç küçümsenemeyecek —ve küçümsenmeyen— bir yere ve öneme sahipler. Vurdıkları yerden ses getirdiklerinin örnekleri hiç az değil.

Bu bağlamda, bugün hepten gözden çıkarılmış, 3. Dünya'nın taşıdığı antikapitalist dinamiklere de dikkat çekmek gerekir. Tabii, yüz yıl öncesinden farklı olarak, sermaye sınıfına giderek tarım ürünlerinden çok sözgelimi bilgisayar çipleri üreten özelliği ile birlikte bakılarak... Buradan sosyalizm çıkmaz, cennet çıkmaz, barbarlık çıkar diyenlerin sesine hiç kulak asılmamalıdır. Çünkü "geri" 3. Dünya sömürsü metropol kapitalizminin sömürü çarkının bütüncüleyici organik bileşenine hızla dönüşmekte, dolayısıyla o çarkın "ileri" metropol ülkelerde de kırılmasına yol açabilecek dinamiklerle hızla yüklenmekte olduğu gibi, ayrıca, burada da insan vardır, hem de 5 milyar kadar çok insan vardır. Kendi insanlık halini görmek için kişinin dönüp işçiye bakmasının yettiği gibi, insanlığın halini görmek için de bu 3. Dünya denilen cehenneme bakmak yeter. Vaktiyle kendi ülkesinde geleneksel yapısı yıkılan "köy"ün işyankâr çılgınlığına kulak asmadan insanlık değerlerini kurtarmaya çalışan Tolstoy'un Lenin'den aldığı övgüyle yediği zılgıtı Batı'nın büyüüne kapılmış olanlara hatırlatmak gerekir.

Bütün bu yeni olgular karşısında, Enternasyonalist dayanışma/işbirliği bağlamı örgütlenme ve siyaset bazında sonuç alınamayacağı öngörüsü ciddiye alınamayacak kasıtlı bir önyargıdır.

"Emekçi sınıflar" denilen toplam böylesine zenginleşiyor ve çoğalıyorsa bunun elbette sınıf mücadelesinin biçim ve araçları üzerinde etkisi olacaktır. Bu gelişme Marksizmin siyaset diline de yansiyacaktır. İşçi sınıfının misyonu bu yeni gelişmeleri de kapsamak zorunda olduğuna göre, sanayi proletaryasının katıksız gücü üzerine bina edilmiş siyasi mücadele anlayışının yerini, daha kapsayıcı, geniş ve etkin örgütlenme biçimlerine doğru bir gelişme üzerinde dikkat ve gayretlerin yoğunlaştırılması alacaktır. Bu "yeni" durumun, eskinin sosyalist mücadele anlayışı ile bir çelişkisi olduğu varsayılırsa, bu gerçi bir ilişki olur ve asla çözülemez. Ama böyle bir ilişki yoktur. Yeni denilen şartlar ve yeni mücadele anlayışı, eğer sınıf mücadelesi olarsa, eskinin —özünden sapmadan araçlarını geliştirip yetkinleştiren, nesnel koşullar bağlamında ara hedefleri de gerektiği gibi değerlendirmekten uzak durmayan— bir devamı olacaktır.

"Yenilik" tartışması yaratan bir başka nokta da, sosyalist mücadeleye yöneltilen, demokrasi ve siyasal özgürlüklerle ilgili eleştiridir. Sermaye sınıfının ideolojik saldırı silahlarından biridir bu ve sosyalistleri ve sosyalist mücadeleyi —ve giderek sosyalizmi— "demokrasiyi, siyasal hak ve özgürlükleri" küçümse-

mekle eleştirmektedir. Açık konuşmak gerekirse, bu eleştiri sosyalist mücadele saflarında büyük tahribata yol açmıştır, açmaya devam etmektedir.

Kapitalizmin sosyalizme yönelik, siyasal demokrasiyle ilgili

eleştirisi iki yanı keskin bir kılıç gibidir ve iki yanı da sosyalist mücadeleyi kesmektedir. Bunun nedenleri üzerine kafa yorulmalıdır. Demokrasi ve siyasal özgürlüklerle kalıcı ve en derin ilişkisini tarihsel olarak "Avrupa" platformunda geliştirdiği varsayılırsa, kapitalizmin sosyalist mücadeleye eleştirisinde kriter olarak bu platformun demokratik değerler sistemini kullandığı söylenebilir. Hangi "Avrupa"dır bu? Sermayesi başı her sıkıştığında siyasal tercihini faşizmden yana ve dünya halklarına karşı yapmış, akıttığı kandan toprağı vıcık vıcık çamur, bildiğimiz Avrupa... Üstelik, yine bildiğimiz bir başka Avrupa'yı özgürlük, sınıf mücadelesi ve insanlık değerlerine onca katkısıyla birlikte adeta yok olmaya götürmekte olan bir "Avrupa"! Buna rağmen eleştirinin etkin olabiliyor olması sosyalistler için düşündürücü olmalıdır.

Neden iki yanı da keskindir bu eleştirinin? Birincisi, kaynağına, maksadına, ideolojik aidiyetine aldırmadan ciddiye alınır, sosyalist mücadeleyi liberalleştirmekte, salt demokrasi mücadelesine dönüştürmekte, sınıf mücadelesi olmaktan çıkarmaktadır. Ciddiye alınmazsa, sosyalist mücadeleyi sosyalizm için mücadele olmaktan çıkarmaktadır. Ne ki, "Dinime söven bari müslüman olsa" denecek türden bir konu değildir bu. Sosyalist mücadele, siyasal demokrasiyle ilgili eleştiriyi fazlasıyla ciddiye almak zorundadır. Ama boynunu sermayenin kılıcına uzatarak değil.

Lenin'in siyasal demokrasiyle ilgili olarak dilini ve dikkatini demokrasinin sınıfsal özü üzerine yoğunlaştırması demokrasiyi ciddiye almadığından değil, hakettiği gibi çok ciddiye almasındandır. Bam teli burasıdır. Demokrasi sınıfsaldır. Yani somuttur. Yani söylenemez. Karnı tokların, hukuk, felsefe, hümanizma ulemasının baktığı yerden görünen şey midesi boş insanların baktığı yerden de görünmüyorsa, burda bir "FİL yeniği" vardır! Bunu ayıklamak gerekir.

Bu püf noktası, nerede, nasıl ve niçin böyle yaşadığının nedenlerine aldırmadan reel sosyalizmden ders yerine ters sonuçlar çıkaran teorilerle çözümlenemez. Sermaye sınıfı siyasal demokrasiyle ilgili teorisinin kapsamını geniş tutmuştur, arkasında Fransız Devrimi gibi bir tarihsel birikimi vardır. Bu kapsama hümanizmanın her türü girdiği gibi, şiddet felsefesine tapınç da girmektedir. Bu geniş kapsam, konuyu, yaşayan insandan uzaklaştırarak ancak elde edilebilen, soyut bir kapsamdır.

Reel sosyalizm nereye giderken demokrasiden uzaklaştı? Aç ve işsiz insanların karnını doyurmayla giderken. Ama o, o zamandı. Bugünden sonra, tersi niye olmasın? Olamaz demek, geleceği geçmişe mahkûm görmektir. İdealizmin daniskasıdır.

Eski sosyalist ülke yurtdaşı kadınlar Türkiye'de

Sema Erder —

Uluslararası Göç Örgütü'nün araştırma raporlarında Türkiye, yabancı kadınların, pasaportlarına el konularak zorla çalıştırıldığı, sömürüldüğü, fuhuşa zorlandığı ve kötü muamele gördüğü ülkelerden biri olarak tanımlanıyor

Son yıllarda Türkiye, transit göç, iltica, bavul ticareti, iş arama gibi nedenlerle gelen yabancıları, hiç de istemeyerek, "misafir" etmeye başladı. İşçi göndermeye alışık bir ülkenin kendisinden umut arayan insanlarla karşılaşması alışılmadık bir durum. Bir yığın sorun arasında, bu insanların kim oldukları, buralara neden geldikleri ve nelerle karşılaştıkları üzerinde fazla durulmuyor. Bu insanlar, basında, arada sırada, tekne ya da gemi batınca, jandarma ya da polis tarafından baskın yapılan evlerde yakalandıkça, ya da fuhuş yapan kadınlar sınır dışı edilince yer alabiliyor. Bu insani sorunla ne devletin, ne sendikaların, ne de diğer sivil toplum kuruluşlarının yeterince ilgilendiği pek söylenemez. Hatta aksine, kamuoyunda bu göçmenlere karşı bir önyargının ve hatta giderek bir tepkinin oluştuğu bile söylenebilir. Bir önceki hükümetin Çalışma Bakanı'nın, "Türkiye'de bir milyon yabancı kaçak işçi var," diyerek, işsizlikle mücadele için yabancıları hedef göstermesi ve sağcı solcu bütün sendikaların bu mücadeleyi desteklemesi örnek gösterilebilir.

Uluslararası göçle ilgilenen çevrelerin çalışmaları, bu yeni nüfus hareketinin sadece Türkiye'ye yönelmediğini, "düzenlenmemiş göç" olarak tanımlanan ve denetlenemeyen bu tür göç hareketlerinin hemen her yerde yaygınlaşma eğilimi gösterdiğini ortaya çıkarıyor. Bu istenmeyen misafirlerin görüldüğü her yerde yabancı düşmanlığını körüklemesi de yaygınlaşan bir olgu. Sayıları artan bu istenmeyen göçmenlerle ilgili nelerin yapılacağı henüz belli değil.

Bugünün dünyasına hakim olan yeni küresel kuralların esas olarak sermayenin hareketini kolaylaştırdığı, buna karşılık emeğin hareketini engellenmeye çalıştığı açık. Bir bakıma bu tür yeni nüfus hareketlerinin, küreselleşmenin toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda yarattığı mağdurların sessiz bir çare arayışı olduğu iddia edilebilir. Ancak bu arayışın mağdurların durumunu ne ölçüde iyileştirdiği de bir başka tartışma konusu. Sadece göç etmek zorunda kaldığı için "suçlu" durumunda olmak, istenmeyen koşullarda çalıştırılmak, yabancı düşmanlığına tahammül etmek, insan kaçakçılığıyla uğraşanların insafından başka dayanacak kimi kimsesi olmamak gibi koşulların kurtuluş mu olduğu belli değil.

Olayın bu yönünü algılayan insan hakları örgütleri

ve sivil toplum kuruluşları, kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve hemen her yerde tepkiyle karşılaşan bu istenmeyen yabancıların "suçlu mu, mağdur mu" olduklarını tartışmaktalar. Özellikle, insan haklarıyla ilgili örgütler, hiç bir şekilde seslerini duyurma imkânına sahip olmayan bu göçmenlere asgari insani yardım yapmanın yollarını aramakla meşguller.

Türkiye'de konuyla ilgili yapılan az sayıdaki araştırma, bu göçmenlerin

karmaşık kökene sahip olduğunu ve burada çok uzun süre kalmayı tasarlamadığını gösteriyor. Bu çalışmalara bakarak, gelenleri iki gruba ayırmak mümkün: Birinci grup, Avrupa'ya gitmeyi tasarlayan ve burayı transit ülke olarak kabul eden "potansiyel" sığınmacı ve mülteciler; ikinci grup ise, Türkiye'yi kısa süreli iş alanı olarak gören yabancılar. Birinci grup Türkiye'nin doğusundaki siyasal çalkantılarla dolu ülkelere geliyorlar. İkinci grup ise daha çok eski sosyalist ülke ve Sovyet yurtdaşıları.

İlk grupta yer alan, transit göçmenlerin durumu kendi ülkelerine geri dönüşle ilgili güçlüklerden dolayı çok daha zor. Diğer taraftan, sığınmacı ve mültecilerin sorunları uzun bir dönemdir siyasetle ilgili çevrelerin ve uluslararası örgütlerin gündeminde olduğu için kamuoyu tarafından biraz daha iyi biliniyor. Buna karşılık ikinci grup, Türkiye'de belli süre kalıp, ülkelerine gidip gelenlerden oluşuyor. Bu grubun göç nedenleri de ülkelerindeki siyasal rejim değişikliğinden kaynaklanıyor. Ancak, bu grupta yer alanlar kendi ülkelerine geri dönme imkanlarına sahipler. Bu nedenle, bu grupta yer alanlar göçle ilgilenen çevreler için önemli bir sorun olarak kabul edilmiyor. Bu yazıda ben daha çok, kısaca, ikinci gruptan söz edeceğim.

Sosyalist ülkelerdeki rejim-değişiklikleri bu ülkelerden çoğunluğu kadın olan milyonlarca insanın bölge içi ve bölge dışına göç etmesine neden oldu. Bu göç hareketlerinde rejim değişikliğinin yarattığı kitlesel yoksullaşma kadar, yeni kurulan devletlerin "yurtdaşı" tanımlamalarındaki etnikçi uygulamaları da etkili olmuştur. Ancak, burada dikkati çeken önemli nokta, çözülmenin en çok kadınları etkilemesi ve kadınların göçüne neden olmasıdır.

Son dönemlerde, Batı ülkelerinde sosyal bilimle ilgili çevrelerde, Sovyet sonrası toplumların dönüşümü

sorununun yeni ve çetrefil bir konu olarak ilgi çekici olmaya başladığını bu konudaki araştırma ve yayın sayısında ki artıştan anlamak mümkün. Birçok üniversitede sadece bu konuda araştırma yapan bölümlerin kurulduğu ve çok sayıda araştırmacının desteklendiği anlaşıyor. Uzun bir süredir kapalı bir kutu olarak yaşayan eski sosyalist ülkelerde yapılan bu araştırmalardan, bu toplumların sadece bugünü değil, geçmiş hakkında da yeni bilgilerin edinilmesi mümkün olabiliyor.

Sosyal bilim çevrelerinde Sovyetlerin dağılması, özellikle, piyasa ekonomisine ya da demokratikleşmeye farklı geçiş bağlamında ilgi çekmektedir. Bu ülkelerde yaşanmış olan çok farklı devlet-toplum ilişkisinin nasıl ve ne yönde dönüşeceği konusu ve bu ilişkilerdeki çözülmenin kitlelere etkisi sosyal bilimcilerin ilgisini çeken konular arasında sayılabilir.

Sovyetlerin dağılmasından sonra oluşan yeni devletlerde yaşanan bugünkü kaostan nasıl bir düzenin çıkacağı ve birbirinden bağımsızlaşmaya çalışan her bir toplumun kurumsal olarak kapitalist sistemle nasıl eklenileceği sorusu da cevaplandırılmaya çalışılan konulardan. Piyasa ekonomisine hızlı ve kuralsız geçişin eski düzende yaşamaya alışmış sıradan bireyler için "güvensizlik" ortamı yarattığı ve tanımadıkları yeni kurallara göre yaşamaya çalışmanın onlar için zor bir deney olduğu açık. Çözülmenin ilk sonuçları sınıfsal ve etnik farklılaşmaların belirginleşmesi olmuştur. Eski sosyalist toplumlarda, işsizlikteki artışla birlikte refah kurumlarının ortadan kalkması yoksullaşmayı gözle algılanabilir hale getirmiştir. Kitlesele göç de bütün bunların kaçınılmaz bir sonucudur.

Bu noktada, Sovyet sonrası dönüşümü gözlemleyen bir araştırmacının bazı saptamalarından kısaca söz etmek istiyorum. Naspary, araştırmasında eski Sovyet yurtdaşlarının bugünkü düzeni, Rusça kelime anlamı genelev olan "bardak" kelimesiyle tanımladıklarından söz ediyor. Araştırmacı, "bardak" kavramının, sıradan insanlar için, yolsuzluk, şiddet, mafya, hukuksuzluk, varolan işlerin ve hakların yitirilmesi, alkolizm, fahişelik, umutsuzluk, intihar, gelecek korkusu ve güvensizlik olarak algılanan bugünkü kaotik yaşamı kısaca anlatan bir metafor olduğunu ifade ediyor. Aynı araştırmacı, oralarda bugünlerde sıkça kullanılan bir başka kavramın da "vahşi kapitalizm" (dikii kapitalizm) olduğundan söz ediyor. (J.Naspary: 2002.)¹

Bu bağlamda, toplumsal kutuplaşmanın, Sovyet sonrası toplumlarda kapitalizme geçiş sürecinin toplumsal değişim açısından gözle algılanan önemli sonuçlarından biri olduğu birçok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. Bu toplumlarda, bir taraftan ortaya çıkan "yeni zenginler", diğer taraftan "yoksullaşanlar" kapitalist düzenin yeni aktörleri olarak sahnedeki yerlerini almaya başlamışlardır. Bu toplumlarda araştırma ve gözlem yapan bilim adamları, bu toplumdaki "yeni zenginlerin" sadece çok hızla edindikleri servetlerle değil, aynı zamanda lüks ve gösterişçi tüketimle sü-

lenen yeni yaşam tarzlarıyla da dikkati çektiklerinden ve bu bağlamda "farklı" bir kapitalist sınıfın oluştuğundan söz ediyorlar.

Diğer taraftan, eski sosyalist sistemin kendilerine sunduğu eşitlikçi eğitim, ücret ve sosyal refah olanaklarını kaybederek hızla yoksullaşan geniş kitlelerin sistemin yarattığı "yeni yoksullar" olarak belirginleşmesi hemen bütün gözlemcilerin dikkatini çekmektedir. Bu grup da, ne yerleşik kapitalist ülkelerdeki, ne de çevre ülkelerdeki yoksullara benzeyen ve bambaşka bir yoksullaşma süreci yaşayan bir grup olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal kutuplaşmanın öteki ucunu oluşturan bu grupları,

Naspary "harcananlar" (dispossessed) olarak tanımlıyor. Bu kutuplaşmanın nasıl bir tabakalaşma sistemine dönüşeceği ve "harcananlar" grubunun sistemle nasıl eklenileceği cevaplandırılması güç bir soru olarak yerli yerinde durmaktadır.

Devletin fiyat desteğini kaldırması, bütün devlet hizmetlerinin ve ekonominin özelleştirilerek piyasaya terk edilmesi, toplumdaki bütün dengelerin değişmesine, sadece devlet kurumlarının değil, hane haklarının da niteliksel dönüşümüne neden olmuştur. Bütün bunların kadınların yaşamını doğrudan etkilemesi bu sürecin en önemli özelliklerinden biridir. Bu süreç, kadınların toplumdaki yerleşikleşmiş konumunu, hem somut koşullar, hem de ideolojik olarak allak bullak etmiştir. Bu süreci topluma yeni gelen tüketim kültürü de önemli ölçüde etkilemiştir.

Özelleştirme ve piyasa ekonomisine geçiş, özellikle kadınların yoğunlaştığı tarım, büro işçiliği, hafif sanayi, sosyal hizmet ve eğitim gibi sektörleri etkilemiş ve dolayısıyla kadınların daha çok işsiz kalmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, kadınların aile içi yükünü azaltan refah kurumlarının da ortadan kalkması, yoksullaşma ve yoksunlaşmadan daha çok kadınların etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu süreç, araştırmacılar tarafından "işsizliğin ve yoksullaşmanın kadınlaşması" kavramıyla ifade edilmektedir.

Diğer taraftan, eski sosyalist rejimin eğitim ve iş konusundaki eşitlikçi uygulamalarının, kendine yeterli, bağımsız ve erkeklerle kendilerini eşit gören kadınlar oluşturduğu da belirtilmektedir. Bu nedenle, araştırmacılar, kitlesele olarak işsizlik ve yoksullukla karşı karşıya kalan kadınların, bütün bu sorunlarla baş etmede de daha çok kendi güçlerine dayandıklarını ifade etmektedirler. Bu çerçevede araştırmacılar, kadınların düzensiz işlerde çalışarak, küçük ticaret yaparak ya da sınırların açılmasıyla göç ederek, hiç bir destek almadan, tek başlarına iş aramaya çıkmalarını bu nitelikleriyle ilişkilendirerek açıklamaktadır.

Bu arada kadın araştırmacılarının dikkatini çeken önemli bir nokta, eski sosyalist ülke kadınlarına tüketim ekonomisinin ve yeni burjuva ideolojilerinin etkisi olmaktadır. Bu noktada, özellikle yeni zenginlerdeki tüketim çılgınlığı ve yeni zengin hanelerde "evde oturan kadın" eğiliminin artması dikkati çekmek-

tedir. Özellikle, genç kadınlarda "ev kadını olma" isteğinin artması ve bunun zenginlik gösteren bir statü simgesi olarak kabul edilmeye başlaması ilgi çekici bir gelişme olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda, uzun bir dönemdir bağımsız yaşamaya alışmış olan kadınların, belli toplumsal kesimlerle kısıtlı olsa da yeniden bağımlılık ilişkisine girmeyi tercih ediyor olmaları, kadın araştırmacıları tarafından sorgulanan yeni konulardan biridir. (Gal ve Kligman 2000 ve Gal ve Kligman (ed) 2000).²³ Bütün bu toplumlarda, "evlilik" yoluyla Batı'ya göç etmek isteyen kadınların artması, evlenme şirketlerinin internet siteleriyle arabuluculuk yapması da dikkati çeken gelişmelerdendir.

Diğer yandan, eski sosyalist toplumlarda cinselliğin ticarileşmesi de, kadın araştırmacılarının dikkatini çeken bir başka gelişmedir. Sosyalist dönemde "seks işçiliği" eşitlikçi sosyalizmle ortadan kalkacağı varsayılan, yasaklanmış, ahlaken de dışlanmış ve neredeyse tabu olarak kabul edilen bir faaliyetti. Ancak, yeni liberal ideolojiler kadın vücudunun ticarileşmesine neden olmuş, seks işçiliğini görünür ve yaygın bir sektör haline getirmiştir. Bu arada pornografik yayınlarıdaki ve seks sektörünü düzenleyen örgütlerdeki artış, bu alanın yeni ve çok kârlı bir iş alanı haline geldiğini de göstermektedir.

Ulusötesi bağlantıları olan mafya örgütlerinin kadın ticareti yapması, bu sektöre zorla ya da kandırarak kadın devşirmeleri bu konuyu başka bir alana da taşımıştır. La Starda gibi kadın örgütleri ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi örgütler özellikle bu konuyu gündeme getirerek, duyarlılık geliştirmeye, kadının istismarının önlenmesi için mücadele etmeye ve özellikle zorla ya da kandırılarak seks işçiliği yapmak zorunda kalan ya da kötü koşullarda çalıştırılan kadınları insani yardım sağlamak için kampanyalar düzenlemeye başlamıştır. Bir bakıma eski sosyalist toplumlarda kadının konumundaki radikal değişimin uluslararası düzlemde en çok ses getiren konusu, sadece bu alan olmuştur.

Türkiye'de de, sosyalist rejimlerin çözülmesinin nedenleri ve sonuçları yoğun bir ilgiyle izlendi. Ancak, rejimin çöküşü nedeniyle Türkiye'ye sessizce gelen kadınların kim oldukları ve neden geldikleri üzerinde fazla durulmadı. Basın onlardan magazin haberi olarak söz etti, birkaç da sinema filmi çekildi. Geleneksel ve erkek egemen bir topluma gelerek ticaret yapmaya ya da iş bulmaya kalkan kadınların buralarda neler yaşadıkları, nedense, fazla ilgi çekmedi.

Bu konuda yapılan az sayıdaki araştırma, eski sosyalist ülke kadınlarının buraya iş aramak, ya da ticaret yapmak amacıyla geldiklerini gösteriyor. İstatistikler eski Doğu Bloku ülkelerinden yılda 2 milyonu aşkın kişinin Türkiye'ye gelip gittiğini gösteriyor. İktisatçılar son on yıldır Türkiye'ye gelip giden kadınların başlattığı "bavul ticareti"nin ya da bir başka deyimle "mekik ticareti"nin Türk ihracatının yaklaşık dörtte birini oluşturduğunu ifade ediyorlar. Yabancıların çalışma imkanının çok kısıtlı olduğu Türkiye'de çalışma izni olmadan iş arayan ve çalışan binlerce kadının hangi koşullarda çalıştığı ise bilinmiyor. Diğer taraftan, polis raporları yılda ortalama 3 bini aşkın ka-

dının "fuhuş" yaptıkları gerekçesiyle sınır dışı edildiklerini belirtiyor. Yine istatistikler, son altı yılda on binden fazla yabancı kadının evlenerek Türk vatandaşlığına geçtiğini gösteriyor. Bütün bunlar, Türkiye'ye gelen eski sosyalist ülke yurtdışı kadınların, burada birbirinden çok farklı deneyimler yaşadıklarını gösteriyor. Bütün bunlar arasında basının bu çeşitliliği yansıtmadığı, ancak, bu yayınların kamuoyunu etkilediği, varolan önyargıları yansıttığı ve pekiştirdiği de çok açık.

Yükseker'in "Laleli-Moskova Mekiği" adlı araştırması,²⁴ sosyalist rejim sonrası kadınların, piyasa ekonomisine geçişin yarattığı yoksulluk ve işsizlik karşısında küçük ölçekli mekik ticareti yoluyla varolma mücadelelerini ve bunun sosyolojik anlamını inceleyen nadir araştırmalardan biri. Bu araştırmada, kadınların yabancıları oldukları erkek egemen kültürün hakim olduğu bir ülkede el yordamıyla ve deneyimlerle gerçekleştirmeye çalıştıkları "mekik ticareti" faaliyetlerinin, güven, arkadaşlık ve cinsellik ilişkileriyle nasıl birbiri içine girerek piyasa ilişkilerine dönüştüğü de anlatılıyor. Bu bağlamda, ticaret, farklı cinsellik anlayışı ve fuhuşun nerede başlayıp, nerede sona erdiğini kavramak için çok daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç var.

Ancak, gerek Yüksek'in araştırmasından ve gerekse benim başka bir araştırma vesilesiyle yaptığım görüşmelerden, Türkiye'de eski sosyalist ülkelerden gelen bütün kadınları fahişe olarak kabul eden "Nataşa" imajının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaygın önyargının, muhafazakar, cinselliğin tabu olduğu, erkek egemen bir toplumda yaşamaya çalışan tüm yabancı kadınlar ve hatta fahişeler için bile çok zor koşullar yarattığını tahmin etmek güç değil.

Nitekim, bazı uluslararası raporlarda, örneğin, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) araştırma raporlarında Türkiye, yabancı kadınların, pasaportlarına el konularak zorla çalıştırıldığı, sömürüldüğü, fuhuşa zorlandığı ve kötü muamele gördüğü ülkelerden biri olarak tanımlanıyor. Bu raporlarda belirtilen bir başka nokta da, Türkiye'de zor durumda kalan yabancı kadınların başvurabilecekleri hiç bir makamın ve sivil toplum örgütünün olmayışı ve genel olarak toplumda bu konuda bir duyarsızlığın olduğudur.

Buraya gelen kadınlardan ne kadarının bu tür kötü deneyimler yaşadığı bilinmiyor. Ancak, bütün bunlara rağmen Türkiye'ye gelenlerin sayısında önemli bir azalma olmayışı da ilgi çekici. Bu nedenle, son on yıldır Türkiye'ye gidip gelen kadınların burada neler yaşadıkları kadar, yabancıya kuşkuyla bakan geleneksel ve muhafazakar bir toplumu nasıl etkiledikleri de araştırılması gereken bir soru olmaya devam ediyor.

1. Joma Naspary (2002): Post-Soviet Chaos. Pluto Press. London.

2. Susan Gal and Gail Kligman (2000): The Politics of Gender After Socialism. Princeton University Press. New Jersey.

3. Susan Gal and Gail Kligman (eds.) (2000): Reproducing Gender: Politics, Publics and Everyday Life after Socialism. Princeton University Press. New Jersey.

4. H. Deniz Yüksek (2003) Laleli-Moskova Mekiği: Kayıt dışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri. İletişim Yayınları.

Avrupa-merkezci kültür hegemonyası

Yalçın Yusufoğlu

Küreselleşmeye karşı koyma sadece ekonomik ve siyasal bakımdan değil, kültürel açıdan da Batı-merkezciliğe karşı koyma anlamına gelir

Çoğu zaman farkında bile olmuyoruz ama, dört bir yanımızı Avrupa-merkezci kültür kaplamış. Kuzey Amerika'yı da katarak, terimi "Batı-merkezci" diye algılamak daha doğru. Tabii, büyük harfle başlattığımız "Batı" sözcüğü burada coğrafi bir içerik taşıyor, siyasal, ekonomik ve kültürel bir kavram olarak kullanılıyor. Örneğin, Avustralya Kıtası Avrupa'nın çok doğusunda kalır, ama Batı teriminin çağrıştırdığı tüm öğelerle Batı kavramı içinde yer alır. Buna karşılık, Avustralya'dan daha önce Batı'lılar tarafından istila ve kolonize edilerek, Hristiyanlaştırılıp, Batı'lılaştırılmış olsa da, Orta ve Güney Amerika bugünkü dünya bütününde —20. Yüzyıl ikinci yarısının adlandırmasıyla— Üçüncü Dünya'ya girdiğinden, ekonomik ve siyasal olarak Batı sayılmaz, fakat kültürel olarak Batı'lıdır.

Her yanımızı kuşatan Avrupa-Kuzey Amerika merkezli kültür sadece televizyondan, sinemadan ya da fast food atıştırmasından ibaret değil; tarihi de, coğrafyayı da, siyasal literatürü de o kaplamış. Sadece o kadar mı, hemen hemen tüm bilim dallarındaki terminolojiyi de.

Bir takım sıkıcı yorumlara girişmeksizin, bu kısa değinmede, küreselleşmenin asli bir ögesi olarak gördüğüm sözkonusu kültürel hegemonyaya basit örnekler vermek istiyorum.

ESKİ KÜLTÜRLERE BİR GEZİNTİ

Eski uygarlıkların bir kısmı Akdeniz Çanağı'nda doğdu: Sayıları pek çok, ama onların kaçını sayabiliriz? Üstelik, biz de o kültürlerin mirasçısı olduğumuz halde, kaç tanesi aklımızda kalmıştır? Dünya genelinde ise, eski kültürler olarak, varsa yoksa, Elen ve Roma anılır, belki arada bir de, eski Mısır! O da, daha çok Firavunlar'ıyla, mumyalarıyla, Piramit'lerin karanlık dehlizleriyle, yani esrarengiz ve ürkütücü olarak. (Şu anki ölçütlerle konuşursak, Orta Doğu'ya biçilen imaja uygun düşecek biçimde, şu Arapların ataları da hep korkunçtular, şimdinin Saddam Hüseyin'i, Muammer Kaddafi'si ve yeni umacı Usame bin Ladin'i gibi. Zaten Kleopatra, bizim Avrupa'lı Sezar'ın, Marcus Antonius'un koyununa girmeseydi, Batı dünyasının belleğinde Mı-

sır'dan geriye ne kahrıldı? Magazin kültürü öyle tanıtırsa da, Nil deltasında günümüzden altı bin yıl öncesinde inşa edilmeye başlanmış koca bir uygarlığa o zamandan kalma yazıtlar tanıklık ediyor.

İnsanlığın üçüncü işbölümü olan ticaretin başlaması, yazının varlığı, tarih öncesinin geçildiğini, uygarlığın başladığını gösteriyor. Mimari olarak, bentleri ve kanalları bir yana koyalım, ilk piramitlerin tarihi M.Ö. 2780 yılına gidiyor. O zamanlar ne Helenistik uygarlık vardı, ne Roma. Mısır'lılar ise Afrika içlerine düzenledikleri ticaret seferlerinden, abanoz, fildişi, altın, leopar postu getirip işleyecek, zevkli objeler yapacak kadar gelişkindiler.

Mezopotomya uygarlıklarını, Sümer'leri, Urartu'ları, Akkad'ları, Elam'lıları, Med'leri, Asurileri biz Türkiyeli olduğumuz için biraz biliriz. Babil ise, asma bahçeleriyle ve kulesiyle günümüz dünyasında anılırken, o kule, Batı kültürünün bir parçası haline dönüşmüş Yahudi-Hristiyan söyleminin bir parçası olarak pejoratif bir anlam taşır.

Gene, Ön Asya denilen bölgede, yani Akdeniz Çanağı'nın doğu sahilinde, Sami kökenli Kenani'lerin oluşturduğu Fenikeliler tarihte bir çok yeniyi başlatacak, İberya ve Kuzeybatı Afrika sahillerine ulaşarak Akdeniz'de ticari üstünlük kuracak kadar gelişkindiler.

Kökenleri 4000 yıl önceye dayanan —ve bir Ural-Alтай dili değil, Hint-Avrupa dili konuşan, yani Güneş Dil teorisyenlerinin ısmarlama savlarının aksine, Türk olmayan— Hitit'leri de keza Anadolu'lu olduğumuz için biliriz. (Anatoli sözcüğü Yunanca'da "doğu" anlamına geliyor. Benim yanıtları merak ettiğim bir sorudur: o topraklar Yunan yarımadasının doğusuna düştüğü için mi, adı Anadolu kalmıştır, yoksa Anatoli yarımadası mı Yunanca'ya "doğu" anlamında girmiştir?)

Bugün Çin, Hindistan ve Hindicini'de yaşayan insanlar dünya nüfusunun yarıya yakını oluştur-

yorlar. Acaba insanlığın diğer yarısı onların geçmişteki uygarlıkları hakkında ne biliyor? Örneğin, çoğumuz eski Çin uygarlığını Venedik'li Marco Polo'dan öğrenmiş, Çin'in özgün kaynaklarına hiç ilgi duymamışızdır. Dahası da, Avrupa'lılar Marco Polo'nun —kendilerinden çok üstün ve örgütlü— Çin toplumu için yazdıklarına inanmayıp, abartma kabul etmişlerdi. O dönemler, dünya tarihini kendilerine göre (Avrupa-merkezli) yazan Avrupa'lılardan Orta Çağ diye adlandırıldı, Çin uygarlığı Avrupa'nın Orta Çağ'ından fersah fersah ilerdeydi.

Dikkat edileceği gibi, kullandığımız tarihsel evreler de Avrupa tarihinin referanslarına endeksli. Biz okulda öğretilen çağların hepsi Avrupa merkezli kavramlardı: İlk Çağ ya da Antik Çağ Batı Roma İmparatorluğu'nun sona ermesiyle bitiriliyordu (476). Orta Çağ'ın nihayet bulması ve Yeni Çağ'ın başlaması, kimine göre Doğu Roma'nın yıkılmasıyla (1453), kimilerine göre, ilk Avrupa'lıların —sonradan Amerika adını verecekleri— yeni kıtaya gitmeleriyle (1492) belirleniyordu. Ve nihayet Çağ'lar tasnifinde, Yeni Çağ denilen evreyi izleyen Yakın Çağ da Avrupa'lı bir olayla, Fransız Devrimi'yle başlatılır.

Biz, eski uygarlıkları anımsamaya devam edelim.

Akdeniz uygarlıkları ile Asya uygarlıkları arasında Pers'leri kaç kişi aklına getirir? Ünlü hükümdar I. Dara'yı çok az insan duymuştur, ama Makedonya'lı Aleksander'ı —üstelik de "Büyük" lakabıyla— dünya alem bilir. İran deyince anımsadım: ABD'den iki öğretim üyesinin yeni stratejiler konusunda hazırladıkları önemli bir rapordan bazı bölümler yayınlandı. ABD'yi yönetenlere danışmanlık eden bu iki kişi Doğu ve Batı arasında karşılaştırma yaparken, Doğu'luların düşüncesini bir Doğu oyununun mantığına benzetiyorlar, "Bizim düşüncümüz ise bir Batı oyunu olan satrancın mantığındaki gibidir," diyerek, kendilerine (Batı'ya) üstünlük payı çıkartıyorlardı. Yani o kişiler, ilk haliyle bir savaş oyunu olarak Hindistan'da doğan, İran'da gelişen, cebir (Al Cebir) ustası Arap'larca mükemmelleştirilen satrancın Batı'lı düşünce tarzının ürünü olduğu gibi bir keramette bulunuyorlardı.

BATILI YENİ DÜNYA

Bugünkü Orta Amerika'da, Maya ve Aztek, Güney kıtada (Kolombiya'dan Şili'ye kadar uzanan geniş bir bölgede) İnka medeniyetleri vardı.

İspanya, "keşif"ten çok kısa bir süre sonra yeni topraklara asker gönderdi: General de Cordoba oraların sahiplerini yenemedi, ama çok geçmeden General Cortes'in orduları, "putatapar"lara karşı Tanrı ve Katolik'lik adına (!) soykırıma girişti. Tabii bu arada, Maya ve Aztek medeniyetlerinin tüm kültürel birikimi de yazılı metinlere varıncaya dek yok edildi. (ABD 1970'lerde icad ettiği Nötron Bombası'na "temiz bomba" adını takmıştı. Niçin mi "temiz"? Bu bomba insanların tamamını öldürüyor, ama insan eliyle yapılmış hiç bir şeye zarar ver-

miyordu! Cortes'in orduları acımasızdı, günümüzün emperyalistleri gibi medeni ve kadirbilir değildi, onlar hem insanları, hem de eserlerini yok ediyorlardı; şimdiki ise insanları günün birinde kitle halinde imha etseler de onların eserlerini korumak ve kullanmak gibi soylu niyetler taşıyorlar!)

İnka'ların Milattan Önce 4000 yıllarında tarıma başladıklarını (yani yerleşik toplum olmaya yöneldiklerini) gösteren bulgular var. Ya da M.Ö. 1500'lerde And Dağları'nda Chavin adlı hayli ileri bir uygarlık bulunuyordu.

Avrupa'lılar Asya ve Afrika'yı sömürgeleştirdiler, ama oralara yeni kıtada olduğu kadar damgalarını vuramadılar, halklarını ve kültürlerini yok edemediler. Yeni kıtanın tamamına önce hakim, sonra sahip oldular. Kuzeyine Anglo-Sakson kültürü hakim kılındı, orta ve güneyine ise Latin. General Cortes ile emrindeki Katolik İspanyollar zalimdir de, Kuzey'e giden Protestan Kuzey Avrupa'lılar çok mu merhametliyidiler? ABD denilen devlet, tarihin en büyük soykırımının, sistematik olarak öldürülüp yok edilen tam 17.5 milyon kuzeyli yerlinin cesetleri üzerinde yükseldi.

O kıtanın ismi de bir Avrupa'lıdan geliyor (Amerigo Vespucci). Adlandırmalar o denli Avrupa'lı ki, Kolombiya, Christophoros Colombus'tan; Arjantin, Latince gümüşten (argentum) mülhem; Rio de Janeiro, İspanyolca Ocak Nehri demek, ilh. (Daniel Defoe da romanında öyle yapmamış mıydı? Robinson ıssız adada karşılaştığı yerlinin adını sormadan, o günün adını koyarak onu Cuma yapıyor ve kendine hizmetkar ediniyordu.) İsimlerin verilmesinde komik olaylar da vardır: örneğin sertüvenci bir seyyah (daha doğrusu, Eldorado izinde bir defineci) olan de Orellana, büyük bir bölümünü kıyısından katettiği bir nehir civarında uzun saçlı, silahlı yerlileri görünce, "Demek burada savaşçılar kadın," diyerek o nehre Amazon adını taktı. O gün bu gündür hepimiz dünyanın en büyük nehrine —ve dünyanın en geniş akarsu havzasına, yaklaşık 7 milyon km²lik bir bölgeye— Amazon demekteyiz.

KÖLE DEPOSU AFRİKA

Gelelim Afrika'ya. Bu kıtanın adı bir Avrupalı'dan gelmiyor, tersine, o kendi adını bir Avrupalı'ya vermiş. Kuzeyin doğu kesiminde kalan Mısır uygarlığı kadar eski olmasa da, kökeni M.Ö. 9. Yüzyıla kadar giden ve Fenike kolonilerindeki insanların yerli nüfusla karışarak oluşturdukları Kartaca devleti, Mısır'ın hemen batısından İbery'a'nın doğusuna kadar Akdeniz'in sahil şeridini kontrol ediyordu. Bugün Türkçede Akdeniz dediğimiz denize Romalı'lar önce İç Deniz (Mare Internum) adını vermişlerdi; sonraları Mare Nostrum, yani Bizim Deniz demeye başladılar. O denizin Romalı'ların denizi olmasının önündeki en büyük engel Kartaca idi. Hatta, Kartacalı Hanibal önde süvarilerden, ortada piyadelerden, arkada fillerden oluşmuş 40 bin kişilik birlikleriyle önce Pireneler'i, sonra Alpler'i

aşır Roma ordularını kendi topraklarında yenmişti. Gelgelelim, Roma senatörü Cato'nun diline pelesenk ettiği —Senato'nun her toplantısında mutlaka bağırıp çağırıp tekrarladığı— "Kartaca yıkılmalıdır!" (Delanda Est Carthago) sözü Batı kültüründe Kartaca sözcüğünden daha ünlüdür. Nitekim Roma sonunda Kartaca'yı yenerek yerle bir etti ve Afrika'nın fatihi diye gördüğü kumandanı Scipio'ya kıtanın adını vererek, onu Scipio Africanus yaptı. (Kıtanın adı varsa, onu istila eden komutana o adı yakıştırıyorsunuz; yoksa, bir kıta "keşfettiği"ni söylediğiniz kaptanın adını oraya veriyorsunuz; yani kültürel hegemonya açısından, yazı da gelse sizin, tura da gelse sizin!)

Tam da yerişken, şu "keşifler" sözcüğüne de bir değinelim.

Batılı'lar, "Amerika'nın keşfi, Afrika'nın keşfi, Avusturalya'nın keşfi" derler. Onların egemen kıldığı literatürde de "keşifler" diye geçer. Avrupa'lı olmayan dünyaya da bunu böyle kabul ettirmişlerdir. Oysa, üzerinde on binlerce yıldır insanların yaşadığı topraklara gitmek keşif değildir, olsa olsa Avrupa'lı adamın oraya ilk kez adım atmasıdır. Keşfin genel anlamı, hiç insan ayağı basmamış yerlere ilk kez gidilmesidir. Örneğin, Güney Kutpu'nun keşfi gerçekten keşiftir, ama Batılı'ların Amerika dedikleri kıtayı ne Columbus keşfetmiştir, ne Amerigo Vespucci, ne de onlardan beş asır önce Grönland'dan giden gemiciler. Yaygın kanıya göre, oralara on bin yıl önce insanlar henüz avcılık evresindeyken, Asya steplerini ve tunduralarını aşarak, büyük buzlarla kaplı Bering boğazını geçerek yerleşmişlerdir.

Binlerce yıl sonra Avrupalı insan oralara gidip kendisi için yeni olan engin toprakların, olağanüstü zengin kaynakların varlığını keşfetmiştir. Üzerinde yaşayanlara boyun eğdiremediği için onları —özellikle Kuzey Amerika'nın yerlilerini— imha etmiştir. Latin adını taktığı Orta ve Güney Amerika yerlilerini de büyük ölçüde yok etmiş, geri kalanları ikinci sınıf, üçüncü sınıf insan konumuna itmiştir.

Sonra, Afrika'dan gemiler ve gemiler dolusu köle getirmiştir. Kuzey Amerika'ya, Brezilya'ya, Karayipler'e.

1550-1850 arasında Afrika'dan çalınıp götürülme-yeye direndiği için öldürülen ya da yolda telef olan veya satıldığı efendisine itaat etmediği için ya da diğerlerine ibret olsun diye katledilen Afrikalı'ların sayısının —köle tacirlerinin tuttukları defterler esas alınarak yapılan hesaplamalara göre— tam 70 milyon aştığını daha önce yazmıştım. Beyaz uygar efendilerinin kölelere reva gördükleri eziyetler arasında en hafifi kırbaçlamaktır. Vücudu yara bere içinde bırakıp karıncalara yedirmek, bir kütüğe bağlayıp yırtıcı hayvanlara terketmek, iğneli fiçı içine

koyup bir tepeden aşağı yuvarlamak, bir bataklığa götürüp çırpına çırpına çamura gömülmesini başka kölelere seyrettirmek de vardı. Bunların hepsi Tahiti'deki Fransız efendilerin kölelerine yaptıklarına dair geçenlerde izlediğim bir belgeselde dile getiriliyordu.

Avrupa-merkezciliğin tarihe de, coğrafyaya da damgasını vurmasının örnekleri saymakla bitmez. Sadece bir ek yapmakla yetineceğim: Kullandığımız takvim, İsa'nın —

varsayılan— doğum yılını sıfır noktası alan bir Avrupa takvimidir. Oysa, yeryüzünde Hristiyan olanların ya da o kültürle yetişmiş bulunanların sayısı dünya nüfusunun ancak beşte biri. Üstelik İsa ile Havarileri Filistinli bilge Yahudilerdi. Avrupalı nasıl ki siyah saçlı, kısa boylu, kara kuru Filistinli peygamberin dinini ithal edip onu sarışın, uzun boylu, beyaz tenli yaparak Avrupa-merkezcileştirdiyse, onun doğumunu başlangıç (Milat) alan Papalık takvimini de bütün dünyaya ihraç ve empoze etti. (Adam olacak çocuk kendini belli edermiş... demek ki, küreselleşme daha o zamandan başlıyor.)

PAX AMERICANA YA DA BRAVE NEW WORLD

Bütün bunları 2003 yılında hatırlatmanın önemi ne? Küreselleşme çağındayız, küreselleşme demek dünyanın tek pazar olması demek. Tek kutup ABD'nin dünya hakimiyeti demek, Avrupa kökenli, giderek Kuzey Amerika ağırlıklı Batı-merkezci kültürün, yeryüzündeki tüm kültürel çoğulluğu, bütün farklılıkları ve çeşitlilikleri (yani gerçek zenginliğin asal öğelerini) silindir gibi ezerek, hamburgeriyle, yapay aromalı meşrubatıyla, MTV'siyle, sinema, müzik ve spor idollarıyla dünyayı git gide bir tek-kültür toplumu haline getirmesi demek. Küreselleşmeye karşı koymak, işte bu nedenle, sadece ekonomik ve siyasal bakımdan değil, kültürel açıdan da Batı-merkezciliğe karşı koymak anlamına geliyor. Bu nedenle, hem insanlık toplumunun behemehal çok kültürlülüğünü korumak, hem de gerek Avrupa'nın, gerekse ABD'nin tek-kültürel (monokültürel) niteliklerini ve yönelimlerini kırmak, oralara da çok kültürlü kılmak gerekir. Bu ise, öncelikle Avrupa'lı olmayan kültürlerin işidir. Aynı zamanda, Batı'nın ilerici hareketlerinin, bilim ve kültür çevrelerinin, insanlığın geleceğinden topyekûn sorumluluk duyan herkesin de.

Dünya tarihi önce Pax Romana'yı, sonra Pax Britanica'yı gördü; şimdi egemen olan Yeni Dünya'nın Pax Americana'sının dünyayı götüreceği nokta Aldous Huxley'in *Brave New World*'ünden —insanı teslim alıp insanlığından eden teknoloji-manyak bir dünyadan— farklı değildir. Gelecekte öyle bir dünya istemiyorsak, karşı koyacağız.

Ve karşı koyuyoruz.

Eleştirisiz Toplum (II)

Güray Öz

Postmodernizm, hayal kırıklığıyla beslenen bir akımdır ve günümüzün egemenlerinin politikalarına birebir uygun düşmektedir

Topumlarda eleştirinin etkisiz kılınması yolundaki çabaları, eleştirinin karşı karşıya olduğu tehlike ve tuzakları bir önceki yazıda genel çizgileriyle değerlendirmeye çalışmıştım. Eleştiri ile anlatmak istediğimin, ebedi ilan edilen sisteme karşı her türlü karşı koyuş olduğunu belirtmiş, devlet ve sistemle kesin ya da reformcu bir hesaplaşmayı ifade eden eleştirinin, son yirmi-otuz yıllık dönemde etkisizleştiğini, eski gücünü yitirdiğini ve meydanı sistemin her türden savunucusuna bıraktığını vurgulamıştım.

Meydanda afili bir şekilde gezinen ve küreselleşme çağının görüşü olarak tesbih çeviren ise, kendi iç hayatıyeti ile çok da uzun süre konumunu koruması mümkün olmayan postmodernizmdir. Modernizm ve bu kapsamda değerlendirilen ideolojilerle hesaplaşma adı altında piyasada bulunan postmodernizmin, eleştiri alanının etkin olabilecek, olması gereken, düşünen insanların, aydınları etkilediği ve son dönemin siyasi olayları nedeniyle de bu cepheden pek çok "silahşör" devşirdiği bir gerçektir.

Son yıllardaki büyük dağınıklığın ve bu döneme damgasını vuran ABD kaynaklı zorbalığın kuramını yapan, sağ kanatta yer alan Fukuyama, Lyotard gibi akademisyenlerin yanı sıra, pek çok düşünür de postmodernizm kapsamında bu "yeni" dönemin ideolojisine, çalışmaları ile destek vermişlerdir. Ortaya konulan birbiri ile pek çok yerde çelişen görüşler, varolan sistemi eleştirmeye niyetli oldukları zaman bile, neoliberal küreselleşme döneminin postmodern ideolojisini şekillendirmeye yaramıştır.

Eleştirinin önündeki engellerin kaldırılmasını, onun engelleri aşabilecek yenilenmeyi sağlayabilmesini savunanların düşünsel planda ortaya çıkan bu görüşleri ciddiye almaması, küçümsemesi söz konusu olamaz. Ama eleştirinin önündeki engelleri çoğaltan, toplumda varolan sisteme yönelik itirazların paralyze olmalarına yol açan bu akımla, eleştiricilerin hesaplaşması da bir zorunluluktur. Bu paralyze olma durumu Türkiye'nin son yirmi yılında rahatlıkla gözlenebilir. Birbiriyle yakın bağlantı, ilişki içinde olması gereken, öyle ele alınmalarında yarar bulunan sorunlar birbirinden

uzaklaştırılarak, aralarındaki ilişki kopartılarak, bir bütünselliğin parçaları olarak görülmeksizin değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yazıda özellikle bu parçalanma da dikkate alınacak ve postmodernizmin siyasal bakış açısıyla eleştirilmesine özen gösterilecektir.

I

Şu sıralarda propaganda edilen "gerçek", kapitalizmin yeni bir evresine ulaşıldığı ve artık bundan sonrasının kendi içinde gelişmek üzere "ebedi" bir sistem olduğudur. Bu dönemle ilgili olarak çok farklı tanımlamalar, projeksiyonlar vardır ama, hemen hepsinin ortak paydası, yüksek teknoloji, üretimin değişen yapısı, emeğin çalışma sürecindeki örgütlenmesinde ortaya çıkan yeni durumlar, sermayenin sınır tanımayan hareketliliği, finans sektörünün bağımsızlaşması, vb. gibi değişimler ve görüntülerdir. Bu tanım ve gelecek öngörüsü, yeni dünya düzeni adı verilen siyasetin, neoliberal küreselleşme döneminin siyaseti olarak kutsanmasını ve ona "biat edilmesini" de öngörüyor. Her türlü eleştirinin piyasadan sürülmesi çabaları da bu dönemin ayırt edici özellikleri arasında sayılmalı.

Eleştirinin piyasadan sürülüp çıkartılması için, yeni yasal düzenlemeler, sansür, zorbalık, terör, savaş tehdidi ve savaş, kullanılan araçlar arasında yer alıyor. Ama bütün bunların etkisi geçicidir. Bütün bunlar gerçekliğin fark edilmesini uzun süre önleyemez. Daha uzun süreli bir etki için gerekli olan, toplumları etkileyen, düşünsel planda gelişmeyi tetikleyen, hangi doğrultuda bulunursa bulunsun ona hizmet edecek olan aydınları etkileyebilmektir. Bunun için de bu alanda var olan ve hiç bir zaman da tükenmeyecek olan tartışmalara uygun bir şekilde dahil olabilmek ve yeni dünya düzeninin ideolojisini bu alandan üretebilmektir. Kapitalizmin yeni aşamasına denk düşecek ideolojiler böyle şekillenmekte ve piyasaya, enformasyon teknolojisinin her gün artan hızlı katkısıyla sürülmektedir.

Ama bu kez etkin olan, olması gereken ideoloji, "ebedi sistem", "tarihin sonu" iddialarına denk düşecek bir şey olmalıdır. Yani ideolojilerin yalnızca eleştirisiyle yetinilmemeli, onlardan kesin bir kopuşun hikayesi yazılmalı, bir tür "anti-ideoloji", "anti-paradigma" yaratılmalıdır. Böyle bir

"ideoloji"nin yaratılması hiç de zor olmayacaktır, çünkü tarihin her döneminde bu anlamda yararlanılabilecek ideolojileri reddeden düşünceler, Nietzsche gibi büyük, bireyin dünyası açısından ilginç ve olağanüstü, ama dünyayı açıklama, toplumu tahlil etme konusunda işe yarar paradigmlar kurmayı reddeden filozoflar hep varolagelmıştır. Yapılacak iş, bu filozofların düşüncelerinden "yararlı" kırıntılar bulup çıkartmak, piyasaya sürmek, tartışmalar organize etmek, yol göstermek, baskının ve zorbalığın havayı iyice karartan bulutlarının altında sıkılıp bunalmış, evine kapanmış, umudunu yitirmiş olan aydınları yönlendirmektir.

İdeolojilerden kopuşu propaganda edecek, ebedi sisteme uygun düşecek "ideolojiyi" etlenip canlandıracak düşünürler, aydınlar ise, en çok o reddedilmesi gereken ideolojilerin içinden çıkabilir. İçerden çıkanların eleştirisi, karşıtların eleştirisinden her zaman daha inandırıcı, daha etkin olmuştur. Karşıtların eleştirisini başka bir mantığın eleştirisi olduğu için karşılamak daha kolaydır. Bu nedenle, postmodernizmi dizayn eden, etmeye çalışan Derrida, Foucault, Lyotard, Baudrillard gibi düşünürlerin Marksist hareket içinden çıkmış olmaları ve solda ilgiyle karşılanmaları çok anlaşılabilir bir şeydir.

Demek ki postmodernizmin ayırt edici özelliği kendisini bir "anti-ideoloji", "anti-paradigma" olarak tanımlamasıdır. Bu çok saçma iddiayı bir an için ciddiye almak, postmodernizmle hesaplaşabilmek için ne yazık ki zorunlu. Zorunlu, çünkü bu yazının amacı, ana fikrinde "anti-ideoloji", "anti-paradigma" olmak iddiası yatan "ebedi sistem", "tarihin sonu" masalları arasındaki paralelliği anlatabilmek.

II

Modernizm, bir kuramlar ve ideolojiler toplamı olarak değerlendirildiğinde, liberalizmi, Marksizmi ve bunların türevlerini içinde barındıran aydınlanma döneminin bir tür "üst ideoloji"si olarak görülebilir. Sanat ve kültür alanında rönesans, dinde reformasyon-laikleşme, felsefede aydınlanma olarak da tanımlayabileceğimiz modernite dönemi, akla ve bilime öncelik veren bir dönemin adıdır. Bu dönem içinde ortaya çıkan eleştirel paradigma ve ideolojiler, bir anlamda bu çağın iç hesaplaşmalarını ve gelecekle ilgili projeksiyonlarını ifade ederler. Bunların en etkin ve kapsamlısı olan Marksizm, aydınlanma döneminin içinde barındırdığı çelişkilerin ve bu çelişkilerden kaynaklanan olumsuzlukların nesnel eleştirisi olarak büyük bir işlev görmüştür ve görmeye de devam etmektedir.

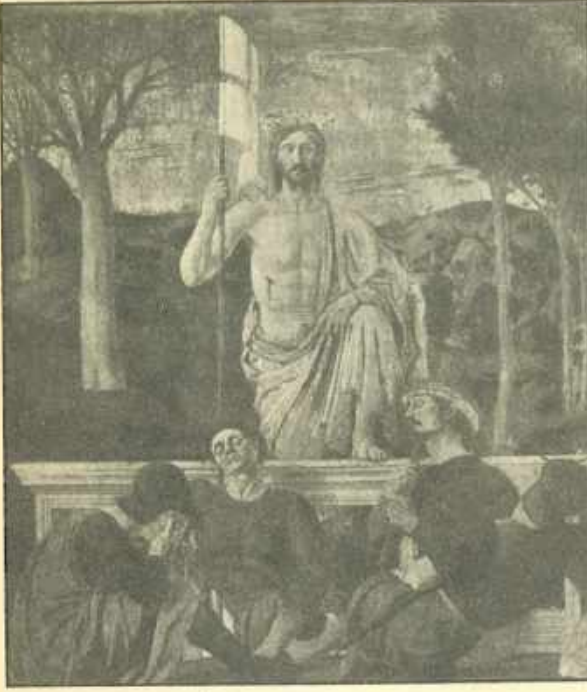
Modernite'nin kapitalizmin ortaya çıkışıyla eş zamanlı olması, bu ikisinin birbiri ile yakından ilgili, ilişkili bulunması, aydınlanmanın kapitalizmin belli bir dönemine egemen düşünce biçimini ifa-

de ediyor olması, modernitenin ise tümünü ifade etmek üzere iç çelişkileri de anlatan, sınıf mücadelesine anlam kazandıran, bütün bir dönemi anlatmak üzere kullanılması daha açıklayıcı olabilir.

Aydınlanma düşüncesinin özü, insanların bilim yoluyla doğa üzerinde etkin olabilecekleri, egemenlik kurabilecekleri, cehaletten kurtulabilecekleri, doğa karşısında daha özgür olabileceklerini içerir. Bir bütün olarak modernitenin genel fikri, insanlığın tarih içinde hep ileriye doğru yürüyeceği öngörüsüne dayanır. Bu ilerleme fikrinin moderniteyi içeriden eleştiren paradigmlar tarafından farklı şekillerde yorumlandığı ve anlatıldığı, farklı paradigmların kurulduğu da biliniyor. Modernitenin, zaman içinde ilerleme fikrine sadık kalmakla birlikte, farklı sınıfların bakış açısıyla farklı biçimlerde ifade edilmesiyle ve sınıflar arası mücadelenin ilerleme fikrine verdikleri farklı anlamların sonucu olarak, günümüzde oldukça ilginç bir modernleşme tablosu ortaya çıkmış bulunuyor.

Bu tablo, postmodernizmin de ortaya çıkış koşullarını anlamamıza yardım edecektir. Kapitalizmin gelişimi, onunla eş zamanlı olarak bilim ve teknikteki hızlı gelişme, aydınlanma felsefesiyle kapitalizmin ilişkisini farklılaştırmıştır. Uzunca bir dönem modernite içinde eleştirel yaklaşımların varlığı, sınıf mücadelelerinin etkisi kapitalizmin, modernizmle köklü bir hesaplaşmasını gerektirmemiş ya da bu hesaplaşma belirli nedenlerden bilim ve epistemoloji alanında bir kopmaya yol açmamıştır. Şimdi ise bu dönemin sonuna gelindiği, daha doğrusu bir tür ideolojik-politik amaçlı bir ara dönem, bu dönemin gerektirdiği ara paradigmalara gereksinim duyulduğu görülüyor. Ara paradigmlar amaçları gereği eksiklidirler. Yalnızca önlerine koydukları hedeflerle sınırlı düşünce üretip, geri kalanı ihmal ettikleri, yok saydıkları, sorulara yanıt vermedikleri gibi, birbirleriyle de çelişkili olabilirler. Ortaya koyabildikleri "genel eleştiri"nin de aralarındaki farklılıklar olduğunu çıkartabilirsiniz; çünkü onlar hiçbir şeyin, hiçbir zaman bilinmeyeceğini, yalnızca yorumlanabileceğini öne sürerler. "Tarihin sonu" türünden çıkışlar, bu türden, safsata da denilebilir ama, önünde sonunda kısa erimli politik amaçları olan ideolojik yaklaşımlardır. Modernizm kapsamında değerlendirilen, eleştirel ve etkin bir paradigma olan Marksizmin yol gösterdiği ülkeler grubunun ortadan kalkması, düşünsel alanda da farklı bir yaklaşımı olanaklı hale getirmiş, uygun paradigmların beslenmesi, güçlendirilmesi gündeme alınmıştır.

Yirminci Yüzyılın son yarısında kültür ve sanat alanında ortaya çıkan ve modernite içinde bir eleştirel akım olarak görülmesi mümkün olmayan, bir anti-paradigma olma iddiası nedeniyle pek "ideoloji" sayılmayan —öyle ya, kendilerini nasıl tanımlıyorlarsa öyledirler!— postmodernizm, bu gereksinime tam olarak yanıt verebilecek özelliklere sahiptir.

III

Yine de postmodernizmin, modernizmden bir kopuş olarak değerlendirilmesi, ne kadar istenirse istensin, modernizmden tümtüyle koparmak mümkün olmuyor. Postmodernizm, çok da etkin olması mümkün görünmeyen, cılız bir modernizm eleştirisi olarak kalmaya mahkum görünüyor.

Şimdi tam bu noktada kapitalizmin, ulusal ve küresel kapitalizmlerin modernizmin genel değerlerinden kendilerini ayıramayacaklarını, yani postmodernizmi kendi özgün ideolojileri, paradigmaları olarak benimseyemeyeceklerini söylemenin zamanıdır. Bilimin şöyle ya da böyle gelişmesi, kapitalizmin hiç bir evresinde vazgeçemeyeceği bir olgudur. Tam tersine, kapitalizm yeniden yapılmaya çabalar ve dünya üzerinde daha kesin bir egemenlik kurmak için uğraşırken, bilim ve teknolojinin gelişmesinden büyük ölçüde yararlanmakta, bilimsel gelişmenin sonuçlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu nedenle bilime ve onun gelişimini izah eden paradigmalara kapitalizmin köklü, reddiyeci bir itirazı olamaz. Kapitalizm postmodernizm gibi "anti-paradigma", "anti-ideoloji" olduklarını iddia eden görüşleri kendi ideolojik çerçevesi içinde yerli yerine oturtmakta ve değerlendirmektedir.

Postmodernizmin modernizmle hesaplaşma iddiası dışında geçerli bir tanımının yapılamadığı, birçok düşünür tarafından ileri sürülüyor. Onun bir ilkeler bütünü olmadığı, metodolojik özellikler taşımadığı, rasyonelliği ve bilginin bilgisi olan epistemolojiyi reddettiği, hemen herkesin belirttiği özellikler olarak ortaya çıkıyor. Postmodernizmin

yalnızca modernizme itirazları ile tanımlanabilmesi, yani pozitif bir tanımının yapılamaması, bir anlamda postmodernizmin her kesimden aydının sahip çıkabileceği bir çelişkiler yumağı olmasını da kolaylaştırıyor. Sol aydın, "sol" olmaya devam ederek, postmodernizmin demokrasi eleştirilerine, özgürlükle ilgili söylemlerine sahip çıkabiliyor, postmodernizmin bir ürünü olarak post-Marksizmle entelektüel yaşamını sürdürebiliyor; sağ ise, modernizmin ve Marksizmin "çağdaş", "etkin" eleştirisi olarak postmodernizmi alkışlarken, yeni düzene kendisini uyarlayabilecek bir ideoloji olarak onu yeniden dizayn etmeye, sistemleştirmeye, kapsamaya çalışıyor.

Rönesans, reformasyon ve aydınlanma ile tanımlanabilecek modernizm, kapitalizmin gelişimine denk düşer. Modernite bir yandan pozitivizm, eleştirelilik, akılcılık, evrensellik gibi öğelerle bilimin gelişmesine hizmet ederken, diğer yandan kapitalizmin özündeki çelişkilerinin bir yansıması olarak savaşların, kırımların çağı olarak anılmaya hak kazanmış bir çağdır. Modernitede işçiler, kadınlar, çocuklar kapitalist gelişmenin nesnel kurbanları olmuşlardır. Kapitalizm, modernitenin bilimi geliştiren felsefesine, bilgi kuramına sırtını dayamış, gelişmeleri sisteme uyarlamış, onun felsefesi aydınlanmanın etiğini reddetmeyi ise başarmıştır. Aydınlanmanın etiği hümanizmdir; ama kapitalist gelişmenin bu ideolojik formu, kapitalizmin gelişimi sürecinde, yani modernitede esas olarak egemen kılınamamış, bunu mümkün kılacak eleştiri ise kapitalizm karşısında ideolojik üstünlüğünü pratikte gerçekleştirememiş ya da örnekler kalıcı olmamıştır. Kuşkusuz modernite boyunca insanın mücadelesi, bu alandaki kazanımları küçümsenemez, ama modernitenin de aydınlanmanın etik formlarının hayata geçirildiği bir çağ olduğu söylenemez. Kapitalizm, eleştiri karşısında zorlansa da, bu etik formları ciddiye almamış, aydınlanma düşüncülerinin savundukları bu formların hayatiyet kazanmasını önlemek için elinden geleni yapmıştır.

Doğa-insan ilişkilerinde de modernizmin, aydınlanmanın bilgi edinme yoluyla doğaya egemen olma hedefi, büyük ölçüde doğanın ve insanın aleyhine gelişmiştir.

Modernizmin bir diğer önemli özelliği ise din karşısında bilimin egemenliğini kurma, bilim ve toplumsal hayatta laisizmi egemen kılma çabasıdır. Bu çaba bilimin hızla geliştiği Batı Avrupa ülkelerinde belirli ölçüde etkin olmakla birlikte dünyanın geri kalan kısmında başarılı olamamış, dünyanın geri kalan kesiminde, bu arada ABD'de, din ve ya da din benzeri ideolojiler kitleler üzerinde etkinliğini korumuş ve son zamanlarda da artırmaya başlamıştır.

Modernizmin içinde taşıdığı bu çelişkilerle karşı en kapsamlı ve sistemli eleştiriye Marksizm geliş-

tirmiştir. Postmodernizmin, eleştirilerini genel olarak modernizme, ama özel olarak Marksizme yöneltmesinin temel nedeni de budur. Postmodernizm, Marksizmi eleştirirken onun modernizme yönelttiği eleştirileri görmezlikten gelmekte, marksizmle pozitivism arasında birebir özdeşlik kurmaktadır. Marksizmin bilgi kuramının felsefeyi, tarihi, çözümlemeyi ve ampirik gözlemi bir bütün halinde değerlendirmesi yok sayılmakta, "Marksizmde inşa edilen kuram(ın) hangi alanlarda olursa olsun, doğrulanmış ve sistemleştirilmiş bilgi birikimi ile, varsayımlara dayanan ve sınanmayı bekleyen kurguların bütünlüğünden"⁽¹⁾ oluştuğu dikkate alınmaktadır.

Gerçekte postmodernizm bir bilim felsefesi oluşturmadığı, yalnızca reddetmekten ibaret olan özü buna izin vermediği için, bilim alanında ortaya çıkmış ve pozitivismin nedensellik ilkesiyle açıklanmasında güçlük çekilen "Quantum-raslantısallık", "göreceliklik" ve "belirsizlik" gibi bilimsel alanda etkin olan gelişmelere ilişkin kavramları söylemine katarak güç kazanmaya çalışmaktadır. Burada bilimdeki bu gelişmelerin ve aynı anlama gelmek üzere kurguların, postmodernizm için salt bir söylem aracı olduğunun altını çizmekte yarar var. Çünkü postmodernistlerden herhangi biri, bu gelişmelerden yararlanarak bir yeni epistemoloji, sistemli bir ideoloji kurma kaygısı duymuş değildir. Bilimsel alandaki bu yeni bulguları ve kavramlaştırmaları pozitivism ve onun katı nedensellik ilkesi ile açıklamakta zorluklar söz konusu olabilir. Ama Marksizmin bilgi kuramı bu gelişmeleri kavramaya hiç de kapalı değildir.

IV

Bir düşünsel çaba olarak postmodernizm nasıl oluyor da eleştirinin önünü tıkıyor, bu yöndeki çabaların hizmetine girebiliyor? Bir modernizm eleştirisi olarak postmodernizmin de bilginin gelişmesine hizmet etmesi gerekmez mi? Kuşku yok, gerekir. Zaten bilginin gelişimine hizmet etmeyen hiç bir şey yoktur şu güneşin altında. Olumsuzluklar da, hatalar da, doğrulanmayan varsayımlar ve kurgular da bilime hizmet eder. Burada ortaya çıkan sorun, postmodernizmin bilime katkısı sorunu, ancak modernizmin kapitalizmle ilişkisi yeniden gözden geçirilerek kavranabilir. Yukarıda değinildiği gibi, modernizm kapitalizmin gelişimi ile paralel, onunla bağlıdır. Ancak modernitede modernizmin eleştirileri de ortaya çıkmış, bunlar da kapitalizmin çelişkilerinin bir ürünü olarak hem modernizmin genel ilkelerinden güç almış, ama aynı zamanda hem genel ilkelerin, hem de modernizmle bağlı sosyo ekonomik siste-

min radikal eleştirisine girişmişlerdir.

Bu, eleştirinin, eleştiri olarak değerinden bir şey yitirmemekle birlikte —çünkü o, yeni durumu açıklayabilecek ve bu anlamda kendini geliştirebilecek sağlamlığa sahiptir— politika alanında güç yitirdiğini, kimi konularda derin bir iç-dış tartışmaya gereksinim duyduğu söylenebilir. Daha çok politik gelişmelerin bir ürünü olan kaotik durumun ise bu kaotik duruma uygun akımlarla dolurulamaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Postmodernizm işte bu boşluğu "doldurmaya" aday akımlardan birisidir.

Postmodernizmin doldurmaya çalıştığı alanda "münhal" iş ise, neoliberal küreselleşmeye yönelik eleştirinin önlenmesidir. Burada postmodernizmin aynı zamanda bugünkü durumu eleştiren öğeleri de içerdiği öne sürülerek ona haksızlık edildiği ileri sürülebilir. Ama postmodernizm, belirli konuları eleştirmeksizin modernizmle hesaplaşmazdı. Eleştirilen konuların kapitalizmin özüne ilişkin sorunlar olmadığı, yüzeysel özgürlük, vb. sorunların dile getirildiği, ama bu saptamaların ve kavramlaştırmaların da sonuç olarak neoliberal söyleme katkı olmaktan ileriye gidemediği görülebilir.

Postmodernizmin önkabulü kapitalizmin yeni bir aşamaya ulaştığı ve postmodernitenin de bu yeni aşamanın ifadesi olduğudur. Postmodernizmin genel söylemi içinde toplumun açıklanamayacağı ve kuramlaştırılamayacağı iddiası yer alıyor. Yani kısacası, ideolojilerin sonu ilan ediliyor. Bu, bir yandan tarihin sonu söylemiyle bir paralelliği gösterirken, öte yandan, insanı silahsız bırakma doğal sonucunu da amaçlıyor. İdeolojilerden kurtulma söylemi insanın özgürleşmesi söylemi ile birleştiriliyor. İnsanın özgürleşmesi kapsamında düşünce ve ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, insanın kendi bedenini denetleme özgürlüğü, cinsel seçme ve estetik yaşama özgürlüğü sayılıyor. Ama sömürüden kurtulmanın, bu sistematikte bir yeri bulunmuyor. Postmodern düşünürler ideolojilerden kurtulan insanın özgürleşeceğini ilan eder-

ken günümüzün egemen sistemi olan ve insanın özgürlüğünün önündeki en büyük engeli oluşturan kapitalizmin herhangi bir sistemli eleştirisine girişmiyorlar. Ya da haklarını yemeyelim, eleştirileri, sömürü sorunu bir yana bırakılarak, insanın soyut "özgürlükleri" alanındaki taleplerle sınırlı kalıyor. Yalnızca talep etmek ise hiçbir sorunu çözemiyor; çünkü bu özgürlüklerin, ya da o sorunların ya tek başlarına bir anlamı yoktur, ya da bunların çözülebilmeleri sömürünün ortadan kaldırılması mücadelesiyle yakından ilişkilidir. Diyalektik bakış, sorunları birbirinden koparmaz; herkese uygun bir reçete sunmaz; bütünü gözden kaçırıp, parçada boğulmaz.

Postmodernist düşünürlerin ve onların etki alanındaki sivil toplumculuğun, temsili demokrasiye yönelttiği eleştiriyi herhalde ciddiye almak gerekiyor. "Demokrasi"nin daha baştan beri Marksizmin sürekli ve gelişen eleştirisine muhatap olduğu biliniyor. Postmodernizmin eleştirisi ise, yinelemek zorundayız, sömürü konusunu bir yana bıraktığı için, yukarıda sayılan özgürlük alanlarıyla sınırlı kalıyor ve "radikal demokrasi" adı verilen yeni demokrasi türünün nasıl gerçekleşebileceği konusunda da herhangi bir ipucu içermiyor.

Günümüzde kapitalizmin gittikçe artan ve uluslararasılaşan küreselleşen egemenliği gerçekten de radikal bir karşı koyuşu gerektiriyor. Onun baskısına, "ebedilik" iddialarına ve yüksek teknolojiden güç alan zorbalığına, yine bilişim sistemleri alanındaki hızlı gelişmeden güç alan medyatik terörüne karşı çıkacak hiç bir itiraza da hayır denilemez. Burada karmaşık bir muhalefet cephesinin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Bu cephenin bileşenlerinin, daha doğrusu bu itirazların hangisinin karşı koyuşu güçlendireceğini, hangisinin ise daha baştan zayıflatacağını iyi hesaplamak gerekiyor. Bu karşı koyuşun varolabilmesi ve güçlenebilmesi, postmodernizmin, ideolojilerin sonu, kapitalizmin ebediliği görüşlerinden kaynaklanan teslimiyet, umutsuzluk ve karamsarlıkla mücadeleye de sıkıca bağlı.

V

Neoliberal küreselleşme çağının ideolojik gereksinimleri, tüketim toplumunun elektronik devrelerle yayılan fikirleri, özellikle de karşı alan siyasal olarak büyük bir dağılma içindeyse, hızla gelişme ve bir kere yola çıktıktan sonra dallanıp budaklanma olanağı buluyor.

İdeolojilerin, paradigmaların ya da postmodernistlerin tercih ettiği kavramla "büyük anlatıların" hayal kırıklığı yarattığı yaygın düşüncesi, işte bu, neoliberal küreselleşme çağının anti paradigmasıdır. Zaten Postmodern düşüncenin birbirini yokeden fikirlerinin birbirine zıt kutuplarda birleşmesi, böyle bir ortak payda ile ancak izah edilebilir olması da bunun kanıtlarından

birisidir. Postmodernizm, hayal kırıklığıyla beslenen bir akımdır ve günümüzün egemenlerinin politikalarına da birebir uygun düşmektedir. Postmodernizm toplumların düşünen insanlarına sunulmuştur. Tıpkı dinin geniş kitlelere sunulmuş olması gibi.

Postmodernizmin fikir babalarının genellikle bir zamanlar Marksizmle uğraşmış, dünyayı onunla açıklamaya çalışmış ve sonra artık dünyanın izah edilebilir olmadığına, izah etmeye gerek kalmadığına karar vermiş olmaları da herhalde bu hayal kırıklığının düşünsel yansımasıdır.

VI

Karamsarlıkla, teslimiyetle, umutsuzlukla mücadele eden, neoliberal küreselleşme döneminin saldırganlığı ile savaşmayı öneren ve bunun için çağımızın çeşitli olguları konusunda kafa yoran ve neoliberal küreselleşmeye karşı hareketlere gerek katılarak, gerekse düşünsel çabalarıyla katkıda bulunan sistem eleştiricilerinin, onlar ne kadar postmodernizmin etkisinde kalmış olurlarsa olsunlar, haklarını teslim etmek zorundayız. Bu kapsamda sayılabilecek aydınlar, küreselleşme karşıtı hareket içinde yer alarak ya da düşünsel çabalarıyla katkıda bulunuyorlar. Bunları diğerlerinden ayıran küçük sayılmayacak bir fark da var zaten. Postmodernizmin karamsarlığını, söylem ve eylem düzeyinde kabul etmiyorlar. Aralarında postmodernizmin karamsarlığını genel olarak benimseyenler olsa da, eylem alanında kendilerini göstermekten çekinmiyorlar. ABD'nin son yıllarda zirveye çıkan, dünyayı kendi merkezinde yeniden düzenleme girişimine de cesur bir şekilde karşı çıkıyorlar. Bu konumda olanların eleştiriciler arasında yeri var.

Eleştiri, bu kesimler de dahil kendi içinde, eleştirinin hızından ve sertliğinden kendisini uzak tutmamalı, korumaya kalkmamalıdır.

Diğerleriyle ise eleştirinin tüm olanaklarını kullanarak, ama başka türlü savaşmak gerekiyor.

1. Bu yazıda postmodernist sayılan yazarların eserlerinden ve onlarla ilgili çalışmalardan yararlandım. Son yıllarda neoliberal küreselleşme karşıtı hareketlerin düşünsel militanları arasında sayılan Naomi Klein, Hardt ve Negri'yi de bu arada okudum. Chomsky, Wallerstein, Gallagher'ın kimi makalelerini de internet'teki sitelerden edindim. Ama özellikle yararlandığım iki yerli çalışmayı belirtmekten büyük zevk duyuyorum. Bunlardan birincisi, Metin Çulhaoğlu'nun ilk baskısı 1997'de yapılan "Binyıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu", diğeri ise Gencay Şaylan'ın postmodernizmi enine boyuna anlatan, bu akımı ve eleştirilerini nesnel bir şekilde sergileyen 1999 tarihli "Postmodernizm" adlı çalışmasıdır. Her iki çalışmayı da, okumamışlarsa eğer, okurlara salık veriyorum. Alıntı, Çulhaoğlu'nun çalışmasının 2002 tarihinde YGS yayınları tarafından yapılan ikinci baskısının 132. sayfasından alınmıştır.

Soluk, kişiliksiz, belkemicsiz CHP muhalefeti üzerine

Tevfik Cavidar

Derviş-Baykal-Meral-Yaşar Nuri çizgisiyle verdiği
“Sosyal Tüccar” resmi CHP’nin Baykal önderliğinde
ne yapabileceğini ortaya koymuştur

Eski plancılardan Güngör Uras *Milliyet* gazetesindeki köşe yazısında TBMM’ne yaptığı son ziyareti anlatmış. Şaşkın, AKP çoğunluğu karşısında muhalefetin cılızlığından, çaresizliğinden söz ediyor. Belli ki gördüğü manzara onu bir hayli üzmüş. Oysa Güngör Uras TBMM’nin önceki durumunu da iyi bilir. Muhalefetin tüm çıkışlarının çoğunluk tarafından nasıl müstehzi yapay bir hoşgörü ile, çoğu kez de konuşturmamaya varan kızgınlıkla karşılandığına tanık olmuştur. Bugünkü iç tüzüğü ile Mecliste tek egemen, iktidar partisi ya da grubudur. Milletvekillerinin, hangi gruba mensup olurlarsa olsunlar kolaylıkla söz hakkına sahip olmalarını, sadece grup adına konuşmalara izin verildiğini bilmekteyiz. Hele çoğunluk bugünkü gibi “kahır bir ekseriyeti” temsil ediyorsa muhalefete susmak düşer. İktidar gruplarına karşı yürütülen ciddi muhalefeti ise iktidar şiddete varan bir eğilimle yanıtlar. 1965-1969 yılları arasında TBMM’deki TİP’li milletvekillerinin nasıl baskı altında tutulduğunu, dövüldüğünü, kürsü özgürlüklerine müdahale edildiğini o günleri bilenler anımsayacaklardır. Son Yüzyıl süresince iktidar çoğunluğuna sahip olanlar muhalefete hiçbir zaman tahammül edememişlerdir. İttihat Terakki, Hürriyet ve İtilaf, CHP, DP ve daha nice iktidarlar karşıt görüşlü partileri susturmak için ellerinden geleni yapmışlardır. İktidarların bu tutumuna karşılık muhalefette bulunan partiler de eleştirilerinde sadece soyut kavramlar üzerinde durmaktan ötede ciddi bir muhalefet göstermemişler, zaman zaman da aciz kalmışlardır.

Düzen sorunu TBMM çatısı altında muhalefet tarafından ileri sürülmemiş, konu bile edilmemiştir. Osmanlı döneminde, CHP’nin tek parti yıllarında, daha sonraki zaman aralığında iktidar ve muhalefet partileri belli konularda üstü örtülü bir oydaşma halindedirler. Şöyle ki partiler hiçbir zaman liberal ekonomi politikaları konusunda düşün ayrılığına düşmemişlerdir. Bu nokta bir veri olarak, itiraz edilmeden kabul edilmiştir. Aynı şekilde, niçin NATO ya da benzeri saldırı örgütlerinde Türkiye’nin yer aldığı (bazı küçük istisnalar dışında) TBMM’deki partilerce gündeme ge-

tirilmemiştir. Bu noktada tek ses TİP ve bazı Milli Birlik üyelerince çıkarılmıştır. Örneğin son günlerde Avrupa Birliği konusunu sorgulayan bir partiye TBMM’nde rastlanmamaktadır. Bu örnekleri uzatabiliriz. Son yirmi yıl içerisinde TBMM’nde kendilerini Sosyal Demokrat olarak tanımlayan, hatta Sosyalist Enternasyonal’e üye olan partiler bile bu oydaşmayı, adeta üstü kapalı ittifakı bozmamışlardır. SHP ve onu izleyen CHP bunun örneklerini vermede yarış etmişlerdir. SHP, özellikle SODEP/Halkçı Parti birleşmesinden sonra, iktidardaki ANAP’la olan farklılıklarını bir kalemde göz ardı etmekten çekinmemişlerdir. 12 Eylül düzenini, ANAP ve sağ partiler tarafından benimsenen, küresel kapitalizmin genel doğrularını tartışmadan benimsemekte beis görmemişlerdir. Küreselleşme olgusu, mahiyeti tartışılmadan, bu sosyal demokrat partilerce yeğlenmiştir. SHP liderliği döneminde Erdal İnönü sol eğilimli bir muhalefet yapmaktan sürekli olarak çekinmiş, devlete sahip çıkma adına liberal ekonominin ve ABD su-yundaki dış politikanın en tutarlı savunucularından biri olmuştur. Bu anlayışla, Türkiye sağının yetiştirdiği, sola her zaman ters bakmış olan, TİP’in TBMM’inden silinmesini sağlayan, sosyalizmin en büyük karşıtı Süleyman Demirel’i Cumhurbaşkanlığına taşımakta tereddüt göstermemişlerdir. Düzen ise hiçbir şekilde eleştirilmemiştir.

Murat Karayalçın dönemindeki SHP, Deniz Baykal önderliğindeki CHP bu üstü örtülü oydaşmayı daha da ileri noktalara taşımıştır. Adları önünde sosyal demokrattığı ya da ortamın solunu simgeleyen bu partiler halkımızın gözünde sol sözcüğünün anlamını yitirmesine neden olmuşlardır. Dünyanın bugünkü gidişatını tahlil edememişler, küresel kapitalizmin (yeni emperyalizmin), ABD’de simgeleşen küresel imparatorluğun yansıttığı gerçeği bile görememişlerdir. Kapitalizmin kalelerinden biri olan IMF’nin programlarını sorgulamadan savunmuşlar, ABD’nin bu politikaları izlemekle görevlendirdiği Derviş’i ise sorgusuz sualsiz partilerine kabul etmişlerdir. Hiçbir zaman gerçekçi bir Türkiye tahlili yapamamışlardır. Sol siyasetin tabanından, özellikle işçi sınıfından uzak kalmaya

özen göstermişlerdir. İşçi sınıfıyla ilişkiyi birkaç sendika lideriyle olan bağlantı düzeyine indirgemişlerdir. Sosyal demokrat bir partide olması gereken asgari bir eğitimi bile üyelerine vermemişlerdir. Bu yapıdaki bir partinin ülke halkının sorunlarını bilmesine olanak yoktur. Nitekim seçim çalışmaları sırasındaki söylemleri de her geçen gün daha da yoksullaşan halkın sorunlarını bilmediklerini, bilseler de kaale almadıklarını ortaya koymuştur.

CHP bu koşullardaki bir parti olarak şimdi ana muhalefet partisi görevine soyunmaktadır!

Günümüzde muhalefetin nasıl olması gerektiği konusunda söyleyeceklerimizden önce bugünkü AKP iktidarını tanımlamamız gerekir. AKP iktidarı, kendilerinin ve medyanın nitelediği gibi gerçek bir çoğunluğa mı dayanmaktadır? Ulusal egemenliğin belirlediği bir iktidar mıdır? Kuşkusuz seçim sonuçlarına baktığımızda bu soruya olumlu bir yanıt vermemiz mümkün değildir. 3 Kasım seçimlerinden önce çok şikayet edilen 12 Eylül kalıntısı seçim yasasının artık sözü bile edilmemektedir. Türkiye tam anlamıyla bir hileyi şeriye sonucu ile karşı karşıyadır. TBMM'nde çok partinin temsil edilmesinden, koalisyonlardan şikayet eden faşist 12 Eylül cuntası bugünkü seçim yasasının hazırlayıcısıdır. Büyük oy kayıplarına neden olan %10 barajı o günlerin mirasıdır. Bu baraj sözde siyasal istikrarı sağlayacaktı. Oysa, istenen siyasi istikrarın temeldeki anlamı, saltçı bir hükümetin oluşumunu gerçekleştirmektir. Özal, ANAP'ın seçimi kazanması için bu yasa üzerinde çeşitli oyunlar düzenledi. ANAP %30'u biraz aşan oy oranı ile (1987) Anayasayı bile neredeyse değiştirebilecek milletvekili sayısına (292) böyle erişti. İşte AKP iktidarına zemin hazırlayan bu yasa olmuştur; bugünkü koşullarda bu yasanın değiştirilebileceği umudu da pek yoktur. Şimdi karşı karşıya kaldığımız %36'nın iktidarındır. Hatta, 10 milyon seçmenin sandığa gitmediğini, bir o kadar oyun baraj nedeniyle temsil edilmediğini de düşünürsek, AKP iktidarı seçmenlerin ancak %25 dolaylarında bir bölümüne dayanmaktadır. Bu gerçek, iktidarın meşruiyet sorununu da ortaya çıkartmaktadır. 41 milyon düzeyindeki seçmen kitlesinin sadece 17 milyonunun oyu meclise yansımıştır. TBMM azınlık meclisidir, AKP tam anlamıyla azınlığın azınlığı iktidarındır. Bu partinin zafer sarhoşu yöneticilerinin sık sık millet iradesini temsil ettiklerini söylemeleri bir saptırmadır. Medyanın da suç ortaklığı yaptığı bu saptırmaya hiçbir zaman kanmamamız gerektiği gibi, her fırsatta bu azınlık olgusunu vurgulamalıyız.

Diğer yandan AKP'nin bir tepki partisi olduğunu da gündemde tutmalıyız. Geride bıraktığımız yirmi yıl içerisinde kapitalizm doğrultusunda ekonomi politikalarının halkımızı içine soktuğu derin yoksulluk koşulları bu tepkinin temelini meydana getirmektedir. Özetlersek, tepki, küresel kapitalizme, onun IMF, Dünya Bankası ve diğer kurumlarının dayattığı ekonomi programlarına, insanı ve emeği gözard eden

kapitalist yaklaşımlara yöneliktir. Bu durumda tepkinin siyasal adresi soldur. AKP bu bağlamda başarılı bir biçimde rol çalmıştır. Bu rol çalmada yılların sola karşı acımasız yasaklamaları, küresel kapitalizmin dümen suyundaki medyanın, işbirlikçi düşünür ve yazarların ve sınıflarını unutan sendika liderlerinin tutumları etken olmuştur. AKP iktidarının genel niteliklerini ise şu noktalar etrafında toplayabiliriz.

— Ekonomik olarak piyasa ekonomisine ve onun temsil ettiği küresel kapitalizme bağımlılık. Bu olgu AKP'nin her anlamda dışa bağımlılığını peşisıra getirmektedir. ABD'nin ve uluslararası şirketlerin borazanı olan medyanın AKP'yi böylesine kısa zamanda benimsemesinin temelinde bu eğilim yatmaktadır. ABD imparatorluğuna tabasbus derecesinde bağımlılığı, AB'nin temsil ettiği ekonomik yapıya yönelik ısrarcı tavır, AKP'nin ulusal bir karaktere sahip olmadığını sergilemektedir.

— AKP Cumhuriyet dönemindeki iktidarların sosyalizme karşı takındığı olumsuz tavrı daha da ileri götürecek bir yapıdadır. Özellikle temsil ettiği din faktörü bu tavrın nedenlerinin başında gelmektedir. AKP'nin özgürlükler açısından sürdürdüğü egoist tutumunu, anayasa değişikliği sırasında, somut olarak gördük. Yapılan Anayasa değişikliği sırasında çeşitli nedenlerle kamu hizmetinden, seçilme özgürlüğünden yoksun 30 bine yakın düşün adamı unutulmuştur.

— AKP, referansı İslam olan bir partidir. Kemalizme ve Cumhuriyetin temel ilkelerine karşıdır. Tüzüğü, programı ünlü deyimi ile bir takkiye örneğidir. Amerika, hatta Avrupa Hristiyan demokratlarındaki anti-laisizm, AKP'nin de temel düşüncesini oluşturmaktadır. Türban bir simgedir. AKP'nin bugünkü iktidarının köklerini Cumhuriyet karşıtı dinsel eylemlere kadar uzatabiliriz. Özgürlükler sadece İslamı daha bir etkin hale getireceklerse AKP tarafından savunulur.

— AKP zımmatları, İslami ilk sermaye birikimi açısından her türlü ekonomik talana açıktırlar. Mali milat konusundaki tutumları, ihale yasasını değiştirme istekleri, vergi affı bu yaklaşımın ilk örnekleridir. Özellikle Anadolu sermayesi açısından bu talana hoşgörüyü bakılmaktadır. İslami değer yargıları bu talanda ustaca kullanılmıştır ve kullanılacaktır. AKP'nin ekonomik görüşü serbest piyasa ekonomisini İslami bezirganlık düzeyine indirgeyecek yapıdadır.

— AKP ümmetçi yapısını 1920'li yılların başındaki mütareke medyası ve politikacıları düzeyinde sürdürme eğilimindedir. Adeta "Hürriyet ve İtilaf" fırkasının 2000'li yıllardaki bir versiyonudur. Avrupa Birliği ve ABD karşısında Damat Ferit hükümetlerinin tavrı ile bir mecburiyet ve bağımlılık sergilemişlerdir. Medyamızın da dönemin *Peyam-ı Sabah*, ya da *Alemdar* gazetelerinden farkı yoktur. Yakın tarihimizi bilenler için bu davranışlar onur zedeleyici düzeydedir. Kıbrıs konusundaki tutum da farklı boyutta değildir. Ada açısından sosyalist bir çözümü akla bile getirmemektedirler. Bu arada Sevr Anlaşması'nın ger-

çekleşmesini engelleyen "Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti"ni bir türlü sevmeyen kapitalizmin ağababaları AKP'nin bu tutumundan azami yararı sağlamak için ellerinden geleni yapacaklardır.

— AKP ekonomik ve toplumsal politikaları ile günümüz Türkiye'si'nin iç ve dış politikada karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaktan uzaktır. Yoksulluk, işsizlik, ekonomik büyüme, kalkınma vb. gibi somut problemler AKP'nin temel yaklaşımlarıyla çözümlenemez. Kısa süre içinde bu durum ortaya çıkacaktır. Yığınlardan yükselen hoşnutsuzluk haykırıışlarını AKP İslami ideolojik baskıyla, hatta bir nevi terör benzeri eylemlerle susturmaya kalkacaktır. Başka çaresi de yoktur. Bu ise yeni bir çatışmaya doğru yol almamıza neden olacaktır. Sözün özü şudur: AKP yığınların tepkisini karşılayamayacağı için İslami baskıyı her boyutuyla kullanarak Türkiye Cumhuriyeti'ni karartmaya çalışacaktır. Muhalefetin bu gidişi bilerek hareket etmesi, politikalarını saptaması gereklidir.

Böylesi bir politikaya karşı yürütülecek muhalefetin sol eğilimli olacağı açıktır. Aslında bugün Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunların çözümlenebilmesi ancak sosyalist bir yaklaşımla mümkündür. AKP'nin gerici, dışa bağımlı, dinsel ağırlıklı ve bir yerde despotik olmak zorunda olan iktidarına yönelik muhalefetin temel çizgileri şöyle sıralanabilir:

— Liberal ekonomiye yönelik tüm iktisat politikalarının ülkeyi bir çıkmaza sürüklediğinin altı çizilerek, küresel kapitalizmin dayattığı bu görüşteki ekonomi programlarının kesinlikle reddedilmesi zorunludur. IMF, Dünya Bankası, vb. gibi kurumların dayatmalarına karşı gelinmelidir. Unutmayalım ki 3 Kasım seçimlerinde büyük yığınlar bu politikaları reddedecek bir tepkiyi oya çevirmişlerdir.

— Küresel kapitalizmin reçetelerinden biri olan özelleştirmeye kesinlikle tavır alınmalıdır. Her fırsatta, gerçekleştirilen özelleştirmelerin ne denli bir ekonomik fiyasko olduğu sergilenmelidir. Bu konuda KİGEM'in yaptığı çalışmalar yol gösterici olacaktır.

— Küreselleşme diye süslenerek ortaya atılan kapitalizmin, özellikle mali kapitalizmin vardığı son noktaya karşı çıkmak muhalefetin olmazsa olmaz bir unsuru olmalıdır. Küreselleşmeyi bir veri gibi kabul eden görüşlerin sadece kapitalist bir dünya imparatorluğunu yücelttiği her biçimde anlatılmalıdır. Küreselleşmenin temel kurumları, GATT, GATS, MAİ, Dünya Ticaret Örgütü, G7'ler, vb. teker teker eleştirilmeli, bu kurumların politikaları kesin bir biçimde yadsınmalıdır.

— AB olgusunun Türkiye açısından yarar ve zararları çok açık bir biçimde ortaya konulmalıdır. Son günlerde, AKP'nin de katıldığı, AB olmazsa Türkiye bir uçuruma sürüklenir, bilmem kaçınıcı sınıf bir Ortadoğu ülkesi olur, tüm gelişme olanaklarını yitirir biçiminde yinelenen koronun söylemlerinin ne denli içi boş değer yargıları olduğu her yönüyle kanıtlanmalıdır. Unutulmamalıdır ki, AB'nin çekirdeği-

ni emperyalist devletler oluşturmakta, böylece yeni bir kapitalist imparatorluk peşinde uğraş vermektedirler. AB'ye girecek Türkiye hiçbir şekilde kendi ulusal ekonomi politikalarına egemen olamayacaktır. Ve sonuçta bugünkünden de daha bağımlı olarak kapitalizmin uydusu haline gelecektir.

— Dış politikada ABD güdümlü politikalar terk edilmelidir.

— Ekonomide kapitalist programlara karşı sosyalist yaklaşımlar benimsenmelidir. Kaynakların tek yönlü istismarına yol açan piyasa ekonomisi yerine planlı ekonomi yeğlenmelidir. Ekonomik ve toplumsal sorunların çözümünde plan kavramının tek çözüm yolu olduğu uygun örneklerle anlatılmalıdır.

— ABD'nin dümen suyundan giderek çıkarılan savaslara, ne biçimde olursa olsun, karşı çıkılmalıdır. Bu karşı çıkışta "ama" sözcüğüne sığınarak hiçbir gerekçe gösterilmeden savaşta Hayır! denilmelidir.

— Her türlü dinsel bağnazlığa hoşgörüyle bakılmaması gerektiği daima akılda tutulmalıdır. Türban, vb. gibi konularda verilecek tavizlerin bile yeni tavizlere yol açacağını bilmekte yarar olacaktır. Hiç bir dinsel politika Türkiye'nin sorunlarına, yoksulluğa, işsizliğe, geri kalmışlığa çözüm değildir. ABD kendi ülkesinde dini ve dinsel yaklaşımları nasıl halkını belli kalıplar içerisinde sokmak için kullanıyorsa, Türkiye'de de farklı bir şeyi yapacak değildir. AKP ve öncüllerinin ABD gibi laiklik istemelerinin arkasında yatan budur.

— Cumhuriyetin tüm kazanımlarına sonuna kadar sahip çıkmak. Bu da ülkenin geleceği açısından kaybedilmemesi gereken bir mevizdir.

Bu muhalefet odaklarını daha da çoğaltabiliriz. Şu anda temel konu CHP'nin, yani TBMM'nde temsil edilen muhalefet partisinin saydığımız bu çıkışları yapabilecek gücü var mıdır, en azından niyeti var mıdır? Seçimlerden sonraki iki ay içerisinde CHP'nin yapıcı eleştiri yapacağı (?) yaklaşımı içerisinde sürdürdüğü sessizliği örnek alırsak, bu partiden umudu kesmemiz gerekecektir. Seçimlerden önce "Derviş-Baykal-Meral-Yaşar Nuri çizgisiyle verdiği "Sosyal Tüccar" resmi CHP'nin Baykal önderliğinde ne yapabileceğini tüm açıklığı ile ortaya koymuştur.

Sonucu şöyle özetleyebiliriz: Bugünkü yapısı ve yönetimi ile CHP'den umut yoktur. Medya ise dev holdingleriyle küresel kapitalizmin emrindedir, yazımızın başlarında belirttiğimiz gibi tam anlamıyla mutareke basını çizgisindedir. Bunların örgütleyeceği parlamento dışı muhalefet önümüzdeki günlerin belirleyicisi olacaktır.

Parlamento dışı muhalefete soyunmak kolay olmayacaktır. Böyle bir muhalefetin önünde üç engel vardır, bunların aşılması gereklidir.

- Medyayı aşmak
- İktidarı aşmak
- Resmi muhalefeti aşmak

Sosyalistlerin bu engelleri aşacağına inanmak istiyorum. Çünkü bugünkü düzeni değiştirmenin başka yolu kalmamıştır.

Kassandra'ya Kulak Verin

Refik Zerengil

“Ya savaş çağıdır, ya insanlar”

R. B. Fuller

Coğunuz bilmiyorsunuzdur, bilenler de unutmuştur. Ama o eski olayın günümüzde bir güncelliği var: 1984 Ağustos'unda TV çekimi için Beyaz Saray'a gelen yayıncılara konuşacak olan Ronald Reagan, söze başlamadan önce önündeki mikrofonla deneme yaparken, şaka kabilinden aynen şöyle demişti:

“Aziz Yurttaşlarım,

Rusya'yı ebediyyen ortadan kaldıracak bir karar az önce imzalamış bulunuyorum. Bombardıman beş dakika içinde başlayacaktır.”

Le Monde, “Reagan'ın yaptığı bu şaka bilinçli bir arzunun dışı vurulması mı, yoksa korkunç bir canavarın duası mı?” diye soruyordu. Bence o iki öge birbirini dışlamıyor, tamamlıyordu.

Reagan'ın sözünü ettiği “bombardıman” kıtalar arası balistik nükleer füzelerin Sovyetler Birliği'ni vurmak üzere ateşlenmesiydi. Pek çok şeyin şakası yapılabilir; soğuk da olsa, densizlik de sayılsa, şakadır. Ama nükleer bir savaşı başlatmanın şaka olarak dahi insanın aklına gelmesi ve oradan diline intikal etmesi gerçekten de sağlıklı dimağlara sığamayacak kadar dehşet verici!

Aradan yirmi yıl geçti, Beyaz Saray'da oturanın tıyneti hiç de farklı gözüküyor.

Savaş, kuşkusuz ki, kişilere bağlı bir olay değil: Yani G.W.Bush'un Irak'a saldırması elbette şahsi meselesi değil, ama hazretin gitgide artan şekilde

öfkeden çıldırarak, zangır zangır titreyerek, isteri nöbetleri geçirmesi, NATO üyesi F. Almanya'yı Irak'la birlikte en azılı düşman sayılan Küba, K. Kore ve Libya ile yanyana koyması o zatın meseleyi ne denli kişiselleştirdiğini, itidalini ne denli yitirdiğini, üç-beş ay sonrasını bile göremez hale geldiğini göstermiyor mu?

Bütün dünyanın tepkisini çeke çeke, uluslararası kamuoyunu, Vietnam Savaşı günlerinde olduğundan bile daha daha fazla karşısına ala ala ve artık Soğuk Savaş geride kaldığından, yani anti-komünizm propagandasını kullanmadığından öyle bir kampın liderliğini yapma avantajlarını da kullanamayarak yalnızlaşan ABD, inadına inadına niçin bu denli saldırganlaşıyor? Orta Doğu'ya çeki düzen vermek, petrol bölgesini kontrolü altına almak, büyük ölçüde karşısında duran İslam'ın bağrına bir kama gibi girerek onu zaptı rapt altına almak, Asya'ya daha çok sokularak Rusya ve Çin'e karşı uzun erimli konuşlanmak gibi aşîkâr veya —şu anda belki açıkça gözükmeyen— başka nedenlerin yanı sıra, bu girişimde güç gösterisinin de payı olduğu çok açık değil mi? Burada, tekrar 20 yıl önceye gidip bir alıntı yapmakta yarar var: Zamanın Savunma Bakanı Alexander Haig Kongre'den ilave askeri bütçe talep ederken yaptığı konuşmada, “Amacımız daha sıhhatli bir ABD ekonomisi, daha güçlü bir askeri kudrettir. Bütün bunlar, dün-

yadaki liderliğimizi yeniden restore etmek konusundaki kararlılığımızın ifadesidir," diyordu.

Dünya sosyalizmi yıkıldıktan sonra liderliği yenilenen ABD liderlik manisini tatmine devam ediyor. Ben bu dünyanın tek patronuyum, tek başıma da kalsam dediğimi yaparım, yaptırırım diyor. Tutumu bizlere hem anlamsız, hem de geri tepecek bir girişim gibi gözükse de, kendini kaadir-i mutlak görenin o güdüsünü anlamak için o konumda olmak gerekir zahir.

YA TÜRKİYE?

Politikasına kesinkes karşı da olsak —ve çok da uzun olmayan bir erimde yanlış hesabın Bağdat'tan döneceğini bilsek bile— ABD'nin savaşmaktaki emellerini, yaklaşımını hiç değilse akıl yürütme düzleminde ölçebiliyoruz.

Ama Türkiye'nin bu savaşta yerine, işlevine ABD'nin, yani savaşın gerçek nedenlerinin parametrelerini oturtmak olanaksız. Petrol mü? İslam'a karşı barikat mı? Çin'e, Rusya'ya karşı stratejik hazırlık mı? Üstünlük gösterisi mi?

Türkiye'nin bu savaşa angaje olmasının iki nedeni var:

Birincisi ABD'den geliyor. Askeri hareketin başarısı ve daha az masraflı olması için buradaki ABD üsleri ve Türkiye'nin kendi sivil veya askeri tesisleri ve toprakları gerekiyor.

Burada Türkiye DİYET ödüyor. Uzun yıllar ileri karakol olmanın ona yüklediği görevi yerine getiriyor, 21 Şubat krizi sonrasının diyetini ödüyor.

Ama olay sadece bu değil. İkinci bir faktör daha var: Türkiye'nin bu savaşa yönelik kendi açısı var. Sorun sadece görev ve diyet olsaydı, 1991 Körfez Savaşı'nda yaptıklarıyla yetinirdi, ABD birliklerine her türlü kolaylığı gösterirdi ve orada dururdu. Ama orada durulmuyor ve cepheye asker sevk ediliyor. Irak'ın kuzeyini zaptı rapta almak için orada zaten var olan güçlere ilaveten daha geniş güçler gönderiliyor. Bu bakımdan savaşa girmek Türkiye açısından Irak'a girmektir.

Bu politika son derece tehlikelidir ve kesinlikle maceradır. Medyada konuşan emekli asker diplomatların hepsi, orada federe veya gayri federe bir Kürt oluşumuna asla izin verilmeyeceğini kesin dille söylüyorlar. Savaşmaksa savaşırız diyorlar. Akıbeti ister istemez kendi politikasına bağlı olacak böyle bir savaş kime karşı yürütecekleri bellidir. Büyük yıkımlara ve felaketlere yol açılacaktır.

Bu yıl Cumhuriyet'in 80'ci yılı. Sözü ettiğim politika resmi ideolojinin 80 yıldır değişmeyen politikasıdır. 80 yıldır çözülmemiş, en ufak bir demokratikleşmeye izin verilerek barışçıl yollara asla itibar edilmemiş, sadece ve sadece baskıyla halledileceği sanılmış

olan sorun, 80 yıl sonra geliyor, ayağınıza dolaşıyor. Dolaşıyor, çünkü daha önce içeride kontrolü sağlamak için dağ taş yerinden edildi, köyler, mezralar, boşaltıldı, yüzbinlerce insan göç ettirildi, yine de sorun çözülmedi. Şimdi Irak'ın kuzeyinde de dağ taş başaltılacak mı? Bu macera uzayan bir savaşa yol açacak, on milyar dolar gidecek, büyük ihtilaller başgösterecektir. Ekonomik, politik tahribatın boyutları 90'lı yıllarda olanın da fersah fersah ötesine gidecektir.

Oysa sorunun uluslararası hukuk ve insan hakları temelinde, uluslararası ilkeler, kurallar, Birleşmiş Milletler'in kuruluş prensipleri, ulusların hak eşitliği ve self-determination ilkesi temelinde çözümü mümkündür. Zor kullanarak değil. 80 yıllık bu politikanın çözüm getirmediği, esenlik getirmediği hala anlaşılmadı mı ki, şimdi sınırlar ötesinde serüvenler aranıyor? Bunu anlamak için daha ne olması gerekir? Onu mu görmek istiyorsunuz? Bu yıkım, bu felaket, bu acılar daha ne kadar sürecektir, nereye kadar gidecek?

Her akşam TV ekranlarında sevgiyatı yeis içinde izliyoruz. Ülkemiz II. Dünya Savaşı'ndan bu yana bu sahneleri yaşamadı. 1967'deki Türk-Yunan gerginliğinde Trakya'daki deplasmanlarda da yaşamadı. İki NATO üyesinin savaşmayacağı belliydi. Ama şimdi, birdenbire savaş atmosferine girildi.

Sonu belli olmayan bir tünele girildi. Bu henüz başlangıç, yarının neler getireceği asla belli değil. Ya da belli...

Hayatının yarısından fazlasını sürgünde yaşamış Rafael Alberti 20. Yüzyıldan şöyle yakınıyordu: "Yüzyıl bitti bitecek, gene savaştan söz ediliyor. Oysa ne çok savaş gördüm! Hala buğday ekmek yerine, fütü ekıyor insanlar."

21. Yüzyıla girildi, yine savaş, yine gerilim, yine tehdit, yine saldırı. 1991'de savaş sırasında ölenlerin sayısını bilmiyoruz, ama konulan ambargo yüzünden 12 yıl içinde 500 bini çocuk, 1.7 milyon kişinin öldüğü biliniyor.

Şimdiki tahminlere göre bu yeni savaşta ortalama 50 ila 250 bin kişi ölecek. Bu tahminlere göçlerden, açlık, yokluk ve diğer sıkıntılardan ölecekler dahil değil.

Troya prensesi Cassandra savaşı ve getireceği tüm felaketlerini bir bir görmüş, haber vermişti, ama kimse ona inanmadı. Sonuçta savaş ve yıkımı geldi. O gün bugündür "Cassandra'nın Çığlığı" savaşa karşı uyarıların ve canhıraş barış çağrılarının mitolojik simgesidir.

Fakat her savaş öncesinde olduğu gibi yine Cassandra'ya kulak veren çıkmıyor, herkes bildiğini okuyor. Yine dehşet, yine ölüm, yine elem.

Din kardeşliği

Tektaş Ağaoğlu

Siyasal İslam'ın temel dinamiği Müslümanlar'ın kimlik kavgası değil, sınıf mücadelesidir

Kapitalizmde "insanlık" soyut bireylerin oluşturduğu kitlesel bir hacim, ya da "kütle" olarak bir anlam ifade eder. "İnsan" denildiğinde, tek tek kişileri değil, "insanlığı" öne çıkaran, *insanı* —her biri kendi adına bir varlık olarak yüz milyonlar ve milyarlarla sayılan tek tek gerçek bireyleri— sermayenin çıkar/tahakküm çarkları ve ideolojik ufkunca belirlenen soyut bir "insan" kategorisi içinde eriterek hiçliğe mahkûm eden anlayış. Ya da, bir başka yönüyle, kişinin sözde "toplum"a feda edilmesindeki olumsuzluğu "insanlık" adına doğal sayıp sıradanlaştıran anlayış.

Oysa hayatı yaşayan, "insanlık" değil, somut insanlardır. Kapitalizmin gerçekliğini yaşayan da onlardır. O gerçeklik, "insanlığa" atfedilen özgürlük, esenlik, sanat, bilim, hayat kalitesi gibi kazanımlara ve değerlere, her birinin harcında bütün o tek tek bireylerin emeği, kavgası, özverisi —hayatı— olduğu halde, büyük çoğunluk içinde bir azınlığın el koymakta olmasında somutlanıyor. Sözelimi, çağdaş tıpta elde edilen göz alıcı ilerlemelerin çok büyük bir bölümü, yeryüzünde yaşayan insanların muazzam çoğunluğu için, en azından henüz, *elde edilmemiş* ilerlemelerdir; varlıklarıyla yoklukları birdir; insanlık için, eğer insanlık muazzam çoğunluğu da kapsıyorsa, sadece bir potansiyeli ifade ederler. O potansiyelin kuvveden fiile geçmesi, herkes için gerçek, somut kazanıma dönüşmesi o dönüşümün önündeki engellerin kalkmasına bağlıdır. Ona da, tabii, çıkarı ve işlevi, toplumdaki ve dünyadaki yeri, konumu o engellerin sürmesiyle kaim olanların varlığı engeldir. Bir karaciğer nakli niçin o kadar pahalı? Ya da, tersine, niçin çok küçük azınlık için öylesine sudan ucuz? Öyle olmayı nasıl sürdürüyor? Daha ne kadar sürdürür? Bir başka deyişle, birileri başkaları yerine —insanlık adına!— yaşamayı daha ne kadar ve nasıl sürdürürler? Niçin sürdürsünler? Değişken fiyatlı hayat ve ölüm değişmez kader midir?

Bu duruma itiraz, kişisel bir tercih ya da ahlaki tavır sorunu değildir. Sömürü toplumunun —günümüzde kapitalizmin— nasıl işlediğini, o işleyişin doğurduğu sonuçları kavrama sorunudur. O nedenle de, çağdaş dünyayı değişim ve sürekli oluşturma haliyle doğru algılayıp tanıma ve geleceğe bakış, dolayısıyla bugünün sorumluluğunu yüklenme

sorunudur. Sorumluluğu yüklenme gereği, ayağı yere basan nesnel bir ihtiyaçtan doğar. Kapitalist egemenlik sistemi, adı üstünde, içerdiği her şeyle, en başta da devlet destekli sermaye olgusuyla, zora düşürülenler üzerinde zorluların tahakkümüdür. Karaciğer naklinin dünya nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan insanların her biri için ödenemeyecek kadar pahalı olması hem o tahakküm nedeniyledir, hem de aynı tahakkümün sürmesini sağlıyor. Karaciğer naklinin maliyeti —daha doğrusu, o maliyetin çok küçük bir azınlıkça ödenebiliyor olmasının "vazgeçilemez" bir zorunluluk olduğu anlayışı— yer yüzünde her yıl, her gün kaç insanı vaktinden önce ölmeye

mahkûm ediyor? Buna karşı çıkmak ve tahakküme direnmek, direnmenin gerekçelerini irdelemek, yolunu yordamını düşünmek, vb. salt ve soyut bir ahlak sorunu mudur?

Sistem, bütün tezahürleriyle hiç değişmeyen, insanları daha iyi yaşatacak kazanımlara hepten kapalı, statik, durağan bir olgu değil elbette ama, burjuva ideolojisi ve onun üzerinde temellendiği pratik, o kazanımlar alanında ilerlemeyi insanlığa bir tür *doğal ayıklanma* süreci olarak dayatıyor. Bu süreç, tıpkı doğada olduğu gibi, muazzam boyutlarda israfı öngörüyor. İnsan hayatının ve dünyaya insan-katkısı her birikimin ve potansiyelin harcanıp heder edilmesidir bu. Kapitalist rasyonellik harcanabilir mal niteliğinde somut hayatların toplam hacmi üzerinde kazanç/kayıp hesabına dayandığı ölçüde, yaşanan onca hayat insan türünün "zorunlu fire" hanesine yazılıyor: insanlar kendi doğrudan eylemlerinin ürünü olduğu halde üzerlerine çöküp onları ezen bir süreci yaşamaya mahkûm edilirken, insan, düşünen canlı varlık olarak da inkara uğruyor. Milyonlarca yıllık evrimin harika ürünü insan beyni, milyarlar sayılan her birinin şöyle ya da böyle içerdiği onca birikim ve potansiyelle birlikte kapitalist gerçekliğin sunağında soyut "nesnellik" tanrısına kurban ediliyor, heder olmaktan kurtulabildiği kadarıyla da hayatın ve toplumun evrimine onca çeşitli, karmaşık kültür süreçleri dolayısıyla katkısı ya engelleniyor, ya da olabildiği kadarı gidecek çarpıtılıyor, yozlaştırılıyor, çığırından çıkıyor.

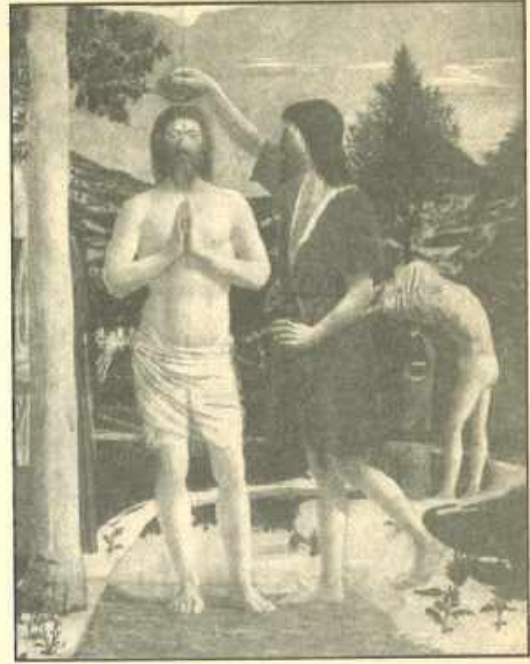
Evrim sarmalında "koşullar"a en iyi uyum sağlayanın önü açılsın... iyi de, koşulları da kapitalist gerçekliğin en kıyıcı olumsuzlukları belirliyor-

sa? İşin içinde baskı, şiddet, zulüm, savaş, vb..., hatta nükleer saldırı tehdidi de varsa? Buna tepki göstermemenin bir adım ötesi sosyal Darwinizm'dir. Yoksa Malthus da mı haklıydı? Sorun ölüm mü kalım mı olunca kimin kalacağına, kimin öleceğine ve her yeni doğanın da vadesinin ne olacağına nasıl karar verilir? Kimler karar verir? "Kimler?" sorusu bu bağlamda bir anlam taşımıyorsa, tarih nedir? İnsandan soyutlanmış, kendiliğinden bir süreç mi? Ya da insan nedir? Tarihten, toplumsal ilişkilerden ve onların evriminden soyutlanmış bir rastlantı, salt doğal (maddi) süreçler ürünü mü? Malthus haklı değildi. "Halk"ına "yaşama alanı" isteyen Hitler de haksız ve suçluydu. Ortadoğu/Avrasya petrol ve doğalgaz kaynaklarına göz diken Bush yönetimiyle Hitler ve hempaları arasında niteliksel bir fark mı var? Onlar daha mı az suçlu? Hitler'in yerine piyasayı koymak, mutlak "öznel irade"nin yerine "nesnellğin" mutlak iradesini, dayatmalarını koymaktan başka neyi değiştiriyor? Hiç bir şeyi değiştirmiyor ama bir şeylerin de değişmesi gerekmiyor mu?

İnsanın kendine —insan oluşuna— bakışı sorudur bu. İnsanın piyasaya bakışı, kendine bakışıdır: kendini ele verışı... Piyasa nedir, ne anlamda, ne ölçüde "nesnel"dir? Gücünün —gücün nereden, nasıl derlenip toparlandığına bakılmaksızın— güçsüzü kovalayıp yok ettiği kapalı av alanı: piyasa budur. Dev şirketlerin daha küçükleri yiyip yutarak daha da büyürken arada on binlerce, yüz binlerce, giderek dünya çapında milyonlarca çalışanı işsizliğe, yoksulluğa ve yoksunluğa mahkum etmesine Afrika savanlarında dişi arslanların yavrularını beslemek için geyikleri avlayıp yemelerini seyrederek gibi seyirci kalınabilir mi? Son yılların moda kavramı "öteki"nin piyasanın labirentleri içinden ona baktığını görmeyen ya da görmezden gelen bir "insan" kendini ne gözle görmektedir acaba?

Piyasayla gelen ve giden her şeyi karşı çıkılamaz olağan bir nesnellik sayanlara ahlaki zaaf atfetmeniz boşuna olabilir; ama onlara gönül rahatlığıyla ağız dolusu sövebilirsiniz! Onlar size, bunun kasırgaya sövmek olduğunu söyleyeceklerdir. İnsanın kasırgalara sövme kasırgayla başa çıkmayı başardığını, öyle insan olduğunu bilmezler. İnsan eninde sonunda —ne de olsa!— bir hayvansa, yine de hayvan kalmayı reddetmiş bir hayvandır. Hayvan kalmayı marifet sananlara sövmekten başka ne yapılabilir?

Yeryüzünde eşitsizliğe, yoksunluğa, köleliğe, başkaları uğruna pisi pisine ölmeye —birilerinin öznel iradesiyle biçilmiş değişken kadeere— itiraz bir ahlaki tercih sorunu değildir, kısıacası. Eğer öyle ise, o da ancak, ayağı hayatın ve dünyanın nesnel gerçeklik zeminine bastığı ölçüde, somut ihtiyaçların ve taleplerin gerçekleşme potansiyelinin kuvveden fiile geçmesini sağlayacak düşünce ve eylem boyutunun ifadesi olarak, üzerinde durulmaya değer bir anlam taşır: dünyanın geleceğe ertelenebilir mutasavver değişiminin değil, bugüne dair zorunlu değişiminin, mehzazını bugünün gerçekliğinden alan ön-habercisidir. Dünyayı de-

ğiştirecek, hayatı dönüştürecek devrimci süreç meşruiyetini ve imkanlarını ya da, deyim yerindeyse, "ütö-pik geçerliliği"ni buradan alır.

"Ütopya"ya giden yol açılmadıkça, dünyanın gerçekliği, onca yokluk ve yoksulluk, eşitsizlik, savaş, açlık, hastalık ve ölüm... yeryüzünde yaşanan cehennem sürdükçe, hep de sürecekmış gibi göründükçe, insanların büyük bir bölümünün genel eğilimi, suyun en kolayına gelen yoldan akması gibi, maverada karar kılmak, yeni ya da yeniden keşfedilen bir muştı olarak bir "cennet" umuduna sarılmak olur. Çünkü mavera — "bu alemin ötesi" — bin yıllardır birbirini izleyen sömürü ve tahakküm sistemlerinin bütünleyici cüzzü olarak toplumların duygu, bilinç, kültür dokusuna işlemiştir. "Din halklara ve insana lazımdır!" tekerlemesi sistem egemenlerinin ve sözcülerinin dilinden hiç düşmemiştir. Bugün de Latin Amerika'nın en güney ucundan Sibirya'nın uzak tundralarına, Güney Afrika elmas madenlerinden İskandinavya'nın kutup komşusu orman işletmelerine kadar her yerde mavera takıntısı —kitaplı/kitapsız yerleşik dinler, mistisizm, astroloji, falcılık, şeytana tapma, Hint fakirizmi, uzaylılarla iletişim, vb., vb.— zihinleri ve bilinçleri önce meşgul, sonra da işgal ediyor. Denize düşen yılanı sarılıyor demek geliyor insanın aklına ama, aslına bakarsanız, yılanı düşülmüştür ve sarılacak deniz bulunamamaktadır. ("Yılanı düş-tüm, denize sarıldım..." demişti Can Yücel, 12 Eylülün en karabasanlı günlerinden birinde.) O da deniz olmadığından değil, denize inen yol haramilerce kesildiğindendir!

Mavera —bir yandan— yokluğa, yoksunluğa mahkum edilen yığınlar içinde sayıları gittikçe artan tek tek kişileri dinsel dogmaların cazibesi ya

da "olağandışı"nın hayaliyle oyalar, zihin ve beden enerjilerini afaki spekülasyonlara, özlem ve beklentilere boğarak bilinçlerini saptırırken, bir yandan da yine bütün bunları aklayan, olumlayan birtakım "yeni" görüşler, "modernist" aklı sorgulama adına akla cephel alan post-modernizm safsatası sayesinde emperyalist metropollerin tuzukuru düşünce dünyasında felsefi meşruiyet, itibar ve yaygınlık kazanıyor, düzen bekçiliğine soyunan "parlak düşünür"ler eliyle bütün dünyaya yayılıyor. Her türlü tatminsizliği bilfiil yaratan kapitalizmin —insanın insanı sömürmesinin, harcayarak tüketmesinin— değişmez kader olduğu, işsiz güçsüz ortaya salınan ya da salınma tehdidi altında çalıştırılan yığınların ve onlarla içiçe yetişen yeni kuşakların zihnine kazınıyor. Dünyayı ve evreni, hayatı anlamak isteyen her sınıftan taze zihinlere bütün tatminsizliklerin doğrudan sorumlusu olduğu iddia edilen "modernist aklın" alternatifleri olarak aklın "ötesi"nin, dinin ve her türlü mistik, aşkın inancın, geleneğin, batıl pratiğin cazibesi sunuluyor.

"Birbirlerine güven ve karşılıklı sorumluluk duyan insanlar yeni koşullara kolay uyum sağlarlar... toplumda birlik ve bütünlüğü sağlayan bağlar ekonomik değişimin basıncı altında dağılıyor...Yeterince serbest ticarete sahip olmamak ana sorunu-muz değil. Ana sorun, bir zamanlar aile ve din aracılığıyla bir arada tutulan toplumların manevi bütünlüğünün giderek dağılması..." (Cumhuriyet, 6 Şubat 1995.)

İlginc, değil mi? Bunları yazan, "tarihin sonu"nu getirdikten topu topu beş yıl sonra, şu ünlü Fukuyama'ydı. Tarihin sonunda gelip durduğu yerde, "manevi bütünlük" için geriye, bir zamanlara bakı-yordu...

Doğruydu söylediği! Toplumu bir arada tutan "manevi harç" gökteki hayale değil, dünyadaki gerçekliğe bağlar insanı. İşlevi budur. Kişinin üzerine beşikten mezara yığılan toplumsal/tarihsel kültürün ayrılmaz bileşeni olarak, soyut "nesnel"liğe isyanı soğurup onun ardındaki somut çıkar ve tahakküm ilişkilerinin yeryüzündeki hükümlanlığının sürmesine icazet, kaba ve yalın zora örtük geçerlilik sağlar. Maveruta tutkusunun altında, bu dünyanın düzeninin kişide doğurduğu, besleyip sürdürdüğü onulmaz tatminsizlik yatar. Bütün sınıflı toplum dinleri, kişinin tatminsizliğe katlanıp dünyanın "böyle gelmiş, böyle gider" kurulu düzenini onaylamasına elverişli bir ahlaki kurallar ve davranışlar çerçevesi, bir değerler sistemi oluşturarak kurulu düzene katlanma "içgüdü"nün ya da kültürünün pekişip kökleşmesinde kaba ve yalın zoru arka planda içkin tutan önemli bir rol oynarlar. Bu bakımdan bütün diğer sınıflı toplum ideolojileriyle aynı işlevi paylaşırlar. Sonuç, kişinin uysal ve uyumlu, itaatkâr yurtdaş olarak düzenle "barış içinde" yaşatılmasıdır. Kişi kendi rızası ve onayıyla, yaşatılmak istendiği gibi yaşayarak "barış"ı —teslimiyeti— içselleştirir; inancı dolayımıyla, toplum düzeni-

ne, devlete, egemenlerin üstünlüğünün temel meşruiyetine sahip çıkar. Kimi durumlarda tam sahip çıkmasa bile, onunla arasında sorun yaratmadan "yaşama"yı sürdürür. Sömürüyü, eşitsizliği, zenginliği ve yoksulluğu, birilerinin başka birilerine her zaman şükran ve minnet borçlu olmasını, vb. evrenin yaradılışındaki "hikmet"in tecellisi olarak görür. Birey olarak kendi somut, özgür varlığının inkarına teslim olur, kendisi gibi herkesin de Tanrının ya da bir "yüce güç"ün iradesine tabi olduğu düşüncesiyle teselli bulur. Baskı ve zulüm karşısında "kader"e sığınır. Dinin vazettiği daha birçok şeyle hiç de bağdaşmadığını pekâlâ gördüğü, bildiği bu hayatı kendisi bilfiil yaşadığı için çoğu zaman hiç de aklına yatmayan o kadere tevekkülle karşılamayı öğrenir. Tevekkül —"İşimiz Allaha kaldı..." deyiminde görüldüğü gibi— akla yatmayan olumsuzluk karşısında çaresizliğe (olumsuzluğa değilse de çaresizliğe) katlanmak, boyun eğmektir. Allaha sığınmayı aksiyomatik olmaktan çıkarır, hayatta kalabilmenin ayağı yere basan pratiğine çevirir. Din (özellikle büyük, müesses dinler için geçerlidir bu) son derece etkin ve etkili bir *terbiye*, yola getirme ve yoldan çıkmayı önleme aracıdır. Egemenlerin, "Din halka lazımdır," tekerlemesi bu bağlamda, "Din egemenlere lazımdır!" demekten başka bir şey değildir.

Ne ki işler her zaman, her yerde böyle "yolunda" gitmiyor. Çünkü "ötedeki dünya" özlemi bu dünyanın gerçekliğinden kaynaklanıyor ve sürekli bu dünyanın ahvaliyle besleniyor. Öyle olduğu için de, o özlemin kendisi bu dünyayı her an sorguluyor ve yargılıyor. O yargının, "bir yüce Tanrı"nın hikmetine güvenmekle ya da tevekkülle dindirilemeyen, zorbalıkla da bastırılmayan öfke, itiraz, isyan duyguları doğurduğu zeminler ve zamanlar oluyor. Öyle zamanlarda ve zeminlerde dünyanın ahvalinden umudu kesip yine dine atıfla dünyayı bir başka mutasavver haliyle sahiplenme, üzerinde hak iddia etme gibi bir başka tavır da belirliyor. Maverata takıntısının kendisi, zaten, bir tür "kurtuluş" arayışıdır. Hayatı yaşanılmaz kılan koşullara itirazı içerir. Acze düşürülenlerin isyanıdır. Kalpsiz bir dünyanın kalbi olduğu söylenmiştir.

Böyle durumlarda dine yönelik bu dünyaya dair acil taleplerle (kişinin toplumdaki konumuna ve kişisel meşrebine göre ya daha çok kazanç, daha az sıkıntılı bir aile ve iş hayatı, daha çok iktidar, nüfuz, itibar, vb., ya da iş, ekmek, özgürlük, adalet, insan yerine konma, vb.) bütünleşir. Çoğu halde de aktif siyasete dönüşür. Genellikle Müslüman ülkelerde epeydir görüldüğü gibi, din *siyasallaşır*.

Siyasallaşan dinde yalnız değişik bir hayat özlemi değil, yaşanan hayatı *değiştirme* isteği ve ciddi gayreti, cehdi de vardır. Nitekim siyasal İslamda öne çıkan ağırlıklı dinamik İslam değil, siyasettir. Bir başka deyişle, siyasal İslam İslami olduğu için değil, *siyasal* olduğu için dikkate alınmaya değer somut ve gerçek bir anlam ifade eder. Militan din-

dar da, dindardan çok, militandır. Böyleleri, genellikle, onlara yaşatılan hayatı daha fazla sürdürmekte belli bir kararlılık taşıyanlardır. İstedikleri, salt ve basit bir eskiye, "asrı saadet"e dönüş, dinin dogmalarını, katı vecibelerini öne çıkaran geçmişteki bir hayat tarzının bugüne taşınması değil, bugünden geriye bakınca o tarzda mündemiç olduğu varsayılan, hayata ve insana yaraşır kimi değerlerin (neyseler) *bugünün hayatını düzeltmede* geçerli kılınmasıdır. Bu bakımdan, siyasal İslam tipik bir toplumsal muhalefet hareketi özellikleri taşımaktadır. Dinamizmini Müslüman ahalinin yaşadığı hayat koşullarına duyulan tepkiden devşiriyor. Bu tepkinin iç ve dış manipülasyona açık olduğu doğrudur; ama salt manipülasyonla hiç bir toplumsal/siyasal hareket yoktan var edilemez. Temel dinamikleri oluşturan ve besleyen maddi zemin ve koşullar kendi bağlamlarında doğru irdelenmelidir. Siyasal İslamın temel dinamiği Müslümanların kimlik kavgası değil, sınıf mücadelesidir. Bu bakımdan, çoğu Latin Amerika ülkesinden Güney Kore'ye, Filipinler'e kadar, vb. her yerde öne çıkan Müslüman olmayan halk hareketleriyle aynı katagorik özellikler sergiler. Bunu iyi kavramak gerekiyor. Yoksa sorunu "irtica" denilen bir soyutlamaya indirger, işin içinden çıkarsınız. Çıktığınızı sanırsınız! Değiştirilmek istenen (çünkü artık zor yaşanılır hale gelen ya da bu haliyle yaşanılabilirliğinin sınırları ötesinde bir başka ufuk, bir başka gelecek arayışını doğuran) bugünün hayatı olduğuna göre, istenilen değişim ister istemez bugünün gerçekliği temelinde olacaktır. "Bugün" olduğu yerde durdurulup geriye, "dün"e dönülemez. Kimse de zaten onu istememektedir. Hareket, geçmişten kalma ideolojik söylemi ne olursa olsun, temelindeki dinamizmle, fiilen, bugünün dünyasını *yenileştirmek* istemektedir, eskitmek değil. Din bir sığınak olmaktan çıkarak dünyayı ve hayatı sahiplenip değiştirme yolunda bir *mevziye dönüşmektedir*.

Din adına ya da "din kardeşliği" ağırlıklı itiraz ve siyasi mücadele temel karakteri itibariyle bir "hayatta ve ayakta" kalabilme, ölü tıkalı gelişme yollarını açma kavgasıdır. Ardındaki maddi çıkarların homojen olmaması, ayrı çıkar sahiplerinin kavgada sonuna kadar bir arada kalmalarına değilse de, bir süre bir araya gelip birlikte yürümelerine engel değildir.

Din, söyleminde olduğu kadar, karşıladığı ihtiyaç dolayısıyla özünde de taşıdığı "kurtuluş" referansı nedeniyle egemenlik sisteminin hegemonik işlerliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu için, bizatihi bu işleyişle o referansı diri de tutar, yeniden üretir. O kadar ki, kişisel olarak ciddiye alındığı hallerde "Tanrının bir kulu"nun ya da "sokaktaki adam"ın hali onu o hale koyanlardan kimilerinin de vicdani ve düşünsel yaşantısında yankı bulabilir. Sömürülenle sömüren, sömürünün somut tecellilerine itirazı gündeme getiren bir "kardeşlik" özleminde buluşabilirler. Toplumsal dokuyu çürütüp dağıtan, an-

layışsızlığı, kini ve öfkeyi, husumeti, müşterek çaresizliği hayatın dokusuna sızdıran soyut nesnellığe itirazda yan yana gelebilirler. İnsan ilişkilerinde, ailede, meslek hayatında, iş âleminin kıyıcı rekabet ortamında, vb. her türlü sadakat bağının çözülüp yok olmasına, karşılıklı anlayışın, sevecenliğin, dayanışmanın dışlanmasına, namus ve erdemin içine kapalı birimlerin dar havzaları dışında iki paralık olmasına ve acıya, aşağılanmaya, yalnızlığa mahkûmiyetin genelleşip olağanlaşmasına ayrı ayrı isyan ederken, o isyanı dinden kaynaklanan ortak kültürel referanslarla hayata geçirme çabasında birleşebilirler. Varlığı hiçe indirgenmişlerin büyük çoğunluğu oluşturduğu bir toplumda genel manevi tatminsizliği giderecek, çaresizliğe çare olacak bir kurtuluş özlemini paylaşabilirler. Din, rızıkda, esenlikde, gelecekte hiç bir ortak yanları olmayanların da ortak yanındır. Ezileni, çaresizlikten Tanrıya sığınırken adeta sürgüne gidiyormuşçasına bir öksüzlük duygusuna kapılmaktan kurtarıırken, ezenin de başkasına reva gördüğü haksızlığın kefareti şimdi ödediği duygusuyla o haksızlığın sürüp gitmesinde payına düşen sorumluluktan sıyrılmasını sağlar.

Bunlar hep, yanılısma kökenlidir ve sürekli yanılısamayla beslenir. Doğru. Ama yanılısma, "gizli el" ortalıkta dolaşmaya başlayalıberi modern sınıflı toplumun temel gerçekliği olmuştur. Yaşanan hayatta sürekli tatminsizlik üreten süreçleri temelli geçersiz kılacak ekonomik, siyasal, toplumsal koşulları yaratma mücadelesi öne çıkıp önde gittiğini herkese göstermedikçe, dinden beslenen yanılısamayla, salt, yanılısma olduğu başına kakılarak başedilemez.

Müslüman ülkelerde dinin ve dinci akımlar dalgasının kabartıp sorun olmasının had safhada ekonomik sömürü ve eşitsizlik koşullarında sefalet ve meskenet içinde, çoğu zaman açlık sınırında, hastalıktan, eğitimsizlikten kırılgan, çocukların ve gençlerin her türlü gelecek umudu adeta kasıtlı yok edilerek siyasal ve toplumsal baskı altında tutulan geniş kitlelerin kendilerine yaşatılan hayata tepkisiyle doğrudan bağlantılı olduğu çok açık ve genellikle bilinen bir olgu. Sorun burada düğümleniyor. Sömürgeciliğin ve emperyalizmin toplumsal evrimi geciktirdiği, çarpıttığı, çıkmaz yollara soktuğu bütün bu tür ülkelerde, Pakistan'da, Cezayir'de, Bengladeş'de, Endonezya'da, vb., ya da Filistin'de, bütün Arap ülkelerinde yaşanan hayatı ve tek tek hayatları düşünün. Türkiye'de ipliği çoktan pazara çıkmış Batıcı-liberal politikaların sultası altında toplumun on yıllardır süren çıkışsızlığını düşünün. Her birinde mevcut geri toplumsal yapı ve yeni-sömürgeci ya da emperyalist ilişkilerle örülü despotik iktidar olgusu İslamcı hareketin hemen hemen tek muhalefet kanalı olarak büyümesine, ölü şöyle ya da böyle kesilip büyüyemediği zaman diri kalması-

* Ayağa kalktıkları için de, bizde vaktiyle İslam dinini tevekkül ve meskenet kaynağı olarak görenlerin şimşekleri üzerlerine yağıyor.

na yol açmıyor mu? Batı tipi liberal muhalefet, olduğu kadarıyla; mevcut iktidar yapılanması içinde erimiş gibidir. Sol muhalefet, meşrebine ve rengine göre, liberal ya da İslamcı muhalefet tarafından soğurulmadığı ya da kendisi onların kanatları altına sığınmadığı ölçüde yasa dışı, meşruiyet özürsüz, hattâ açıkça lanettir. Üstelik, reel sosyalizmin başına gelenlerden sonra pusulasını şaşırıp demoralize olarak kendi kendini pasifize etmiştir. Kitleleşmeye yatkın ciddi bir muhalefet için tek etkin çıkış yolu "din kardeşliği"ne atıf yapan, onun üzerinde kendini yükseltmeye çalışan "İslamcı"lıktır. Vaktiyle kader ve tevekkül Müslümanları tek tek kişiler olarak uysal ve itaatkâr, aynı zamanda kanaatkar kılmaya yeterken mevcut kurulu düzen adına toplumu zaptı rapt altında tutmaya da yarıyordu. Şimdi aynı Müslümanlar —yer yer çoğunlukla, yer yer de giderek çoğalarak— hareketleniyorlar; "zapt"tan kurtulmak, "rabita"yı başka yerde aramak için kitle boyutunda ayağa kalkıyorlar.* Kendi toplumlarını da, dünyayı da kendileriyle meşgul ediyorlar. Bunun esas nedeni Batı kapitalizminin kendi gelişim dinamikleridir. Kapitalizm "insanlığa" vaadini tutmayacağını, zaten öyle bir niyetinin hiç olmadığını bu defa ayan beyan açık ediyor. "Olabilecek en az sayıda insanın... mutluluğu"! Batı kapitalizmi kendi gelişkin, ileri, uygar toplumlarını bile adım adım iç-sömürgeleştirmekteyken, eski sömürgelerine reva gördüğü gelecek, "komünizm belası"nı da savuşturduktan sonra, o geleceği onlarla eşitçe ya da adilce paylaşmak mı olacaktı? Bu toplumların insanları kendileri için öngörülen geleceğin şimdiki hallerinden kurtulmak değil, daha betere mahkumiyet olduğunu nicedir kavramaya başladılar. Dünyanın gerçekliği kafalarına dank ediyor. Kapitalizmin doğurduğu olumsuz sonuçlar karşısında bütün umut kapılarının kapalı, her kapıyı kilitleyen gerçekliğin de "herkesin değilse de" dünyanın ve insanlığın hayrına olduğunu ilan edildiği koşullarda yeni bir asabiyet onları harekete geçiriyor.

Bu noktada, din "kardeşliği"nin gerçekte ne olduğuna da bakmak gerekir.

O zaman, İslam kimliği sorunsalını öne çıkaran her renkten ve meslekten "medeniyetler çatışması" teorisyenlerinin ne gibi bir kafa ve niyet karıştırmacı işlevle gündemi işgal ettikleri daha iyi anlaşılır. Eşit olmayanların —ve olmaları da öngörülme-

yenlerin— kardeşliğidir din kardeşliği. Herkesin her an birbirini tarttığı, güven bunalımının alttan alta, sık sık da akut hallerde kendini dışa vurduğu bir "kardeşlik": gemisini kurtaran kaptan kardeşliği! Sınıf mücadelesinin bir ürünü olduğu halde sınıf olgusunu ve çelişkisini inkar ederek sermayenin safında yer almaya kendini adanmıştır. Dış sömürüye karşı çıkıp içerde süregiden haksızlığa, adaletsizliğe, baskıya, hiçe sayılmaya itiraz ederken, bütün bunları gündemde tutan ve hep tutacak olan ekono-

nomik tercihlere ve dünya görüşüne dayalı maddi süreçlerin esiridir. Kısacası, kapitalist gelişmeye, biraz parası olan kardeşin hiç parası olmayan kardeşi sömürerek zenginleşmesine adanmış bir "kardeşlik"tir. Batı kapitalizminin sultanı altında hayata geçen ekonomik/toplumsal uygulamaların ve siyasetin sonuçlarını sorgular, iş temellerini sorgulamaya ve değiştirmeye gelince, orada durur. Geriye kalan, eşitliğe, özgürlüğe, adalete, insanlığa ve "vahyin hikmeti"ne dair, en son moda post-modern terminolojiyle cilalanmış tımturaklı vaaz ve afaki spekülasyondur. Sorgulamayı sonuna kadar götürebilmek için İslamın kendi paradigmasının dışına çıkmak gerekir. Çıkıldığı yerde İslam kalmaz: kavga (siyaset) kalır. Bu başka bir kavgadır. Buna niyetli ve hazır olmayan İslam "kardeşlik"i, sömürü toplumunun tahakküm ilişkilerini ve onlara yataklık eden bütün değerleri şu ya da bu biçimde sürekli yeniden üretmeye ve bu yolda kendini de berhava etmeye her an adaydır.

Sosyalist sol, din kardeşliğinin ardındaki dinamikleri klasik ilerici-gerici takıntısından, büyük sermaye /devlet mahfillerinden pompalanıp duran "irtica" paranoyasından uzak durarak doğru tespit etmeli, bunu yaparken, içerdiği potansiyelin ne olduğunu enine boyuna teşhirden bir an geri durmamalıdır.

Çalışmanın sonu mu, köleliğin Rönesansı mı?

Negri ve Değer Kanunu'nun sonu

Constantine George Caffentis —

Negri'nin analizi, dünyadaki milyarlarca insanın değer yaratan emeğini kaale almayan, derinden Avrupa-merkezci bir yaklaşımı sergiliyor

Rifkin'in, Marx'ın düşüncesini kaba bir tarzda kullanması belki hoşgörülle karşılanabilir. Aslına bakılırsa, Rifkin, Marksist gelenekten değildi ve Marx'ın eserine daha önceki atıfları, az sayıda olup başka konulardan bahis sırasında yapılmıştı. Ancak Rifkin'in, *The End of Work* (Çalışmanın Sonu) adlı eserinde fevkalade açık bir biçimde ortaya koyduğu temalar, Marksist, Post-Marksist ve Post-modern Marksist epeyi yazarda da, çoğunlukla çok daha çapraşık ve kâhinvari anlatımlarla bulunabilir. Bu alandaki başlıca kişiliklerden biri, 1970'li yıllarda Rifkin'inkilere çok benzeyen sonuçları destekleyen, ancak Rifkin'in naif Marksizmini paylaşmayan mantık savları geliştiren Antonio Negri'dir. Negri'nin Michael Hardt ile birlikte yazdığı, 1994'te yayınlanan *The Laborers of Dionysius* (Dionysos'un Emekleri) adlı eseri, önce 1979'da, daha sonra 1991'de yayınlanmış *Marx Beyond Marx* (Marx'ın Ötesinde Marx) adlı eserinde kesinlikle başlattığı ve ilkin 1985'de, daha sonra 1990'da Guattari ile birlikte yayınladıkları *Communists Like Us* (Bizler Gibi Komünistler)' adlı eserde ardı getirilen bir söylemi devam ettiriyordu.

Bu bölümde, çağdaş kapitalizmin Negri tarafından yapılan, daha ince ayrıntılı ve Marksist analizinin, nasıl Rifkin'inki kadar sorunlu olduğunu göstereceğim. Negri'nin Rifkin'e benzerliklerini belirginleştirmek zor; zira, en basit ölçüde, Negri'nin eseri net bir biçimde anti-deneyseldir (anti-ampirik); herhangi bir olgu ya da olguya benzer bir şey metnin içinde ender olarak geçer. Oysa Rifkin'in *The End of Work* adlı eseri, istatistikler ve yüksek teknoloji konusunda medyatik olgulardan nerdeyse patlayacak kadar şişirilmiştir. Negri, bir "emeğin sonu" dönemi üzerine açık seçik bir şey yazmaya tenezzül etmemektedir. Yine de, Klasik Emek Teorisi veya Değer Kanunu'nu kuramsal olarak kesin terimlerle reddederken, benzeri bir öneriyi dile getirmektedir. Negri'ye bakılırsa, 20. Yüzyılın sonlarında sözkonusu Kanun "tümüyle iflas et-

miş" (Hardt ve Negri 1994:10); yahut "artık geçerli değil" (Guattari ve Negri 1990:21); veya "Değer Kanunu ölmekte"dir (Negri 1991:172). Bu, Rifkin'in daha deneysel savları ile denk düşmektedir; ama bu denkleşme, ancak başdöndürücü bir kuramsal muhakemeden sonra ortaya çıkabiliyor. Negri'nin klasik emek-değer kuramı ile ilgili versiyonu, "temel görev" olarak, "değişik toplumsal üretim sektörleri arasında emek-güç kullanımını yöneten toplumsal ve ekonomik kanunların irdelenmesini ve böylece kapitalist değerlendirme yöntemlerinin işığa çıkartılmasını" öngörüyor (Hardt ve Negri 1994:8) veya bu "temel görev"in, "somut emek ile yaşamı sürdürmek için gereken miktarlarda para arasındaki ilişkinin bir ifadesi" (Guattari ve Negri 1990:21), ya da "gerekli emek ile gerek fazlası emek arasındaki belirleyici oranın" bir ölçüsü olduğuna işaret ediyor (Negri 1991:172). Değer Kanunu, 19. Yüzyılda hayattaydı, ama tıpkı Nietzsche'nin Tanrı'sı gibi, ölmeye de başlamıştı. Yine de, söz konusu Kanun için resmi bir vefat belgesinin verilmesi kısa bir süre daha aldı. Değer Kanunu'nun iflasi, işlevsizliği ve ölümü, kapitalist yaşamın temel değişkenlerinin —kârlar, faiz, rantlar, ücretler ve fiyatların— artık emek-zamanla belirlenmediğinin basit bir ifadesidir. Negri, tıpkı Rifkin gibi kapitalizmin, Marx'ın *Grundrisse*'sindeki "Makineler Üzerine Bölüm"de, en vizyoner havasında tarif ettiği bir dönem içine girmiş olduğunu öne sürmektedir (Negri 1991:140-141) (Rifkin 1995:16-17). Söz konusu vizyona dair en çok sıklıkla aktarılmış metin parçalarından birini seçmeme izin verin:

"Ağır sanayinin gelişmesi, bu sanayinin üzerine oturduğu temelin —yani başkalarının emek-zamanlarının üstüne oturmanın— artık servet oluşturamayacağı veya yaratamayacağı anlamını taşır; aynı zamanda, başka bir anlam da, bildiğimiz kapsamdaki doğrudan emeğin, üretimin temeli olmaktan çıktığıdır; zira söz konusu emek giderek, daha ve daha bir denetleyici ve düzenleyici faaliyete dönüşmektedir. Başka bir neden

de ürünün, bireysel doğrudan emek tarafından üretilmesinin son bulmakta olup, daha çok toplumsal faaliyetin bileşiminin bir sonucu haline gelmesidir... Diğer taraftan, emeğin üretici güçlerinin bir otomasyon süreci düzeyine ulaşmaları halinde, olmazsa olmaz koşul, doğal güçlerin, toplumun ortak aklına boyun eğmesi, bu sırada doğrudan faaliyette olan bireysel emeğin de, toplumsal emeğe dönüşmesidir. Böylece, bu üretim yönteminin diğer temeli ortadan kalkar." (Marx 1977:382.)

"Otomasyon süreçleri"nin 1960'lı yıllardan bu yana genetik mühendisliği, bilgisayar programlama ve robotlaştırma alanlarındaki gelişimi hem Negri'yi hem de Rifkin'i, çağdaş kapitalizmin egemen özelliklerinin Marx'ın 1857-1858'deki vizyonu ile noktası noktasına örtüştüğü konusunda ikna etmiştir. Negri'nin eseri ile Rifkin'in *The End of Work* (Çalışmanın Sonu) adlı kitabı arasındaki başlıca fark, Rifkin emekçi kitlelerinin işsizliği konusunda bu "otomasyon süreçleri"nin sonuçlarının altını çizerken, Negri'nin, "toplumun ortak aklı" ve "toplumsal emek" in merkezinde bulunan yeni emekçileri vurgulamasıdır. Rifkin, bu yeni "bilgi emekçileri"nin (örneğin, araştırmacılar, tasarım mühendisleri, yazılım analizcileri, finans ve vergi danışmanları, mimarlar, pazarlama uzmanları, film yapımcıları ve editörleri, avukatlar, yatırım bankacıları) sayısal olarak hiç bir zaman büyük bir sektör oluşturamayacaklarını ve dolayısıyla kapitalist gelişimin bu aşamasının yarattığı sorunlara bir çözüm olmadıklarını ileri sürer. Negri ise onları, "gerçek sosyalizm" in ötesindeki komünizme dönüşümün anahtarı olarak görür.

Negri ile Rifkin arasındaki bir terminoloji farklılığı işaret etmek önemlidir; zira Negri, Rifkin'in bu "bilgi emekçileri"ne yıllar boyunca önce, 1970'lerde, "toplumsal emekçiler" adını vermiş ve daha sonra, 1990'lı yıllarda onları Donna Haraway (Haraway 1991:149-181) üslubuyla "cyborgs" (siborglar) olarak vaftiz etmiştir. İngilizce çevirisi özellikle talihsiz de olsa, "Social Worker" (toplumsal emekçi) tabiri, doğrudan *Grundrisse*'nin sayfalarından çıkıp gelmektedir. Negri, "bilgilendirme ve bilgi sektörü"ndeki yeni emekçiler ile montaj hattı döneminin "kitle emekçileri" arasındaki farkı betimleyecek bir ibare aradığında, Marx'ın, örneğin, "Bu dönüşümde, üretim ve zenginliğin başlıca dayanağı olarak görünen, ne emekçinin ortaya koyduğu doğrudan emek, ne de onun çalıştığı zaman sü-

residir; bu dayanak insanın kendi genel üretici gücü tarafından ele geçirilmesi, doğayı anlayışı ve doğaya hakim oluşu; tek sözcükle, toplumsal bireyin gelişimidir," (Marx 1977:380) gibi birçok tümcesinden derinden etkilenmiştir. Toplumsal emekçi, "tekno-bilimsel emek" in öznesidir ve *Grundrisse*'nin sayfalarından bir 20. Yüzyıl sonu cyborg'u, yani maddi ve maddi olmayan emeğin arasındaki sınırları devamlı olarak geçen, maki-

ne ile organizmanın bir melezi" (Hardt ve Negri 1994:280,1)² olarak zuhur etmektedir. Eski kitle emekçisinin montaj hattının üzerindeki emek süresi, verimlilik (değiş tokuş değeri ve kullanım değeri) ile kabaca ilintilenmişti ve emekçi, fabrika sistemine yabancılaştırılmıştı; toplumsal cyborg'un emek süresi, verimliliğinden bağımsızdır ama tümüyle üretim alanı içerisine entegre edilmiştir. Rifkin, "simgesel analizciler" in "bilgi sınıfı" nı, temelinde sermaye ile özdeşleşmiş olarak görmektedir ve entelektüel mülkiyet haklarına gösterilen yeni ilgiyi, seçkin kapitalistlerin, bilgi sınıfının önemini teslim etmelerinin ve zenginliklerini bu sınıfla paylaşma arzusunda olmalarının bir işareti olarak açıklamaktadır. Bilgi emekçileri "hızla yeni aristokrasi olma yolunda" dırlar (Rifkin 1995:175). Negri, bu sınıfın bugünü ve geleceğini, daha değişik bir biçimde izah etmektedir. Negri'ye göre, toplumsal cyborg'ların mevcudiyeti, sadece kapitalist gelişimin diyalektiğinin "kırılmış" oluşunun kanıtı olmakla kalmıyor; sermaye onu "satın alıp silemiyor", zira "toplumsal emekçi, başarılı bir dialektik hareket olarak anlaşılan kapitalist gelişimin terimleriyle artık kavranması mümkün olmayan bir öznel üretimeye başlamıştır." (Hardt ve Negri 1994:282.) Başka bir deyişle, tekno-bilimsel emek, sermaye tarafından, kendi ücretler sistemi ve "en iyiler" için yönetim, finans ve siyaset gücünün en üst düzeyleri içine girme vaadiyle çerçevelenmiş çalışma disiplini vasıtasıyla kontrol edilemez. Toplumsal emekçi "cyborg", sermayenin geleneksel kontrol tekniklerinden azade olmakla kalmıyor, aynı zamanda komünist devrimin öncüleri arasında da bulunuyor. Neden? Negri'nin sözlerini önce duyalım, sonra da yorumlayalım:

...[cyborg] üreticiler işbirliği veya birlikteliği, sermayenin organize kapasitesinden bağımsız olarak konumlanır; emeğin işbirliği ve özneliği, sermayenin çevirdiği dolapların dışında bir temas noktası bulmuşlardır. Sermaye, sadece bir ele

geçirme aygıtı, bir görüntü, bir idol haline geliyor. Sermayenin etrafında, kendi kendini değerlendirmenin kökten özerk yöntemleri hareket ediyor; bu yöntemler, potansiyel gelişim için alternatif bir temel oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda yeni bir kurucu temeli de gerçekten temsil ediyor (Hardt ve Negri 1994:282).

Negri, "cyborg" emekçilerin, sermayenin çekim gücü alanından yeni bir bölgeye kaçtıklarını öne sürüyor; ona göre bu bölgede "cyborg"ların emeği ve yaşamı, fiilen, bir tür komünizme uygun temel toplum ve üretim ilişkileri üretmektedirler. Bu ilişkiler, "kendi kendini değerlendirme" olgusuyla tanımlanmaktadır; yani, emek gücünü ve işinin değerini, kapitalist için geçerli değiş tokuş değeri temelinde saptamak yerine, emekçiler kendi emek güçlerini kendi özerk gelişimlerini saptama kapasitesi açısından değerlendirmektedirler; bu da, tekno-bilimsel emeğin, örnek haline geldiği dönemden kaynaklanmaktadır (Negri 1991:162-163) (Caffentzis 1987). Gerçekten Negri'nin "kendi kendini değerlendirme" kavramı, daha geleneksel Marksizm'in "kendi başına sınıf" veya "sınıf bilinci"ne benzemektedir; ancak "kendi kendini değerlendirme", "cyborg"u kitle emekçisinin politikalarından farklı kılmakta; dünyanın kitle emekçileri, köylüleri ve getto sakinlerinin eski ve yeni lanetli mekanlarından çok, Dünya Çapında Ağ'ın içine ironik bir biçimde sızan gerçek komünist devrimin gelişine işaret etmektedir.

Negri'nin kapitalizm karşıtı "cyborg" betimi ile Rifkin'in kapitalizm yanlısı bilgi emekçisi imajı arasındaki tolaşma, cazip bir konu oluşturabilir. Ancak, nasıl Rifkin'in bilgi emekçisi (kâr üreten en son çalışan olarak), kapitalist gelişimin yanlısı bir yorumu üzerine kurulmuşsa, Negri'nin "cyborg"u da aynı durumdadır. Her iki görüşün ortak temelini irdelemek ve eleştirmek daha yararlı olacaktır. Negri, "toplumsal emekçi" versiyonunu, tıpkı Rifkin'in bilgi emekçisi için yaptığı gibi, Marx'ın *Grundrisse*'si temeli üzerine oturtmaktadır; ancak şunu unutmamalıyız: "Makineler Üzerine Bölüm", Marx'ın, bir kapitalist toplumdaki makineler hakkındaki son sözü değildir. Marx, çalışmasını bir on yıllık dönem daha sürdürmüş ve *Kapital*'in 1., 2. ve 3. Ciltlerini yeni gözlemlerle doldurmuştur. Burası, bu gelişmeleri derinliğine gözden geçirmenin yeri değil. Marx'ın 1. Ciltte, makinelerin üretim yöntemine kattığı büyük güçleri teslim etmekle kalmayıp, aynı zamanda makinelerin, belirli bir enerji alanında mevcut olan iş konusundaki termo-dinamik sınırlamalara benzeyen, değer yaratma yetersizliğinin de altını çizdiğine (Caffentzis 1997) işaret etmek gerekir; ancak bizim savımız-

la ilgili olarak daha da önemli olan, *Kapital* III'de Marx'ın, "Makineler Üzerine Bölüm"ün alanına yeniden döndüğü bölümdür. Burada Marx, kapitalizmin "otomasyon yöntemleri" aşamasına yaklaştığı her dönemde, bir bütün olarak sistemin, kâr oranında düşüşün çarpıcı bir artış eğilimiyle karşı karşıya kalmak mecburiyetinde olacağını gözlemler ve şöyle sorar: "Nasıl oluyor da bu düşüş, daha büyük ve daha hızlı olmuyor?" Yanıtı ise, kapitalist faaliyet içinde, bu eğilime ve dolayısıyla sistemin teknolojik olarak son bulmasına direnç gösteren, sistem içi kurulu yöntemlerin mevcudiyetidir.

Yukarıda söylenenler, "zıt yönde etkiler" konusunda Bölüm XIV'de doğrudan, ortalama kâr oranının oluşması konusunda Bölüm II'de ise dolaylı olarak bulunabilir. Rifkin'le ilgili düşüncelerimi ifade ederken, "zıt yönde etkiler" in hassas sonuçlarından söz etmiştim; bunlar Negri için de geçerlidir. Negri, "toplumsal üretimin farklı sektörleri arasında emek-güç kullanımını yöneten toplumsal ve ekonomik kanunlar"ın mevcudiyetini buyurgan bir biçimde reddediyor ve emek-zamanın, "kapitalist değerlendirme yöntemleri" açısından can alıcı bir olgu olduğu görüşünü kabul etmiyor. Yine de, hem sermaye, hem de kapitalistler, her iki konuya da aşırı ilgi duyuyorlar. İşte bu yüzden ki sermayeyi düşük ücret ödenen bölgelere göndermek için o denli bir gayret gösteriliyor ve ücretli çalışma günü sayısının azaltılmasına karşı o denli çok direnç mevcut; zira, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki fabrikalar ve büroların bil-

gisayarlaştırılması ve robotlaştırılmasına, bir "küreselleştirme" ve "yeni kuşatılmış alanlar" yaratma yöntemi eşlik eder olmuştur. Kapitalistler, dünyanın mekanik üretimden en az nasip almış kısımlarında montaj bölgeleri ve genelevler kurma hakkı kadar, yaşam biçimlerini patentleme hakkına da sahip olmak için vahşice bir savaş sürdürüyorlar. Dünyanın birçok yöresinde, bir gerileme yerine, fabrika üretiminin büyük bir yayılımı yer aldı. Gerçekten, küresel şirketlerin kârının çoğu ile uluslararası bankaların aldığı faizlerin çoğunu, bu alt düzey teknoloji, fabrika ve cinsel alandaki üretim yaratmış oldu (Federici, 1998). Bu fabrikalar ve genelevler için çalışanlar sağlamak amacıyla Afrika, Asya ve Kuzey ile Güney Amerika'nın bir ucundan diğerine, yeni, geniş alanlar kuşatılmaktadır. "Sınai üretimin yerine geçen narin bilgilendirme makineleri"ne sahip olan sermaye, aynı zamanda dünyanın bir ucundan diğerine toprakların kuşatılması ile de uğraşmakta, bu süreç içinde açlık, hastalık, düşük yoğunlukta savaş ve toplu sefaletle neden olmaktadır (Caffentzis 1990) (Caffentzis 1995).

Eğer verimliliğin gerçek kaynağı dünyanın "cyborg"larında bulunuyorsa, o zaman sermaye, örneğin Afrika'daki komüne ait toprak mülkiyetinden dolayı neden tasalanıyor? Buna bir yanıt, basit olarak, Üçüncü Dünya'daki bu fabrikaların, toprakların ve genelevlerin, düşen kâr oranı eğilimine "zıt yönde etkiler" in mekanları oluşudur. Bu mekanlar, emek fazlasının toplam havuzunu arttırır, ücretlerin düşüşüne yardımcı olur, sabit sermaye unsurlarını ucuzlatır, emek pazarını muazzam ölçüde yaygınlaştırır ve sadece az sayıda bilgi emekçisini veya "cyborg"u doğrudan istihdam eden yüksek teknoloji endüstrilerinin gelişimini mümkün kılar. Ancak bir diğer tamamlayıcı yanıt, *Kapital* III'ün Kısım II'sinden toparlanabilir: Bir tür kapitalist kendi kendini değerlendirmenin mevcudiyetini gösteren, "Kârın Ortalama Kâra Dönüşümü". Kapitalist sistemin tümü içerisinde bir ortalama kâr oranının mevcut olması için, çok az emek ama pek çok makine kullanan sanayi kollarının, emek-yoğun düşük teknoloji kollarının yarattığı değer havuzundan yararlanma hakkına sahip olmaları gerekir. Eğer böyle kollar veya böyle bir hak mevcut değilse, o zaman ortalama kâr oranı, yüksek teknoloji ve küçük emek içeren endüstrilerde o kadar düşük olacaktır ki, tüm yatırımlar duracak ve sistem son bulacaktır. Dolayısıyla, kırsal bölgedeki "yeni kuşatılmış alanlar"ın, sanayide "otomasyon yöntemleri"nin yükselişine eşlik etmesi gerekiyor; bilgisayar, emek terini istiyor ve "cyborg"un mevcudiyeti köle üzerine kurulu.

Negri'nin, yüksek teknoloji alanlarında yeni

emekçilerin ortaya çıkışını, kendi kendini değerlendirme olgusuyla ilintilemesi doğrudur; ancak bu durum, emekçilerin kendi kendilerini değerlendirme olgusundan ziyade, kapitalist kendi kendini değerlendirmeye, yani "ölü emek" in, "yaşayan emek" den orantılı, bir pay talep etme hakkıyla ilintilidir. Gerçekten, sermayenin kendi kendini değerlendirme olgusu, dünya proleterya-sının alçaltılması varsayımı üzerine kurulmuştur.

Negri'nin analizi, dünyadaki milyarlarca insanın değer yaratan emeğini kale almayan, derinden Avrupa-merkezci yaklaşımı nedeniyle kolaylıkla bir kenara bırakılabilir. Negri, gerçekten, oldukça ilkel bir biçimde Avrupa-merkezcidir. Negri'nin günümüzün sınıf mücadelelerini, hatta kapitalist bir bakış açısından bile olsa değerlendirmeye başlamak için, hemen önündeki ufku oluşturan oldukça küçük postmodern düşünürler çevresi yerine, en azından, yeni, küresel kapitalist çok kültürlülüğü ve bunun meydana getirdiği ideolojileri (Federici, 1995) irdelemesi iyi olurdu. Ancak buradaki Avrupa-merkezci suçlaması, biraz genel nitelikte kalmaktadır. Negri'nin dünya proleteryasını metodik bir biçimde ihmalini daha iyi gösteren, onun Marksizm-Leninizm'in belirtilerinden birine bağlılığıdır: Hangi dönemde olursa olsun, devrimci özne, sınıfın en "üretken" unsurlarının sentezinden oluşturulur. Negri'nin, diyalektik materyalizmin metafiziğine ve "reel sosyalizm" tarihine sadece küçümsemeyle baktığı doğrudur; ancak devrimci öznenin seçimi konusunda, sapına kadar Leninist'tir. Negri'nin, bilgisayar programcıları ve onların çeşitliliği konusu üzerinde bu denli durması, bunların içerdiği üretkenliktendir. Genel Akıl üretken olduğuna göre, bu entelektüel emekçiler, Genel Akıl'ın ideal (ve dolayısıyla devrimci) temsilcileridir; yine de bu emekçiler, "toplumsal emekçiler" veya "cyborg"lar olarak, kapitalist birikime karşı somut bir mücadeleye henüz daha girişmemişlerdir.

Ancak devrim ile üretim arasındaki bu metodik özdeşliğin yanlış olduğu, tarih içinde tekrar tekrar kanıtlandı. Geçmişte Leninistler ve Leninist partiler bu yanlış sıklıkla hayatlarıyla ödeler. Mao'nun politik gelişimi şunu açıkça gösteriyor ki, en zayıf ve en az üretken görünenin bir mücadele içinde en güçlü olabileceğini savunan Tao'cu ilkenin, Leninist ilkeden daha etkin olduğunun Mao tarafından teslim edilmesinden önce, Komünist emekçilerin kentlerde katliama uğraması ve kırsal alanda da birçok benzer ölümcül deneyimin yaşanması gerekmişti. Negri'nin bu dönemdeki devrimci özne —narin makinelerin yöneticileri— seçimi, geçmişte Leninistlerce öne çıkarılan sanayi emekçisi kadar tar-

tışma konusudur. Gerçekten, özellikle Meksika'daki Zapatistacılar başta olmak üzere, dünya-daki yerli halkların devrimci mücadelelerine hitap etmek için ABD'de 1994 yılında yayımlanmış olan *The Labors of Dionysius* (Dionysos'un Emekleri) adlı eserin yaşadığı fiyasko, Negri'nin devrimci coğrafyasının genişlemesi gerektiğinin kesin bir işaretidir.

SONUÇ

Negri ve Rifkin, söz yelpazesinin birer ucunu işgal etmelerine rağmen, 1990'lı yılların "emeğin sonu" lakırdılarının başlıca iştirakçileridir. Negri deney öncesi mantık ve iyimserlik sergilerken, Rifkin "emeğin sonu" değerlendirmesinde deneysel ve kötümserdir. Ancak her ikisi de, kapitalizm için tek bir gelişme yolu olduğunu öne sürerek teknolojik determinizme sığınır görünmektedirler. Onlar ve bu sözleri sürdürenlerin çoğu, kapitalizmin, oranlamalar ve zıt eğilimler tarafından zorlandığını (ve korunduğunu) unutmaktadır. Daha fazla sayıda yüksek teknoloji makineleri, teknikleri ve emekçilerin ve daha bilmemnenin ardarda konularak cahilce toplamlarının yapılması nedeniyle bu sistem iflas etmeyecektir; zira Marx'ın ironik "Kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir" (Marx 1909:293) sözü, şimdi her zaman olduğundan daha gerçektir. Eski ve sıradan bir gerçek olabilir ama hala bugüne kadar kâr, faiz, ücretler ve belirli oranlarda emek, kapitalizmin mevcudiyeti için özel ama gerekli koşulları oluşturuyorlar. Kapitalizm, kendisinin unutulmasını istemez ama, diğer taraftan da, kapitalizmin mevcudiyeti, aldatma veya lanetleme yoluyla silinemez.

Rifkin, öngördüğü işsizlik krizlerinden çıkmanın tutarlı bir yolunun, ekonominin kâr yaratan sektörlerini terketmek olduğuna inandırarak sistemi aldatmaya çalışıyor. Eğer kapitalistler otomasyona ulaşmış tarımın, imalat sektörünün ve hizmet endüstrilerinin kontrolünü ellerinde tutarlarsa ve bunun dışında kalan hemen herkes, egemenlik konusunda herhangi bir hak talebi ve kâr amacı olmayan bir üçüncü sektörde çalışırsa, herşeyin iyi olacağını güven vererek söylüyor. Ancak bu senaryonun, kapitalist basındaki ve çok daha fazla olarak idare heyetindeki kartal gözlerin önünden alay konusu olmadan geçmesi çok zor. Dolayısıyla başarılı olamaz.

Negri ise, bunun yerine felsefi lanetlemeyi deniyor. 20. Yüzyıl sonu kapitalizmine, ontolojik olarak "sa-

dece bir ele geçirme aygıtı, bir hayal, bir idol" adını veriyor (Hardt ve Negri 1994:282). Ben Negri'nin bu imha, hakaret ve sefalet sistemini lanetleme arzusunu takdir ediyorum ama onun "sadece" sözcüğü konusunda şüphelerim var. Kapitalist aklın en yüksek organlarının (Ford Foundation gibi) göstermiş oldukları gibi, sermaye bu ontolojik lanetlemelere karşı, 16. Yüzyıl Güney Amerika fatihlerinin Aztek rahiplerinin ilahi lanetlemelerine karşı oldukları gibi kapalıdır. Gerçekten, sermaye kendi hayalvari karakterine bayılıyor. En önemli tasası, hayalin ontolojik durumu ile değil, süresi ile ilgilidir.

Dolayısıyla 1990'ların "emeğin sonu" edebiyatı, sadece kuramsal ve deneysel olarak teyit edilememiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda başarsızlığa uğramış bir politika da yaratıyor; zira sonunda, herkesin arkasından, dostu ve düşmanı, kapitalizmin son bulduğu konusunda ikna etmeye çalışıyor. Ortaya koyduğu düstur, Üçüncü Enternasyonal'in "Tasalanma, sermaye ergeç kendiliğinden çökecektir" söylemi değil; daha ziyade, "Kapitalizm, sistemin yüksek teknoloji ucunda zaten son buldu; bu gerçeğe uyansana!"dır. Ancak Nietzsche'nin "Tanrı öldü" düsturunun, kapitalizm karşıtı böyle bir versiyonu, hem Tanrı hem de Sermaye'nin pek çok adları namına milyonlarca insan hala boğazlanmaktayken, pek de ilham verici değil. (1998 İlkbaharı.)

1 Burası, Negri'nin 1970'lerdeki siyasal ve yasal yaşamını tartışmanın yeri değil. Bu konuda daha fazla bilgi için, Yann Moulier'nin *Introduction to the Politics of Subversion* (Negri 1989) adlı eserine bakınız. Fransa'daki sürgünden, kendi arzusuyla Temmuz 1997'de döndü ve şimdi Rabbi Cezaevi'nde (Roma) bulunuyor. Salıverilmesini talep eden uluslararası bir kampanya var.

2 Negri, toplumsal emekçi "cyborg"un işini, çoğunlukla "maddi olmayan" sözcüğüyle betimliyor. Ancak Turing* makine kuramının bir analizi, standart olarak maddi emek adı verilenle (örneğin, dokumak veya kazmak) maddi olmayan emek adı verilen (örneğin, bir yazılım programı kurmak) arasında temel bir farklılık olmadığını gösteriyor. Dolayısıyla, emek durumunun değer yaratan özelliklerini konumlandırmak için, bu durumun diğer yönlerine bakmak gerekiyor (Cafentzis 1997).

* Bilgisayar teknolojisinde kuramsal katkılarıyla ünlü bilim adamı.

ÖDP'nin büyüğü nasıl bozuldu

Hüseyin Hasaebi ———

“ÖDP, ÖDP olmaktan ıktı!” Elbette ıktı ama ÖDP olması için verilmiş, boşuna harcandığına hayıflanılacak hangi emek var?

Seçimi gördük, sonuçlarını da.

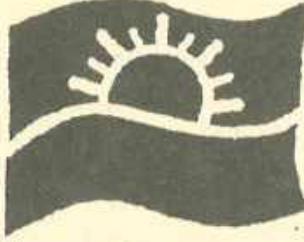
Seçimin ne önemi var. Sol böyle bakar, böyle söyler. Genel olarak çok doğrudur, solun tarih ve gelecek kavrayışı açısından sağlam bir yerde durduğunu gösterir.

Solun bu genel doğrusu Türkiye solunun yanlıştır. Seçimin ne önemi var demiştir hep ama bununla, genel olarak çok doğru olanı değil, özel olarak çok yanlış olanı söylemiştir. Bu son seçimde solun, hem de hep seçimin ne önemi var diye söylenip gelen bir kesimi, bu kez aynı şeyin tersinden söylenişiyse, “Tarihten siliniyoruz, varolmamız bu seçimde parlamento ya seilmemize bağlı,” diyerek “ilkeli yanlış”ını sürdürmüştür.

Sadece sol için, gerçek sol için seçim, seçimle ilgisiz bir yerde varolan yanlış veya doğruyu açığa vurur. Bu nedenle sol seçimle kazandım veya kaybettim demez. Seçimin verdiği işaret, neyi nerde araması gerektiğiyle ilgilidir.

Bu konuda ÖDP'nin seçim sonuçlarına refleks, bütün solun seçim konusuna bakışını düzeltmesi açısından öğretici bir örnekti. Seçimi “kaybeden” partilerin genel başkanları genel başkanlığı bıraktılar, ÖDP de sanki seçimi seçimde kaybetmiş gibi, aynı refleks gösterdi. Başkaları için doğru olan ÖDP için yanlış olmak gerekirken böyle olduysa, demek ki ÖDP'de bir yanlışlık vardı.

ÖDP benim doğrum veya yanlışım olsaydı bugün bize söz düşmezdi. Ama ÖDP, onunla ilgisi olsun olmasın, bütünü arayış içinde olan Türkiye sosyalist solunun çok önemli bir kesiminin arayışındaydı ve bu nedenle halleri, ders çıkarmak bakımından bir değer taşımaktadır. Ama öyle uzun boylu değil, herkes kendi derisini çıkarmalı, çıkarırken başkalarına ders ver-

**ÖZGÜRLÜK VE
DAYANIŞMA
PARTİSİ**

meye yeltenmemelidir.

Böyle bakınca ben ne gördüm?

ÖDP'nin bu hallere düşmesiyle Türkiye sosyalist hareketinde önemli bir deney heba edilmiş değil midir? Sorumlusu kimdir? Bu deneye katılmış, ondan bir şeyler beklemiş ve ona işlev yüklemiş herkes bu soruyu kendine sormalıdır.

Ama “herkes” deyip geçemeyiz, herkesi aynı kefedeyi tartamayız. Deney demek, ÖDP demek de bu zaten. Bu “herkes”i tanımamız

lazım. Tanırsak, Parti'nin başına gelenlerin ardında yatan nedenlerden önemli birine ışık tutulabilir. Sapla samanı karıştırmamak için “herkes”i kendi yanlışlarına ayırmak lazım. Açık, apaçık olmak lazım. GÜdülen dava, naz kaldıracak bir dava değil. Tarihin, sosyalistlerin gÜttüğü dava lehine dönen bir tekerleği yok. Sen ne kadar ve nasıl yaptın, o kadar olacak. Sosyalist mücadelenin önu açık değil, sen açacaksın. Sen nasıl 70 yıllık bir deneyimin üzerine basarak direniyorsan, karşıdaki de öyle, o da oraya ayak basarak seni kolluyor, bastırıyor, eziyor, saptırıyor. Bir daha kolay kolay faka basmayacağını her fırsatta gösteriyor. Suyun başını sağlam tutuyor, dünyanın neresinde kapitalizmin aleyhine gelişebileceğini sezdiği bir potansiyel görürse, çullanıyor.

Sosyalistim diyen herkes aklının bir kenarına yazmak zorundadır: başka yolu kalmamıştır; bundan böyle hangi tarafa bükerseniz bükün, çıkış yolu, kolayca heba edilebilmiş olan deneye benzer deneyler içinden geçilerek bulunacaktır. ÖDP deneyinin bu hale gelmesinden de sen sorumlusun, ben sorumluyum. Biz yaptık oldu!

Şuradan başlayalım: ÖDP “grup”lar ve “grupçuluğa karşı olanlardan” mürekkepti. Burdan başlayabildiğine göre, başlanabiliyormuş. Partinin bu hallere düşmesinden ne gruplar, ne

grup şefleri ve onların askerleri, ne de "grupçuluk illeti"dir sorumlu olan. Sorumlu aramaya grupçuluk illetine karşı olanlardan başlanabilir ve bu da, hiç değilse yöntem açısından, yanlış olmaz.

Grupçuluk illetine karşı olan, gruplar dışı bireylerden oluşan sosyalist yığılmakiler ÖDP'li olmayı her şeyin üstünde tuttuklarını baştan beri söyleyegeldiler. Haklıydılar. Bu noktada her söyledikleri doğrudur. Ama savundukları bu doğru, ÖDP gibi bir partide ancak hakkı verildiği zaman doğru olabiliyordu. Dünyadaki benzeri başarılı deneyler böyle başarılı olabilmisti. Doğru dediğin şeyi onun doğru olduğuna inananlar hayata geçirecek, başka kim geçirecek?

Bu "hakiki" ÖDP'liler gruplara ve grup temsilcilerine karşı bıkıp usanmadan grupçuluktan yakındılar. Aynı grup disiplinlerinden arınmış gerçek bir "parti gibi parti" olma gereğini hep vurguladılar. Parti'nin bütün zaaflarını, büyüğünü küçüğünü, grupçu anlayış ve pratiklerin başına kaktılar ve gruplardan, grupçuluk yapanlardan, bu huylarından vazgeçmelerini istemekle yetindiler. Sayıları yabana atılır gibi değildi; aralarında çoğu, bütün gençliklerini sosyalist mücadeleye adanmış, yaşını başını almış deneyimli insanlardı. Neyin olmayacağını iyi biliyorlardı ve söylüyorlardı.

Zayıf noktaları işte buradaydı!

Yanlış görüyor, doğruyu biliyor ve söylüyorlardı, ancak doğrunun gerçekleşmesini ve Parti'nin realitesi haline getirilmesini grupçuluk iletiyle müzdarip saydıkları gruplardan bekliyorlardı. "Gruplar kendilerini feshetsinler!". Ya da hiç değilse "Grupçu davranışlardan geri dursunlar!" Bildikleri şey sanki bundan ibaretti.

İyi güzel de, gruplar kendilerini feshetmiyorlardı, grupçuluk yapmaktan da geri durmuyorlardı. Kendilerinden istenen ve beklenen şeyi yerine getirmeyecekleri her hallerinden belliydi... Ne olacaktı? Bu durumda "hakiki ÖDP'li"lerin yapmaları gereken şey partiyi parti gibi yapmanın gereğini yerine getirmek, bunun sorumluluğunu üstlenmek değil miydi? Parti içinde bu doğrultuda işlevli ideolojik, politik, örgütsel bir yığınak yaratmak için besbelli ki olağanüstü bir çaba göstermek gerekmiyordu? ÖDP'nin parti içi demokrasi anlayışı ve tüzüğü bunu engellemiyordu. Kaldı ki bu tüzük ve demokrasi anlayışı da, onların yapmak istediklerini yapmaları için, sosyalist sola

daha çok onlar tarafından taşınmış bir yeni anlayıştı.

Grupların doğruya gelmesi beklene dursun, gruplar birbirleriyle yıkıcı bir çatışmaya giriştiler. Bu anaför ÖDP'ye sosyalist mücadele için gelen bir çok genci, emekçiye, aydını Parti'den kaçırdı. Bunların çoğu başka yerlere de gitmediler, çünkü ÖDP'nin lafzında ve kendinde gördükleri, çoğulculuk, parti içi demokrasi, yeni bir siyaset yapma tarzından esintiler, sosyalistlerin birliğine vurgu gibi birçok doğru çekmişti onları ÖDP'ye. ÖDP'nin tabir caizse karaya oturmasıyla bu gibi doğruların kitlesel boyutlu sınıf mücadelesine katkısı heder edildi.

Hem "hakiki ÖDP" sen olacaksın, hem de partinin yapısında, fikriyatında, gidişatında kale alınacak, vazgeçilemeyecek bir odak olmak, öne çıkmak için inisiyatif alıp geceni gündüzüne katıp uğraşmayacaksın. Gelmekte olduğunu son iki üç yıldan beri gördüğün akıbeti seyirci kalacaksın. Grupların grupçuluk illetini bastırarak her ne idiye, kendini işte o nitelik olarak dayatmadıktan sonra, neyin mücadelesi verildi de grupçuluk aşılamadı? "ÖDP, ÖDP olmaktan çıktı!" Elbette çıktı ama, ÖDP olması için verilmiş, boşuna harcadığına hayıflanılacak hangi emek var?

"Yapamadık, yaptırmadılar. Gruplar birbirlerine çanak tuttular. Bir taraf partiyi gözden çıkarmıştı, gözü başka yerdeydi; yapmayacağı yoktu. Diğer taraf ÖDP'nin ÖDP olabileceğine, olması gerektiğine aklını ve gönlünü zaten hiç yatırmamıştı; çoğunluklardı, askerleriyle geldiler, yolumuzu kestiler. Duvara çarptık..."

Doğru da, bu noktaya gelinmesinde kendi dahlini gözden kaçırmaya bir bahane bu. Siz neydiniz? "Hakiki" ÖDP'den kasıt neydi? İyi niyetli bir varsayım ve temenniler demetinden öte, elle tutulur, gözle görülür bir gerçekliği var mıydı? Yoktuysa niçin yoktu? Vardıysa, o gerçeklikte sizin yeriniz neydi? Bizim de... Hepimizin yeri neydi? Kimsenin —bu derginin mutfağında çalışan çoğu ÖDP'linin de— kendini sorumluluktan tenzih etme lüksü yok.

Demek ki grupların grupçuluğuna karşı olup meydan vermemek ve bu tür bir zenginliği sosyalist siyasi mücadeleye kazandırmak maddesinde olanların ilk ve asıl sorusu dışarıya değil, kendilerinedir. Yolun buraya çıkmasının sorumluluğundan gruplar elbette münezzeh değildir, ama bu "başka" konudur. Bize düşeni

kıvıramadık. Grupların hida-
yete erip doğruya gelmeleri-
ni, "adam" olup bize "adam
gibi bir parti" bahşetmeleri-
ni hepimiz bekledik. Olabi-
r mi? "Deney"dir dememiş
miydin? Öyle ama, deney
böyle mi yaşanır? Deneyin
hakim öznesi olmak için gayre-
tin olmamışsa sonucun fos çık-
masından kim sorumludur?

Grupların grupçuluğuna karşı "hakiki
ÖDP"lilerin çelişmesini göstermesi bakımın-
dan başka noktalara da bakalım... ÖDP'de,
sadece "arka oda" disiplinli grup aidiyeti,
gruplar adına olsun, Parti için olsun, sözü edil-
meye değer bir dinamizm üretebilmiştir. İşin
gerçeği maalesef budur. O dinamizmin ne ken-
dilerine, ne Parti'ye, ne de sosyalist harekete
bir hayrı dokundu gerçi. Boyları mı mek par-
mak uzadı, sınıf ve ülke politikasında etkinlik-
leri mi biraz olsun arttı? Doğru ama, gruplar
dışı kalıp da grupçuluğa haklı olarak karşı
olanlar da gruplardan şikayet ve parti hayrına
bolca temenni üretmekle yetindiler. Kimi hal-
lerde gruplardan birinin yürüncesine kapılıp so-
nu hüsrana ve küskünlükle biten yol arkadaşlık-
larına umut bağlayanlar oldu. "Hakiki" ÖDP
onlar oldukları için ÖDP ile birlikte yine onlar
tükendiler.

Eksik olan, işi bilmemek değildi. Temel ne-
den, açık konuşmak gerekirse, sosyalizm için
sınıf mücadelesinde ısrarın olmazsa olmaz şar-
tı olan motivasyon eksikliğiydi. Toplumda,
özellikle de düşünen kesimde, "Sosyalizm iyi,
güzel de, olmuyor işte, boşuna uğraş!" diye ha-
kim bir tereddüt hasıl olmuşsa bilinçler törpü-
lenmiş demektir. Bilinci törpülenmiş işçi, emek-
çi, öğrenci, aydın neye yarar ki? Kendi için ol-
mayan sınıf bile hiç bir şey değilken, sosya-
lizm için irade yoksa sosyalistlik de hiç bir
şeydir. İradeler yıpranmıştır. Reel sosyalizmin
yenilgisini devrimci Marksizmin başına kakma-
ya teşne "yeni, yepyeni!" teorik yönelimler ko-
münist devrimci moralleri silip süpürmüştür.
Pusula yitirilmiştir. Sınıf mücadelesi demokra-
tikçiliğe, sosyalizm toplumculuğa, siyaset avara
kaskatı partililik oynamaya dönüştürülmüştür.
ÖDP'in büyümesi bozulmuştur. Türkiye sosyalist
solu için, her şey baş aşağı giderken makbul
bir silkiniş fırsatı olması mümkün önemli bir
deney harcanmıştır. Oysa sosyalist mücadele
için motivasyon ve irade ihtiyacı olanca yakı-
cılığıyla sürmektedir.

ÖDP tecrübesinden sonuç çıkarmaya çalışır-
ken gruplar dışı ve grupçuluğa karşı olan "bi-
rey"leri öne almamızın birkaç nedeni var. Bir
kere bunlar ÖDP'de başta önemli sayılacak bir
yığınaktılar. Gruplar, gruptu; duvarları
içinde olandan ibaretti. Oysa ÖDP'ye ka-
muoyu ilgisinin en yakından uzağa ço-
ğu halkaları —her ne kadarsa— bu yi-
ğının somut toplumsal ilişkilerinden
kaynaklanıyordu. ÖDP'nin kitleselleş-
meye ve anlamlı bir sınıfsal dayanak
edinmesine açılım sağlayacak olan ka-
nallar da, açılacaksa, gruplar üzerinden
değil, daha çok bu yığınak üzerinden
açılacaktı. Ayrıca, 17 Devrimi'nin tarihsel mi-
rasçısı reel sosyalizmin hem bilgi ve tecrübesi,
hem de eleştirisi ancak ÖDP'deki bu yığınak
marifetiyle sosyalist mücadeleye maledilebilirdi.

ÖDP'deki gruplar dışı yığının misyonuna
ve ataletine öncelikle dikkat çekmek istememi-
zin ikinci nedeni, sosyalist mücadelenin bun-
dan sonrasıyla ilgili. Şu kesindir ve perspektif
olarak giderek netleşmektedir: Türkiye'de sos-
yalist mücadele bir biçimde somut sınıf bağ-
ları üzerinden yeniden yapılanacaktır. Emekçi
sınıfın sosyalist siyasi mücadelesine öncülük
edecek bir sosyalist sınıf partisi er veya geç
bu topraklarda tutacak ve yeşerecektir. Türki-
ye'de Marksizm, siyaset dışı entelektüel kay-
nakların da katılımı ve katkısıyla, ama asıl
olarak böyle bir partinin canlandıracağı zemin-
de gelişerek somut Türkiye ve dünya gerçek-
liğini çözümleme yetkinliğini kazanacaktır. Ve
işte bugün Türkiye'de varolan sosyalist müca-
dele potansiyelini böyle bir partinin yaratılma-
sı doğrultusuna sokacak ve akıtacak olan da,
büyük ölçüde, ister ÖDP içinde olsun, ister
ÖDP dışında, "varolan" ama atalet içinde de
"olan", gruplar dışı sosyalistlerdir. ÖDP'nin
düştüğü "hal"den öncelikle onlar — sosyalist
mücadelenin sorunlarından önce onlar sorumlu
oldukları için— sorumludurlar. Grupların sos-
yalist mücadelenin sorunları diye bir sorunları
olmadığı, ÖDP projesini böylesine fütursuzca
harcamış olmalarından artık iyice anlaşılmıştır.
Bundan böyle —ola ki akıllanarak— tekamül-
le direnmeden kendi özgünlükleriyle, emekçi
sınıfların siyasal üstünlük kazanması için kur-
gulanmış modeller içinde, güçlerini başka sos-
yalist güçlerle birleştiremezler mi? Bu soruyu,
sosyalist sol içindeki gruplar her şeye rağmen
yine de kendilerine sormaya başlasalar iyi
ederler.

Chavez'in yaptıkları

Venezuela'da olup bitenler üzerine kısa notlar

Bugünkü durumda ülkede ABD ve eski düzenin (petrol zengini sermaye, işbirlikçiler, bir dönemin zenginliğinin ortaya çıkardığı orta sınıf, petrol şirketindeki sendika ağaları, yani AD -"sosyal demokrat" parti-, CTV sendikası -1 milyona yakın işçiyi temsil ediyor-, vb.) muhalefeti Nisan 2002 darbesinden sonra ikinci büyük denemesinde de başarısız oldu. Aralık-Şubat grevi bitti sayılır. Ülkede 10 milyonluk işgücünün zaten %10'u örgütlü ve CTV'nin gücü kamuda, kilit PDVSA'da (kamuya ait petrol tekel) örgütlü olmasından geliyor. Geniş yoksul kesimler, hatta orta sınıf da eski düzeni Chavez'e 1998-2002 arası tam destek vererek silmişti. 2001'de petrol fiyatlarının düşmesi Chavez'in başlardaki başarılarını orta sınıf için gölgeledi. Anayasa, toprak reformu, eğitim, sağlıkta iyileşmeler, vb. ithal ürünleri ya da dolara endeksli tüketen orta sınıflara çok hitap etmedi, bolivar'ın (para birimi) değer kaybı, kamu yatırımlarının azalması, tabii bu arada muhalefeti temsil eden medyanın muazzam bombardımanı, Chavez'in yerli kökeni ve halkçı söyleminden ötürü elit ve ırkçı tavırlar bu kesimi etkiledi. İşçiler de bir yandan Chavez'in PDVSA'daki saadet zincirini kırmaya niyetlenmesi (ülkeye buradan büyük zenginlik akması gerekirken, gelirlerin çok azı kamuya aktarılıyor, büyük bölüm şirket içinde işletme gideri altında yöneticilere, kadrolara gidiyor, CTV'ye bağlı sendika Fedepetrol, uzun yıllardır AD ile içiçe şirketi devlet içinde devlet gibi yönetiyor, bizdeki sarı sendikalar gibi işe gireceklerin listesini de belirliyor, yolsuzluklara bulaşmış, köhnemiş bir yapı var), diğer yandan 2001'de ekonomide işlerin kötüye gitmesi ve işsizliğin artmasıyla kısmen muhalefete geçti. Ama Nisan darbesinde, Chavez'e karşı çıkan işçiler de darbecilere direndi.

ABD Irak'ı düşünerek istikrarlı bir petrol tedarikinin kısa sürede sağlanamayacağını görünce muhalefeti -şimdilik- sattı, Chavez de zaten ilişkilerde dikkatli. Hem grevde elindeki tüm imkanlarla gereken önlemleri aldı, çok kararlı bir tavır sergiledi, hem de eski ABD Başkanı arabulucu Carter ve OAS ile görüşmelerde esnek göründü. Ağustos'ta referandumu razı oldu, karşı tarafa koz verecek, ör. gerici medyayı susturma, sendikaları yasaklama, liderlerini tutuklama, Karakas valisini ve diğer darbecileri içeri atma gibi girişimlerde bulunmadı, gösterilere müdahale etmedi (üstelik muhalefetin açıkça anayasayı çiğneyen, darbe isteyen, orduyu kışkırtıcı faaliyetini, telkinlerini bilmesine rağmen)... Orduyu iyi tanıyor. Genelkurmay Başkanlığı, Karakas'taki birliklerin komutası gibi kilit mevkilere güvendiği kişileri getirdi. Halk arasında da (ör.kadın hareketi açısından) durumu iyi değerlendiriyor: Gösterilerde Şili'deki gibi tencere çalan zengin-orta sınıftan kadınlar var, oysa liderleri hep erkek.

Chavez'in hükümetinde 3 kadın bakan var.

Sonuçta ülkede VKP gibi radikal sol güçler Chavez'in devrimden yana daha kararlı davranmasında yana ama zaten toplum polarize olmuş durumda, Chavez de olayların sürüklenmesiyle (ya da bilinçli olarak, çünkü çevresinde eski MAS hareketinden, sosyalizmden etkilenmiş insanlar var) giderek sola kayıyor. *Kızılçık* 2000 yılında Chavez'e dikkat çekerken Castro'nun şu sözünü almıştı: "Marksist değil ama devrimci". Mevcut durumda bir Marksist daha başka ne yapabilirdi ki?

ABD Ortadoğu'yu garantiledikten sonra biraz zaman verdiği Chavez'e tekrar dönecektir. Ne olacağı Chavez'in bu zamanı nasıl değerlendireceğine bağlı.

Şubat ayı başında Venezuela'da bankalar, fabrikalar, dükkanlar, lokantalar, okullar, üniversiteler Aralık başından bu yana süren 64 günlük "grev"in sonunda tamamen açıldı, onca zaman çekilen market, benzin, mutfak gazı, banka kuyruğu çilesi bitti. Bu arada "grev" ülke gelirlerinde 4 milyar dolardan fazla zarara maloldu. Çıkan çatışmalarda çoğu başkan Chavez yanlısı 7 kişi öldü.

"Grev"le ilgili gerçek zaten farklıydı. Daha "grev"in başlarında, Karakas'a gelen Mark Weisbrot (Washington Post, 12 Ocak 2003) ABD medyasının haberlerine şaşırdığını, kentin yoksul kesimlerinde ve büyük bölümünde "grev"den eser olmadığını, tatil alışverişinin sürdüğünü, metronun, otobüslerin çalıştığını, dükkanların açık olduğunu, yalnız kentin doğusunda, zengin mahallerinde kepenklerin kapalı olduğunu yazıyordu. "Grev" esasında petrol greviydi, ulusal petrol şirketi Petroleos de Venezuela (PDVSA) ekonominin can damarı. Yüzde 75'i ihraç edilen petrol GSMH'nın üçte biri, 20 milyar dolarlık bütçenin yarısı demek. Hatta bu "grev" bile değildi; PDVSA dahil çoğu işletmede yöneticilerin, muhalif işverenlerin, yabancı sermayenin (ör. McDonalds, Fedex, Procter&Gamble, GM, Goodyear gibi ABD şirketleri) lokavtıydı!

Chavez Nisan 2002'deki darbe girişiminde yaptığı gibi PDVSA'da çalışanları bu defa affetmedi. Eski düzen yanlısı beyaz yakalılar ve yöneticilerden hükümetin "sabotajcı" dediği 5000 muhalif, işten çıkarıldı, kalan 35.000 çalışanın çoğu işbaşı yaptı. Bu arada OPEC Ocak başında üretimi arttırdı ve Venezuela'nın grev süresince üretim kaybına karşı pazar payını korudu...

Muhalefet, PDVSA çalışanlarının "grev"i (Chavez'in deyimiyle "ekonomik darbe") bırakmadığını söylese de, dünyanın beşinci büyük petrol ihracatçısı Venezuela'nın günde 3 milyon varillik ham petrol üretimi hızla normale dönerken Şubat başında 1,8 milyon tonu bulmuştu.

Chavez'e "diktatör" deniyor. Halbuki iş başına gel-

diğinden beri tüm seçimleri, referandumları kazandığı, Venezuela'nın en demokratik anayasasını yaptığı, medyanın neredeyse tamamını elinde tutan 4 TV kanalının (Chavez onlara "mahşerin dört atlısı" diyor) yayını, "grev" boyunca yapılan gösterileri yasaklamadığı biliniyor. Her yolu deneyerek hükümeti devirme çabalarına karşın siyasi eylemcilikten kimse tutuklanmıyor. Muazzam ekonomik zarara karşı Chavez grevi kırmak için zor kullanmadı.

Ülkede asıl "dikta" isteyen, kendine "Demokratik Koordinasyon" diyen muhalefetin ta kendisi.

Chavezin yaptıkları:

- Sermayeyi dizginleyen ve özgürlükler getiren anayasa (1999)... 3000 kadar okulda bir milyon çocuğa eğitim ve beslenme olanağı sağlandı... iki yılda 150 bin konut yapıldı... çocuk ölümleri azaldı... okuma yazma oranı arttı, eğitime destek verildi (üniversite bütçeleri arttı)... asgari ücret yükseldi... petrolün özelleştirilmesi engellendi, devlete ayrılan pay artırıldı... toprak reformu, tarımı ve sağlık sektörünü destekleme, petrol karşılığı Küba ile hasta transferinden 5 bin hastanın yararlanması...

ABD'nin rolü:

Venezuela petrolünün kesilmesine tahammülü olmasa da "rejim değişikliği" olanaklarını açık tuttu... Bush 6 Aralıkta çıkan olaylardan sonra Anayasayı hiçe sayıp erken seçim diyerek dışardan müdahaleye kalkıştı.

ABD Venezuela'dan günde 1,5 milyar dolar petrol alıyor (petrol ithalatının %15'i). Grevin daha ikinci haftasında bir PDVSA yöneticisi, ABD'nin Irak (ya da Ortadoğu) savaş planları açısından grevin sonuçlanmasının önemini belirtti. Ayrıca ülke Phillips Petrol, Exxon Mobil, Chevron Texaco ve Occidental Petroleum'un da büyük çıkartıları var. Ayrıca Nisan 2002'deki darbe liderlerinin PDVSA'yı özelleştirerek Bush'a ve İspanyol Repsol firmasına bağlı bir ABD şirketine verme, ABD kolu CITGO'yu ünlü muhalif ve zengin Cisneros'a satma, ülkenin petrol üzerindeki tekeli kaldırma hamleleri vardı. Aslında PDVSA yönetimini ve beyaz yakalıları muhalefete geçiren, şirket yönetim kuruluna Chavez'in üç kişi ataması ve özellikle, devlete ödenen payı %16,7'den %30'a çıkarmasıydı.

Sonuçta gerek iç dinamikler açısından ordunun kontrolünü elinde tutması, yığınların umudunu Chavez'e bağlamayı sürdürmesi ve giderek daha örgütlenmeleri, dış dinamikler açısından petrolün varilinin 27 dolara çıkmasıyla kaynak sorununun hafiflemesi, ABD'nin Irak konusu dururken riske girmek istemeyişi Chavez'in işine yarıyor. Elbette bunda Chavez ve yönetimdeki ekibin kararlılığı da önemli rol oynuyor. Chavez 23 Ocak'da büyük bir kalabalığa yaptığı konuşmada, "Gençlik yıllarımda okumuştum, Lenin, 'kapitalizmin son aşaması emperyalizm' diye bir tez ileri sürmüştü. Çağımız için bunu geliştirmeyi düşünürsek, 'neoliberalizmin son aşaması faşizm' diyebiliriz. Bu akıldışı muhalefetin 'Venezuela'ya dayatmak istediği budur: faşist neoliberalizm!... Anayasa, ülkenin yüce ilkeleri, özgürlük pazarlık konusu olmaz, devrim üzerinde pazarlık edilmez. Devrim yapıyoruz, yapmaya devam edeceğiz..." diyordu.

Kıbrıs'ı sistemden çözmek

Kıbrıs'ta bir tartışmadır gidiyor. Kıbrıs gibi küçük problem merkezlerinde sorunlar hep böyle uzayıp gider. Çünkü küçük ülkelerde nasıl yaşanacağı küçük ülkelerin halkına bırakılmaz. Sorun emperyalistlerin sorunudur. Ne Türkiye, ne Yunanistan, ne de emperyalist Batı için Kıbrıs'ta "Kıbrıslı" vardır. Kıbrıs'ta Rum vardır, Türk vardır. Kıbrıs Kıbrıslılara bırakılamayacak kadar önemlidir. Bu önem bugün, ABD'nin Ortadoğu'da uzun vadeli stratejik işlere koyulduğu bir zamanda, büsbütün artmıştır.

Avrupa Birliği'nin dayattığı çözüm ada halkının çoğunluğunu ikna etmiş gözüküyor ama, AB'nin çözümü niye Kıbrıslılar için de çözüm olsun?

Türk devletinin Kıbrıs için güttüğü siyasetin "ilhak"tan başka bir içerik taşımadığı zaten biliniyor. Türk faşistleri ve milliyetçi Türk solcuları bu "ilhak" siyasetini sokağa taşıyorlar. Yunanistan'ın "ilhak" siyaseti ise AB'nin ilhak siyasetine dönüşmüştür.

Kıbrıs'a bu iki yaklaşımdan başka bir yaklaşımla yaklaşılmalı. Bu nedir?

Gerçi somut Kıbrıslı Kıbrıs halkına AB'ye iltihak tek ve en ideal çözümmüş gibi görünüyor ama, diğer seçenekler budandığı, emperyalizm ve tahakkümcü Türk-Yunan müdahalesi işi bu noktaya sıkıştırdığı için halk böyle bir çıkış tüneline sokulmuştur. Oysa Kıbrıs'ta, azıcık "geriye" gidilse, ada halkının hafızasına başvurulsa, alternatif çözümler bulunacaktır. Nedir bunlar?

Kıbrıs'a içerden yön verebilecek siyasal güçler içinde her iki toplum kesiminde de sosyalist güçler daha dün çoğunlukta idi. AKEL'den ve CTP'den söz ediyoruz. Bu çoğunluk bugün de var ama "AB'ye iltihak" çoğunluğuna dönüşmüş olarak var. Bugünkü AB'ci çoğunluk, esasta bu çoğunluktur.

Kıbrıs hem Kuzeyinden, hem Güneyinden, Batista'nın Kübası'na çok benzetilmiştir. Ada ekonomileri için geçerli genel zaaf Kıbrıs'da Türk ve Yunan sermaye çevreleri için bir imkan yaratmıştır. Mafya, her iki kesimde de ekonomiyi, belli sınırlar içinde de yerel siyaseti belirlemiştir. CTP ve AKEL, sosyalizme dönük doğrularından ve doğrultularından vazgeçtikleri için bu gelişmenin bir parçası haline gelmişlerdir.

Tıkanma noktası buradadır. Yolu açacak olanlar kendi önlerini tıkamışlardır. Bize, "Layığınızı bulun!" demekten başka bir şey kalmıyor.

Kıbrıs Kıbrıslılara bırakılsa —davulcuyla zurnacı misali— gittiği yerde Küba gibi inat edemez miydi ki denenmeye değmedi?

Bir yanılgı romanı:Aldatmak

Ya da Ahmet Altan kimi aldatıyor?

Öner Ciravoğlu

Modern roman yazmak, yapıtı orasından burasından yapııştırılmış bir taslak halinde bırakıp, insan ilişkileri üstüne deneme yazısı kaleme alır gibi erotizmin sihirli etkisinden yararlanmak değildir

Cumhuriyet sonrası edebiyatımızın gelişimine ilişkin çarpıcı gözlemlerden birisi, kadın duyarlılığının işlendiği bunca esere (roman, hikaye...) karşılık kadınların bu duyarlılığı işleyen kendi eserlerinin yeni yeni serpilip gelişmeye başlamış olduğu yönünde...

Bunun ilk ve belirleyici gerekçesini, 1960'lar sonrasında başlayan özgürleşme süreci içinde kadın hareketinin konumlanmasında aramak gerekiyor. Kadının çalışma hayatında yerini bulması ve sesini yükseltmesi, gitgide bir yandan aile içinde, bir yandan yönetim katmanlarında söz alabilmesinin, karar sahibi olmasının ardından —buna teka-bül etmek üzere— kültürel alandaki sonuçlar da yeni yeni tomurcuklanmakta.

KADIN'I YAZAN KADIN YAZARLAR KADIN'I YAZAN ERKEK YAZARLAR

Kuşkusuz bu alanda kesinleme yapmak pek yerinde değil. Ancak, 1970'lerden bu yana kadın romancılarımızın Kerime Nadir/Muazzez Tahsin çizgisinden farklılaşarak kendilerine yenilikçi, estetik kaygıyı önde tutan bir mecra aramaya başladıkları da inkar edilemez: Adalet Ağaoğlu, Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Sevgi Soysal, Ayhan Bozfrat, Sevim Burak, Tomris Uyar, Füruzan gibi yazarlarla başlayan 1960 sonrası çıkış; Pınar Kür, Nazlı Eray, Selçuk Baran, Aysel Özakin'larla sürmüş ve aynı kuşaktan olup da romana geç başlayan Oya Baydar, İnci Aral, Erendiz Atasü, Ayla Kutlu benzeri yazarlarla yeni bir açılıma kavuşmuştu. Ekleme gerekir ki, Füsün Akatlı gibi eleştiri geleneğimize felsefi derinlik katan bir düşünce insanının da değerlendirici, özendirici katkılarıyla... Ama yeterli mi bu kadarı? Elbette değil. Geleceği kurmaya adanmış oluşumların örgütlenmesi bugünlerde ne kerte olgunluğa erdiyse kadın odaklı edebiyatın gelişkinlik düzeyi de o kadar kendini duyuruyor.

Ama "kadınlık olgusu"nu sadece kadınlar mı

yazmalı? Dünya edebiyatının gelişme evrelerine bakarsak, "kadın"ı iç yolculuklarıyla yansıtan, onların dünyasına ilişkin pencereler açan herkesin bildiği sanatçılar kadın veya erkek olsun azımsanacak gibi değil.

Bu duyarlılığı işleme çabasına günümüz yazarlarından da örnek vermek mümkün... Ahmet Altan da bunu denemek isteyenlerden birisi... En azından yeni romanı Aldatmak bu çizgiye çarpıcı bir örnek... Ama bakın nasıl çarpıcı bir örnek:

Önce şunu belirteyim: Yazar için, bir metin, yayımlanana kadar kendi metnidir. Basıldıktan sonra genellikle elinden kayıp gider, bir ölçüde özgürleşir... O metin bir romansa artık "piyasa"daki romanlardan bir roman olur. İşte yazar dramatik bir biçimde asıl kendi metni elinden çıktıktan sonra ona eleştirel olarak bakmaya başlar. Bu açmazı aşmanın yolu henüz keşfedildi mi bilemiyorum. Belki edebiyatta ustalaşmak bunu aşmayla ilişkilidir.

ALDATMAK'TA "TİP"LER

Aldatmak'ı okurken, bu soruyu düşünüp durdum. Amacım Ahmet Altan'ı tüm yapıtlarıyla yargılamak değil, ama böylesi bir yapıyla okur karşısına çıkıp "çok satar" olmanın altında bir tür duygusu sömürüsü yok mu?

İlk bakışta romanda tiplerin nasıl çizildiğini anlamamanın oldukça zor olduğu görülüyor. Aldatmak'ta kadın kahraman Aydan dışında roman sanatına özgü "tip" var mı diye de sormak gerekiyor belki.

Ahmet Altan bu kez en sıradan aşk romanlarının unutulmaz ilişkiler üçgenini kuruyor. Aydan, Cem ve Haluk üçlüsü, sanki önceden programlanmış gibi, ete kemiğe bürünmeden dijital bir ortamdan romanın içine sırıyorlar. Nasıl tanımlanmışlarsa öyle. Kaç yaşlarında oldukları ise okurun yorumuna açık.

Aydan'ın kocası bir cerrah. İşine ve evine bağ-

lı biri. İçinde bastıramadığı başhekimlik tutkusu ile akşamları eve geldiğinde kafasını boşaltmak için sürekli siyah beyaz Kuzey Avrupa filmlerini (ne demekse) videoda izlediğini öğrenebiliyoruz. İşte bu kadar. Aydan'ın sevgilisi Cem ise aynı sitede oturan bir mimar ama mirasyedi bir mimar. Ailesinin çok zengin olduğu izlenimini ediniyoruz. Palavra mı, değil mi... onu bile sezemiyoruz.

Aydan ise bir bankada üst düzey yönetici. Soyluca bir aileden geldiği anlaşıyor. Aydan, doğallıkla romanda epeyce işlenmeye çalışılmış. Ama yaşdönümünde mi, ya da düşlediği cinselliği yaşıyamamış biri mi pek ayırtedilemiyor. Sevgilisi Cem'le yaşadığı tutkulu sevişmelerin ardından kocasıyla da yatmak istiyor. Sanki iffetini koruyamamanın ödeşmesini gerçekleştirmek ister gibi... Kendi duygularını böylece dengede tutacağını sanıyor. Ama öte yandan bu durum, onun bir nemfoman olabileceğini düşündürüyor. Aydan'ın çok zeki ve becerikli oluşu, önündeki birkaç günlük işi öğleye kadar bitirip kendine zaman ayırabilmesi onun ruhsal dünyasını açıklayıcı bir ipucu olabilir.

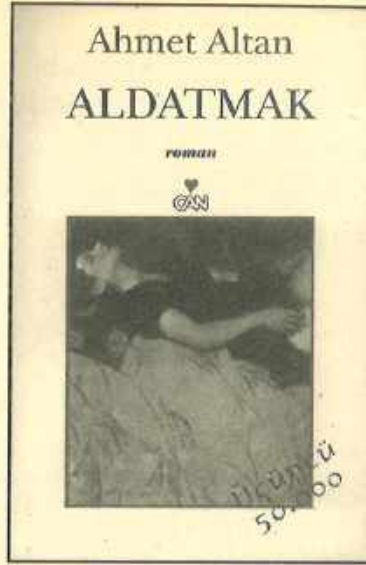
Ama hepsi bu kadar. Bunların dışında hiçbir şey bilmiyoruz bu üçlü hakkında. Çeşitli olaylara karşı tepkileriyle de ele vermiyorlar kendilerini. Sadece Aydan'ın, belki de romanı "beyaz dizi"likten kurtarmak adına, yazarın son bir çabasıyla sürpriz bir biçimde kleptoman olduğunu öğreniyoruz.

Öğreniyoruz da ne oluyor? Ahmet Altan romanın böyle bitemeyeceğini kestiriyor. Bitmesi için bir gerilim yaratması gerekiyor. Böylesi bir gerilim "buluş"uyla birlikte Aydan, tüm yaptıklarını kocasına itiraf ediyor. (Hepsini değil...) Gözyaşlarına boğuluyorlar. Ama burada Türk filmi efektleri izliyoruz birbirini ardına... Polis bile devreye giriyor. Görevli polis komiseri, Hulusi Kentmen profili çiziyor adeta.

Romandaki "figüran"lardan Hasan (Aydan'ın iş arkadaşı) alabildiğine kariyerist, alabildiğine marka düşkünü... Tam sınıfına ihanete hazır bir finans tetikçisi. Rol kesiyor ve Aydan'la yatmayı da becermiş biri. Ancak bu çizgiler havada kalıyor. Onun karşısına biraz daha farklı bir karakter denge unsuru olarak çekilmeliydi.

ŞİFRELER

Ahmet Altan'ın romana okurun yorumlamasını kolaylaştıracak kimi şifreleri yerleştirdiğini görüyoruz.

Örneğin Cem, ilk sevişmelerinin ardından Aydan'a kocaman bir kase içinde taze çilek sunuyor. Yemeye başlıyorlar. Cinselliği taçlandıran bu "ritüel" romanın en olumlu buluşlarından biri. Bir başka sevişmenin ardından da kiraz yiyorlar. Sonra bir daha olmuyor. Acaba Cem Aydan'dan bıktı mı diye düşünmeye başlıyoruz.

Bunun gibi Cem'in sürekli kapalı duran çalışma odasındaki yapı maketleri de bir şifre. Her yanı toz kaplamış ve dokununca dağılan bu maketlere bakınca babasının ona yaratıcı mimarlık görevleri vermediğini çıkarıyoruz. Ama okur biraz da emin olmak

istiyor.

ALDATMAK'TA MEKAN SORUNU

Romanımızın aldatan kadını Aydan'ın ofisinde geçen sahneler nasıl bir yer, çalışanlar nasıl insanlar (Hasan hariç) hiç bilemeyeceğiz. Bu bankanın kafeteryası var ama çalışanı yok, banka uluslararası ilişkiler içinde ama buna ilişkin hiçbir ipucu yok. Bankada bol dedikodu var ama her şey havada.

Aydan arabasına atlayıp evine yollanıyor, tak diye Cem'in evine çıkıyor. Koskoca sitede ne bir kimseye raslıyor, ne kapıcıya, ne site görevlisine ve ne de bir komşuya.

Aydan'ın kızı daha küçük, okul çağında... Ama bu anaokulu mu, ilköğretim mi bilemiyoruz. Hatta biraz ileriye giderek soracağım: Ahmet Altan'ın romanındaki kişilerin adları Türkçe ama Türkiye'de ve İstanbul'da oldukları bile meçhul...

Buna ilişkin tek ipucu, romanın ortalarına doğru bir "Abant" lafının geçmesi. İnsan ister istemez düşünüyor: Metin kolayca bir başka dile uyarılsın diye mi fazla tip yaratılmamış, fazla Türkçe ad kullanılmamış?.. Eğer bu ihtimal yüzde bir bile doğruysa Ahmet Altan'ın roman teorisi üstüne şimdiye kadar okuduklarını bir kez daha gözden geçirmesi gerekecek demektir.

Bu iddiaya karşılık, "Ama bu modern roman... vs." diye geveleme seslerini duyar gibiyim. Modern roman, yapıtı orasından burasından yapılandırılmış bir taslak halinde bırakıp, karşımıza insan ilişkileri üstüne deneme yazısı kaleme alır gibi erotizmin sihirli etkisinden yararlanmak değildir. Bütün metin boyunca, etkileyici cümlelerle tahlil edilen Aydan'ın sıradan ile sıra dışı arasında bocalayışı bize masumiyet olarak sunulmaktadır. Ama Aydan'ın kucaklarını açtığı insan (Cem) hiçbir özelliği olmayan bir "playboy" olarak gösterilmek-

tedir. Bu yargıya ise Ahmet Altan'a rağmen varıyoruz. Bilinen tek ipucu, roman boyunca Cem'in Aydan'ı hiçbir zaman, telefonla bile aramadığı gerçeği.

Bu saptama hem roman gerçeğini ortaya çıkarıyor, hem de aynı zamanda romandaki "sığ"lığın, "beyaz dizi"lere özgü okumaların mavi boncuğu oluyor. Bunları alt alta sıralarsanız ortaya haşmetli boynuzlarıyla inkar edilmeyecek bir "aldatma" çıkıyor...

Asıl soru şu: Bu romanda Aydan mı aldatıyor, yoksa yazar mı?

Evet! Bence Ahmet Altan roman sanatını geliştiren tüm ustaları aldatıyor!

KİMİ TUTARSIZLIKLAR

Mutlu bir evliliği iyi bir işi ve bir kızı olan Aydan, günün birinde oturduğu sitede yakışıklı bir komşusuna rastlar. Etkilenir. Roman, Aydan'ın evlilik dışı bir ilişkiyi tüm tehlikelerine rağmen sürdürmesi üzerine kuruludur. Aydan'ın yapıtın sonunda ortaya çıkan kleptoman özelliği, onun iç dünyası üstüne önemli ipuçları veriyor. İlk bakışta maddi ve manevi hiçbir sorunu olmayan kadının aslında iç dünyasında fırtınaların koptuğunu sezdiriyor. Bu fırtınaların bastırılmasını, tutkuyla bağlanmak istediği bir bedende arzunun o gizemli nesnesiyle gerçekleştirmek istiyor. Ama burada şansını bir kez daha deneyemeyecek kadar umarsız kalacaktır Aydan...

Roman boyunca saptadığım kimi tutarsızlıkları ve anlatım aksaklıklarını tek tek sıralamak istemiyorum.

Sonuç olarak Aldatmak romanı Ahmet Altan'ın romancılığında hiçbir yeniliğe tekabül etmiyor. Aksine, sıkça rastladığımız, geniş okur kitlesine seslenen "sipariş" bir roman izlenimi uyandırıyor. Buna "Havuzbaşı Romanı" da diyebiliriz. Peki Ahmet Altan bunu neden yapıyor?

Bunun başlıca nedeni, Sovyet sisteminin çöküşünün doğurduğu moralsizlik ve Türkiye'de "ahbap çavuş kapitalizmi"nin gelip dayandığı çıkmazla ilgili olabilir mi?

Ahmet Altan, toplumsal yapımızın sürekli sağ iktidarları ürettiğini, ancak almaşık olarak güçlü bir sol'u üretilmediğini görüp nasıl bir sol özlediğini kendi kendine dahi belirlemeden paniğe kapılıyor. Bu nedenle başka romanlarında "tarih" in yeniden yorumlanmasını, içten içe "Türk insanı"nın "gelenek"le hesaplaşmasını amaçlıyor. Resmi tarihi olumsuzlarken işi kimi paradoks değerlendirmelere varıyor, sınıfsal bakış açısını bir yana atıyor. İnsanı "ruh derinlikleri"yle, farklı psikolojik eğilimleriyle irdelemek adına kolaycılığa, yalınlatılığa düşüyor. Çünkü bunların altındaki temel sınıfsal sorunsalı görüp irdelemeye bir türlü yanaşmıyor. Belki de kendi "ruh derinliği"nin çapraşık bir yansıması...

Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde KÜLTÜR HALLERİ

Sibel Özbudun

"Kitapta yer alan yazılar," diyor yazar, "geçmişte, "ötelerde" ve günümüzde, insani bir yarını biçimlendirecek ipuçlarının arayışını seslendiriyorlar. "İnsanım, insan olan hiç bir şey bana yapancı değildir," diyen bir empati ve Kuzey damgalı talan altında giderek

kırılğanlaşan gezegenimizde, yaşanabilir, barışık ve emekten yana bir geleceği tüm "ötekiler"le ortaklaştırma umut ve bilinciyle..."

ÜTOPYA

Küresel Saldırıya Karşı Küresel Mücadelenin Deneyimleri

Hasan Arslan

ÇAĞ-TEK YAYINLARI

"Direnişimizi diğer fabrikaların işçileri desteklemediği için yenildik."...

"Eğer direnişimizde sınıf dayanışması olsaydı patronları dize getirirdik."...

"Şurası çok açık olarak anlaşılmıştır ki, işçi sınıfının örgütlü müdahalesi görülmediği sürece sermaye kesimi mevcut politikalarını sürdürmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının örgütlenmesini zayıflatmak için çaba harcamaktadırlar."

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun 27Aralık 2002 tarihli "Irak'ta Savaşa Hayır" başlıklı basın bildirisi

"Dünya ve ülke gündemine oturan, ABD'nin Irak'a askeri müdahale yapma olasılığı karşısında, hangi gerekçe ile olursa olsun; Savaşa hayır diyoruz,

Türkiye'nin savaşa girmesine hayır diyoruz.

Türkiye'nin bu savaşın cephesi veya karargahı haline getirilmesine hayır diyoruz.

Çünkü savaş, İnsanlık suçudur.

En ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir süreçtir.

Köklü düşmanlıkların tohumlarının ekildiği, masum insanların, çocukların, kadınların, yaşama haklarının elinden alındığı, insanların toprağından koparılıp mülteci edildiği ve barışın katledildiği bir karanlıktır.

Bu karanlığa mahkum olmak istemiyoruz.

Bir tarafta kitle imha silahlarının varlığı savaş sebebi sayılırken, diğer tarafta savaşta kullanılacak silahların kitleler ve çevre üzerinde yıllarca sürececek kalıcı ve olumsuz etkisini göz ardı edemeyiz.

ABD,askeri hareketin gerekçesi olarak Irak'ın beyan etmediği kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve bu durumun kendi güvenliğini tehdit ettiğini söylemektedir.

Birleşmiş Milletler silah denetçileri, uluslararası anlaşmalar gereği Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair henüz rapor vermemişlerdir.

Askeri müdahale için Birleşmiş Milletler kararı verilmemiştir.

Yasal zemin olmadan, kendi halkının güvenliğinin tehdit edildiği varsayımına dayanarak başka halkın insanların ölümüne neden olmak bir yandan uluslararası hukuk kurallarının ihlali, diğer yandan da kabul edilemez bir insan hakları ihlalidir.

Saddam rejiminin Halepçe katliamında binlerce insanı katlettiği ve halkına acı çektirdiği açıktır.

Hepimizin karşı olduğu ve kınadığı bu durum Irak'a askeri müdahale sebebi olamayacağı gibi, Saddam'ı Saddam yapanların yine Batı dünyasında olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye bu savaşa taraf olmamalıdır.

Irak'ın toprak bütünlüğü korunmalıdır.

Türkiye'nin bu savaşta endişesi, uğrayacağı maddi zararlar değil, yıllardır ambargo adı altında temel gıda ve sağlık yardımlarından yoksun olarak yaşamak durumunda kalan masum çocukların ve kadınların savaş nedeniyle yaşamlarını kaybetmeleri veya daha olumsuz koşullarda yaşamak zorunda kalmaları olmalıdır.

Bu nedenle Türkiye bu savaşın önlenmesi için her türlü çabayı ve kararlılığı göstererek sorunu diplomatik yollarla çözmelidir.

Dünya tarihinde yapılan savaşları birileri kazanmıştır. Ancak tüm savaşların tek mağlubu vardır, İnsanlık...

"Yurtta sulh, Dünyada sulh" ilkesinin temsilcileri olarak, tüm Türkiye ve Dünya kamuoyunu bu savaşın önlenmesi ve barışın korunması için göreve çağırıyoruz."
(27 Aralık 2002.)

TBMM İnsan Hakları Komisyonu
üyelerinin isimleri:

Mehmet Elkatmış Başkan **AKP** Nevşehir
Cavit Torun Başkanvekili **AKP** Diyarbakır
Mehmet Şerif Ertuğrul Başkanvekili **CHP** Muş
Özlem Çerçioğlu Katip **CHP** Aydın
Ahmet Faruk Ünsal Sözcü **AKP** Adıyaman
Ersönmez Yarbay Üye **AKP** Ankara
Abdurrahman Anık Üye **AKP** Bingöl
Zafer Hıdıroğlu Üye **AKP** Bursa
Mücahit Daloğlu Üye **AKP** Erzurum
Gürsoy Erol Üye **AKP** İstanbul
Halide İncekara Üye **AKP** İstanbul
Ahmet Gökhan Sarıçam Üye **AKP** Kırklareli
Orhan Erdem Üye **AKP** Konya
Hakan Taşcı Üye **AKP** Manisa
Şükrü Ünal Üye **AKP** Osmaniye
Mehmet Faruk Bayrak Üye **AKP** Şanlıurfa
Mehmet Atilla Maraş Üye **AKP** Şanlıurfa
Resul Tosun Üye **AKP** Tokat
Yüksel Çorbacioğlu Üye **CHP** Artvin
Mehmet Nezir Nasıroğlu Üye **CHP** Batman
Ahmet Yılmazkaya Üye **CHP** Gaziantep
Ahmet Ersin Üye **CHP** İzmir
Hüseyin Bayındır Üye **CHP** Kırşehir
Engin Altay Üye **CHP** Sinop)

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde İlk kadın yayınları ve örgütleri

Ülkemizde kadın hareketinin 100 yılı aşkın geçmişi var. Kadınlara yönelik ilk periyodik yayın 1870'i kadar giderse de (Terakki-i Muhadderat), bizzat kadınlar tarafından (Arife Hanım) çıkarılan ilk kadın dergisi "Şükûfezar" (Çiçek Bahçesi) adıyla 1887'de yayınlanmıştır. İki yıl sonra yine kadınların (Hatice Semiha ve Rabia Kâmile Hanımlar'ın) çıkardığı "Parça Bohçası"dır. 1895-1906 arasında 580 sayı yayınlanan ve zamanın ünlü kadın kâlemleri Fatma Aliye, Şair Nigâr ve Makbule Leman hanımların yazdıkları "Kadınlara Mahsus Gazete" dönemin bir başka önemli kadın yayınıdır.

Kadın haklarını savunan ilk gazete 1913-21 yılları arasında Nuriye Ulviye Melvan ve Emine Seher Ali hanımların değişik periyodlarda çıkardığı "Kadınlar Dünyası"dır. Amacı: "Kadınlık hukuk ve menafiiini [hak ve çıkarlarını] müdafaa eder musavver [resimli] gazetedir. Şehafimiz [sayfalarımız] cins ve mezhep tefrik etmeden Osmanlı hanımlarının âsârına küşadedir [eserlerine açıktır]" diye betimlemiştir. Kadınlar Dünyası, ilk kadın örgütlenmesi olarak 1913'te Başkan Ulviye Mevlan, Sekreter Pakize Sadri, Sayman Aziz Haydar Hanım, Şükûfe Nihal, Nimet Cemil, Belkıs Şevket ve arkadaşlarınca kurulan, feminist nitelikli Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan [Kadın Haklarını Savunma] Cemiyeti'nin yayın organıdır. Aziz Haydar, Belkıs Şevket, Mükerrrem Belkıs, Nimet Cemil gibi bir çok kadın yazarlarıyla kadınların kıyafetinin değişmesinden eğitim hakkına, görücü usulüyle evlenmenin yadsınmasından kadınların boşanma, çalışma ve siyaset haklarına kadar bir çok demokratik talebi dile getirmişlerdir. Kadınların her alanda geri olmadıklarını göstermek için, Belkıs Şevket Hanım uçağa binen ilk kadın olmuş (Kasım 1913), Bedra Osman Hanım ve arkadaşlarının Telefon Şirketi'nde işe alınmaları için

Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti Üyesi Belkıs Şevket Hanım

eylem yapmışlardı. Hareketin çok bilgili mensuplarından Fatma Nesibe Hanım'ın konferanslarını yaklaşık 300 kadar kadın izlerdi (1911). Teali-i Nisvan Cemiyeti kurucusu Halide Edib Hanım ve ya Nakiye Hanım da başka yerlerde konferanslar verirlerdi.

Kadın haklarına yönelik bu çalışmalar dışında, Balkan ve I. Dünya Savaşları'nda hayırsever örgütlenmelere de girişmişlerdir.

Kadınlara yardımcı olmak, onlara eğitim vermek, çalışma hayatına sokmak için yapılan girişimlerden Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği (Sabiha Süleyman, Nezihe Muhiddin, Hamiyet Hulusi, Settare Ahmed Ağaoğlu), 1879'da Matmazel Zabel Hancıyan'ın kurduğu Azkani-ver Hayuhyac İngerutyan (Azkani-ver Ermeni Maarifperver Kadınlar C.) ve Harbiye Nazırı Enver Paşa himayesinde kadınlara iş bulmak için kurulan Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, yerli malı kullanmayı teşvik amacıyla kurulan Mamulat-ı Dahiliye İstihlak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi (Melek Hanım, 1913) vardır.

Kültür amaçlı derneklere gelince. Asri Kadın C., Musiki Muhibbi Hanımlar C., Osmanlı Kadınları Terakkiperver C., Osmanlı Kadınları C., Nisvan-ı Heyet-i Edebiyesi, Çerkez İttihad ve Teavün C., Teali-i Nisvan C. (Hayriye Melek Hunç, 1919) sayılabilir.

Bu örgütlülük kadınların Kuvay-ı Milliye hareketine organize biçimde katılmalarına olanak vermiştir. Nitekim Kasım 1918'de Kuvay-ı Milliye amacıyla toplanan Milli Kongre'deki 50 örgütün 16'sı yukarıda adları anılan kadın kuruluşlarıydı.

Cumhuriyet'teki ilk kadın örgütü Nezihe Muhiddin başkanlığında 7 Subat 1924'te kurulmuştur (Nimet Remide, Şükûfe Nihal, Mutlube Ömer, İbrahim Zeliha, Faize, Seniha hanımlar, vb.) Önce "Kadın Yolu" sonra "Kadın Sesi" adlı dergiler çıkaran Birlik'in başlardaki en önemli ve ısrarlı eylemi kadınlara oy hakkı talep eden kampanya yürütmesidir, toplantı ve mitingler yapmasıdır. 1933'te Marsilya'daki Dünya Kadınlar Kongresi'ne ve 1935'te İstanbul'daki 12.Feminizm Kongresi'ne katılmıştır.

Kemalistler her çağdaşlaşma hareketini Mustafa Kemal ve Cumhuriyet'le başlatırlar. Özellikle de kadınlara bütün hakları onun "bahsettiği"ni söylerler. Tıpkı sosyal demokratların, işçi haklarını 1963'te Çalışma Bakanı Bülent Ecevit tarafından ihsan edildiğini söylemeleri gibi.

Oysa sosyal gelişme bir devamlılıktır, her kazanım, her ileri adım onun gerçekleştiği dönemden çok öncesine dayanan sosyal süreçlerin, mücadele ve çabaların ürünüdür.

Toplumsal kesimlere haklar, olanaklar bahşedilmez, kazanılır. Dönüşümler mutlaka ondan yarı olan sosyal kesimlerin mücadeleleri sonucu ve uluslararası tarihsel koşullarının çerçevesine oturarak gerçekleşir.

Cumhuriyet ve dönüşümlerine gelince. Onlar da 19. yy. Başlarında II. Mahmud islahatıyla başlayan, oğlu II. Abdülmecid'le süren, 1839 'la açılan Tanzimat'tan, 1859 İslahat Fermanı'ndan, Jön Türk kuşaklarından, yeniliklerinden, Meşrutiyet'lerden geçerek gelen bir sürecin varlığı aşamadır.